

AHMED ISMAIL FAKHR
(Egipat)

Praktične ideje za poboljšanje uzajamne saradnje između nesvrstanih zemalja na polju odbrane i bezbednosti

U prvim godinama razvoja pokreta nesvrstanih, mnogo se govorilo o kolektivnoj saradnji.

Egipat je 1962. godine svoju spoljnu politiku utemeljio na načelu kolektivne saradnje.

Međutim, u to vreme ideja kolektivne saradnje bila je u svojim najranijim fazama formulisanja. Naša nesvrstana zajednica, radi obezbeđivanja svog postojanja, oslanjala se — u velikoj meri — na sile Istoka i Zapada u pogledu potreba svoje odbrane i nacionalne bezbednosti.

Danas se očigledno, ispisuje novo poglavlje u konceptu saradnje. Ono je opisano i upućujuće — predlaže se izvestan broj preliminar-
nih prvih koraka ka uzajamnoj saradnji na polju odbrane i bezbednosti.

Ti predlozi se zasnivaju na sadašnjoj situaciji, sadašnjim resursima i sposobnostima nesvrstanih nacija.

I Sadašnja situacija nesvrstanih

Međunarodni sistem, još jednom je na ivici promene. Kao i u prvim godinama osme decenije, u poslednjim godinama devete decenije dolazi do postepenog i metodičnog približavanja između Istoka i Zapada. Mada su pregovori između dve glavne nuklearne sile dobrodošao napor ka umanjivanju šansi za nuklearnu konfrontaciju,

takvi napori nesumnjivo imaju ozbiljne implikacije po nesvrstane. Pokret nesvrstanih je u toku osme decenije mogao, uglavnom, samo da posmatra i čeka promene koje bi doneo detant. Međutim, pokret nesvrstanih mora u devetoj i desetoj deceniji odrediti svoju ulogu, s ciljem da u periodu neizvesnosti što bolje obezbedi svoje interese.

Nesvrstane zemlje moraju prihvatiti činjenicu da njihova sopstvena bezbednost sada predstavlja za pokret nesvrstanih pitanje od najvećeg značaja. U vreme kada supersile potpuno redefiniraju svoje međusobne odnose i imajući u vidu način na koji se one odnose prema interesima druge strane u svetu, pokret nesvrstanih se mora pripremiti za te nove okolnosti. Ovaj pokret mora poći dalje od svoje zainteresovanosti isključivo za politiku i ekonomiju, i od odbrane i bezbednosti nesvrstanih nacija učiniti svoj centralni cilj.

Pokret nesvrstanih počeo se u šestoj deceniji razvijati kao pokret za dekolonizaciju. Prioriteti koje su postavili veliki vođi pokreta — Nehru, Naser i Tito — bili su politički i oni su ispravno svoje napore koncentrisali na političku borbu za oslobađanje kolonizovanih nacija. Bio je to period značajnih uspeha i dostignuća pokreta u političkoj sferi. Po završetku te prve faze, najveći deo borbi za oslobođenje u svetu bio je završen, a pokret nesvrstanih postao je sila u međunarodnim odnosima.

Druga faza otpočela je u sedmoj deceniji i trajala je u toku osme decenije. To je bio period u kojem je pokret nesvrstanih bio više ekonomski nego politički pokret.

U devetoj deceniji nastupa treća faza u kojoj je bezbednost postala dominantno pitanje.

Nesvrstavanje je uvek značilo da nacije imaju o sebi odlučujuću reč i da drugi ne određuju njihovu sudbinu. Međutim, nesvrstane zemlje su tek u devetoj deceniji postale dovoljno razvijene i zrele da ovu teoriju primene na rešavanje pitanja sopstvene odbrane i bezbednosti.

Nesvrstane zemlje moraju naći način na koji će se štititi od toga da budu pioni u međusobnim odnosima supersila. One moraju iznaći način na koji mogu s njim živeti (misli se na detant supersila), a da ne budu pod njegovom kontrolom. Pokret nesvrstanih mora zajednički preduzeti razvoj sopstvene bezbednosti i sebe štititi. Ali, moramo se suočiti sa postojećim činjenicama.

Od 1955. godine do danas, unutar zajednice nesvrstanih bilo je veoma mnogo nasilja i napetosti. Nesvrstane zemlje su od tada do-

živele najmanje 78 slučajeva nasilja i napetosti, među kojima je bilo većih ratova, građanskih ratova, konflikata niskog intenziteta, pograničnih ratova i sukoba. Prosečno je bilo više od dva rata ili sukoba godišnje.

U toku tog perioda bili smo 30 puta suočeni s vojnim intervencijama, u kojima je učestvovalo najmanje 10 sila izvan našeg pokreta, pri čemu su te spoljne sile ili stajale na stranu učesnika u oružanim sukobima ili ih neposredno pomagale.

Danas se unutar skoro svakog većeg regiona nesvrstanih, izvan Evrope, vodi ukupno oko 14 ratova. Pored toga, unutar tih regiona sada je u toku oko 15 konflikata niskog intenziteta, mnogi od njih u vidu pograničnih ratova, i u njima učestvuje veći broj nesvrstanih zemalja. U osam većih konflikata između nesvrstanih zemalja angažovale su se i spoljne zapadne ili istočne sile. Uz sve to, broj terorističkih incidenata do kojih dolazi u nesvrstanim zemljama je u porastu, s tendencijom dalje eskalacije da se čak skoro ne može ostvariti tačna evidencija o njima.

II Pogled u budućnost

Ovde smo se okupili da pokušamo povećati svoju uzajamnu saradnju na polju odbrane i bezbednosti, radi odvracanja rata i nasilja, tako da više ne bude ratova i žrtava. Činjenice pokazuju da još ne možemo da govorimo o saradnji u stvarima kao što su: ocenjivanje pretnje, vojna doktrina, vojna politika, vojne strategije i vojni ciljevi. To govori da ono što za nekoga predstavlja vojnu pretnju može za nekog drugog predstavljati podršku na polju odbrane. To je jedan od fenomena koji u pokretu nesvrstanih postoji još od samog njegovog početka.

Naša dužnost u svemu tome je da nađemo praktične načine za razvoj naše saradnje na polju odbrane i bezbednosti. To je težak zadatak, ali nije nemoguće da se postigne. Želeo bih da sugeriram jedan opšti pravac kojim bismo mogli poći radi svoje pripreme za bolju saradnju: ono što je moguće, a ne ono što je nemoguće, ono što nisu snovi, velike reči i parole. Osnova za to je da znamo više o sebi na polju odbrane i bezbednosti, da otpočnemo neprekidan dijalog i da damo prioritet međusobnim razgovorima pre nego što razgovaramo sa Istokom ili Zapadom — onda kada mislimo da zadovoljimo potrebe svoje odbrane.

III Regionalne sposobnosti nesvrstanih

U toku šeste decenije, u toku tog velikog perioda dekolonijalizacije, nesvrstane zemlje su stajale na jednu ili drugu stranu. U toku ekonomske faze, one su opet stajale na jednu ili drugu stranu. Živeli smo sa svim ratovima i konfliktima, a da bismo to mogli bilo nam je potrebno naoružanje da se s tim ratovima i konfliktima suočavamo. Velike sile su, kao veliki proizvođači naoružanja, dominirale — u velikoj meri — našim odbrambenim sposobnostima, kroz monopole na vojni materijal.

Danas je veliki broj nesvrstanih zemalja postigao takav vojni industrijski potencijal da može proizvoditi za potrebe sopstvene bezbednosti. Sada je došlo vreme da se to pretvori u pravu saradnju u pitanjima bezbednosti. Radi toga da ne bude kontrolisan u toku treće faze, faze nesvrstane odbrane i bezbednosti, pokret nesvrstanih mora sarađivati na polju odbrane i bezbednosti. Možemo otpočeti da se za sopstvenu bezbednost staramo saradnjom na polju vojnog materijala. Glavno pitanje u tome je sledeće: ideologija i vojna privreda moraju biti jedna u odnosu na drugu izolovane, u meri u kojoj to svaka zemlja slobodno prihvata. Koraci ka saradnji na polju bezbednosti unutar pokreta nesvrstanih moraju postati ključni. Zbog toga smo mi danas ovde.

Ovaj proces je već otpočeo. Nesvrstane zemlje sve više smanjuju uvoz naoružanja, sve više ga same proizvode i izvoze ga u druge zemlje, i to ne samo unutar pokreta. Pravi progres će nastati jedino ako nesvrstane zemlje učine zajednički usklađen napor da sarađuju na ovom polju i ako iznađu načine za zajedničku delatnost.

A. LATINSKA AMERIKA

U latinskoameričkom nesvrstanom regionu u toku je veliki napredak na polju odbrane i bezbednosti. Mada su tamošnje nesvrstane zemlje utrošile u 1984. godini, na primer, 1,27 odsto svog bruto-nacionalnog proizvoda (oko 2,5 milijarde dolara) na uvoz naoružanja, zemlje kao što su Argentina, Kolumbija i Peru proizvode i izvoze naoružanje i vojnu opremu.

1. Argentina

Argentina predstavlja model moguće saradnje na polju odbrane i bezbednosti među nesvrstanimima u tom regionu. Suprotno tvrdnjama nekih analitičara da vojna industrija te zemlje zadovoljava

pre svega domaće potrebe, Argentina sarađuje sa susjednim nesvrstanim zemljama, zadovoljavajući neke od njihovih potreba za uvozom naoružanja i vojne opreme.

Prema podacima o nabavkama naoružanja, Argentina je u toku ove decenije izvozila naoružanje i vojnu opremu i uvozila ih od svojih suseda u regionu Latinske Amerike. Imala je, takođe, uvozno-izvozne aranžmane i transakcije sa zemljama Bliskog istoka i arapskog regiona, što je jedna forma interregionalne saradnje. Ovakva raznovrsnost doprinosi jačanju saradnje, povećavajući mostove međusobne zavisnosti nesvrstanih.

2. Kolumbija i Peru

Kolumbija i Peru su u 1984. godini uvezli naoružanja i vojne opreme u vrednosti od 675, odnosno 210 miliona dolara. Ove zemlje se, takođe, nalaze u procesu razvoja sopstvene baze za proizvodnju naoružanja i vojne opreme. Pored lakog naoružanja, Kolumbija proizvodi, po licencama, patrolne čamce, lake i avione opšte namene (uglavnom civilne).

Peru redovno proizvodi dve vrste fregata, brze patrolne čamce i helikopter *Mi-6*. U periodu 1981—1985. izvezao je naoružanja i vojne opreme u vrednosti od oko 60 miliona dolara.

Saradnja nesvrstanih na polju uvoza i izvoza naoružanja i vojne opreme nesumnjivo predstavlja prvi praktičan korak ka povećavanju uzajamne saradnje na polju odbrane i bezbednosti. Iz činjenica da Argentina, Kolumbija i Peru proizvode naoružanje i vojnu opremu za tržište jasno je da nesvrstane zemlje mogu proširiti sopstvenu uzajamnu zavisnost. Zbog toga je potrebno da jedni o drugima znamo potrebe i mogućnosti.

B. DOSTIGNUĆA JUGOSLAVIJE

Jugoslavija je od šeste decenije jedna velika regionalna sila. Ona odonda predstavlja blještavo vodeće svetlo za pokret nesvrstanih. Iz dostignuća Jugoslavije svi možemo videti mogućnosti i potencijal angažovane nesvrstanosti u pravcu odbrane i vojnog razvoja.

Raznovrsna i obimna proizvodna baza omogućila je Jugoslaviji da bude na dvanaestom mestu liste svetskih najvećih proizvođača naoružanja.

Istorija i napredak Jugoslavije na polju proizvodnje naoružanja i vojne opreme stvorila je osnovu za mogućnu uzajamnu

saradnju nesvrstanih nacija na polju odbrane i bezbednosti. Pozdravljamo prošle, sadašnje i buduće napore Jugoslavije na ovom polju i ohrabrujemo je da nastavi s podržavanjem napora nesvrstanih ka boljim merama odbrane i bezbednosti za budućnost.

C. JUŽNA AZIJA

Region južne Azije možda najviše obećava u pogledu saradnje u oblasti proizvodnje naoružanja i vojne opreme, u okviru opšte saradnje na polju odbrane i bezbednosti. Među nesvrstanim zemljama tog regiona, Indija i Pakistan zauzimaju impresivno mesto kao proizvođači naoružanja.

1. Indija

Indija se nalazi na drugom mestu, kao veći proizvođač naoružanja, u grupi od 32 zemlje sveta u razvoju koje proizvode naoružanje.

Vojna proizvodna baza Indije sastoji se od kombinacije domaćeg razvoja naoružanja i njegovog konstruisanja i proizvodnje, i proizvodnje po licencama. Ta proizvodna baza obuhvata proizvodnju sledećeg naoružanja i vojne opreme: lako naoružanje i municija, minobacači, bombe, avionski topovi, brodski i protivavionski topovi, oruđa poljske artiljerije, džipovi, kamioni, oklopni transporteri, tenkovi, minopolagači i minolovci, obalski patrolni čamci, brzi patrolni čamci, fregate, laki lovački avioni, avioni za obuku i protivpobunjenička dejstva, helikopteri, lovački avioni, i motori. Pored toga, Indija proizvodi i protivavionske i protivtenkovske rakete. Ova zemja je od nedavno počela i sa proizvodnjom, po licenci, elektronske opreme.

2. Pakistan

Pakistan je u 1984. godini odvojio oko 6 odsto svog bruto-nacionalnog dohotka za vojne rashode. Sredstva iz tih rashoda bila su utrošena za uvoz naoružanja i za domaću proizvodnju naoružanja i vojne opreme. U grupi od 32 zemlje u razvoju Pakistan je svrstan na 14. mesto kao proizvođač naoružanja i ima kapacitete za proizvodnju nekoliko različitih vrsta naoružanja. Međutim, to je uglavnom licencna proizvodnja, uz uvoz potrebnih većih komponenta.

D. REGION DALEKOG ISTOKA

Događaji u toku poslednjih nekoliko godina pripremili su region Dalekog istoka za uzajamnu saradnju na polju odbrane i bezbednosti, možda bolje nego bilo koji drugi region koji smo do sada razmatrali. Vojni rashodi zemalja tog regiona su među najnižim među svim nesvrstanim nacijama. Jedan komentator je rekao:

»Mada njihovi vojni rashodi ostaju mali u odnosu na ukupne državne rashode, kvalitet njihovih precizno vođenih oružja izgleda da se, kod mnogih oružanih snaga u tom regionu, nalazi u procesu usavršavanja«. (Goodman, 111)

Pored toga, u ovom regionu se nalazi najveći broj izvoznika naoružanja i on je uspeo da stvori Udruženje nacija jugoistočne Azije (ASEAN). Iako ASEAN, kao organizacija, nije povezan s pokretom nesvrstanih, njegovi ciljevi su slični ciljevima nesvrstanih, ali na regionalnoj, a ne univerzalnoj, osnovi. »Krajnji cilj ASEAN-a je da obezbedi da jugoistočna Azija bude zona mira, slobode i neutralnosti«. (Goodman, 113). Siguran sam da razne zemlje članice našeg pokreta imaju različita mišljenja o politici ASEAN-a, ali ja o njoj ovde govorim samo sa gledišta odbrane i bezbednosti, jer smatram da njegovo iskustvo zaslužuje ozbiljno izučavanje. Ovde iznosim kratku ocenu proizvodnje i sposobnosti za izvoz naoružanja i vojne opreme dve nesvrstane zemlje, kao uzorak za regionalnu saradnju na polju bezbednosti i odbrane.

1. Indonezija

Indonezija se sada nalazi u fazi planiranja povećavanja svoje vojne proizvodne baze. Ova zemlja je u 1985. godini uvezla naoružanja u vrednosti od 60 miliona dolara, a iste godine izvezla naoružanja u vrednosti od 5 miliona dolara. Njeni vojni rashodi u 1984. godini iznosili su 3,9 odsto bruto-nacionalnog proizvoda, a u njihovom raspoređivanju težište je na domaćoj industriji naoružanja i vojne opreme.

2. Malezija

Malezija proizvodi patrolne brodove i lako naoružanje, za sada po licencama. Vojni rashodi ove zemlje iznosili su 1984. godine oko 5,6 odsto bruto-nacionalnog proizvoda, pri čemu je za uvoz naoružanja bilo obezbeđeno 410 miliona dolara. Ova cifra se u 1985. godini povećala na 450 miliona dolara.

3. *Demokratska Narodna Republika Koreja*

Demokratska Narodna Republika Koreja danas raspolaže sposobnostima za proizvodnju različitih vrsta oružja. U 1984. godini, ova zemlja je odvojila oko 10,2 odsto bruto-nacionalnog proizvoda za vojne rashode, a uvezla naoružanja u vrednosti od 80 miliona dolara. U toku te iste godine, ova zemlja je izvezla naoružanja u vrednosti od 380 miliona dolara, što čini 23,8 odsto vrednosti njenog ukupnog izvoza.

Demokratska Narodna Republika Koreja je, posle Jugoslavije, na drugom mestu među nesvrstanim zemljama kao izvoznik naoružanja.

4. *Jedno iskustvo za izučavanje*

Regionalna saradnja na polju odbrane i bezbednosti između Indonezije i Malezije, putem ASEAN-a, možda je postala primer za izučavanje od strane drugih regiona. U saradnji na polju odbrane i bezbednosti između nacija grupe ASEAN spada: »zajedničke pogranične patrole, zajedničke vojne vežbe, razmena obaveštajnih podataka i informacija, cirkulacija vojne elite i zajedničko korišćenje objekata za obuku«, kao početak dalje saradnje. (Weatherbee, 165) Budući koraci u okviru međusobne saradnje na polju odbrane i bezbednosti, koje su najavile zemlje članice ASEAN-a, odnose se na standardizaciju sistema oružja, asimilaciju uvoza naoružanja i organizovanje centralnih objekata za tehničko održavanje i opravke. To može predstavljati jedan od budućih ciljeva pokreta nesvrstanih u oblasti odbrane i bezbednosti.

Malezija i Indonezija su primenile izvestan broj aktivnosti koje bi trebalo da razmotrimo. Prvo, izvedene su vojne vežbe, u koje su spadali: »scenariji... za razvoj u svakoj od zemalja«. Drugo, dve zemlje su zaključile sporazum o zajedničkom bezbednosnom delovanju na moru. Treće, Singapur i Malezija su postigli aranžman o uzajamnoj bezbednosti, po kojem su te dve zemlje povezane Integriranim sistemom protivvazdušne odbrane.

Mada NDR Koreja nije članica ASEAN-a, ta zemlja iskazuje veliki potencijal za saradnju na polju odbrane, kroz svoju industriju naoružanja. Pored proizvodnje naoružanja, oružane snage služe u regionima izvan jugoistočne Azije, pokazujući svoju fleksibilnost i mogućnost za izvođenje zajedničkih manevara unutar regionalne i interregionalne saradnje na polju bezbednosti.

E. ARAPSKJE ZEMLJE

Arapski region — koji je geografski tesno povezan sa Srednjim istokom — i dalje je najveći uvoznik naoružanja u svetu. U periodu 1981—1985, učestvovao je sa 49 odsto u ukupnom uvozu naoružanja u svetu. Kako su odbrana i bezbednost sve bitniji u političkim pregovorima arapskih zemalja, pitanje nabavke i proizvodnje naoružanja postaje u istoj meri važno. Ovde bih želeo da iznesem neke od relevantnih činjenica o ovom regionu.

Narastanje uvoza naoružanja u zemlje Srednjeg istoka čini deo opšteg svetskog zaokreta ka prodaji naoružanja državama tzv. trećeg sveta, uključujući tu i nesvrstane države.

Transfer naoružanja na Srednji istok — uključujući tu arapske zemlje — potpuno dominira u okvirima transfera naoružanja iz razvijenih država u zemlje u razvoju. U periodu 1980—1983, predstavljao je 59 odsto transfera iz SAD, 62 odsto transfera iz većih zemalja zapadne Evrope, 40 odsto transfera iz SSSR-a, 58 odsto transfera iz drugih zemalja istočnog bloka, i ne više od 8—12 odsto transfera iz nesvrstanih zemalja.

Prodaja naoružanja zemljama Srednjeg istoka — uključujući tu i arapske zemlje — povećavala se u periodu 1981—1983. po godišnjoj stopi od oko 11,5 odsto. Ta stopa je u tom periodu u svetu razvijenih zemalja bila oko 1,1 odsto, a u svetu u razvoju 7,7 odsto.

Stopa rasta uvoza naoružanja u ovom regionu bila je veća nego u bilo kojem drugom regionu, osim u Latinskoj Americi.

1. Arapska organizacija za industrijalizaciju (AOI)

Ovu organizaciju su 1975. godine formirale četiri arapske zemlje, kao korak ka povećavanju uzajamne saradnje na polju odbrane i bezbednosti. To su bile: Ujedinjeni Arapski Emirati, Kraljevina Saudi Arabija, Katar i Egipat. Arapska organizacija za industrijalizaciju je uspostavljena u Egiptu. s početnim kapitalom od 1,04 milijardu dolara, radi razvoja zajedničke industrijske baze koja bi mogla obezbediti razvoj i porast modernih vojnih industrija arapskih zemalja. Arapska organizacija za industrijalizaciju ostvarila je, i ostvaruje, neprekidno napredak u postizanju tih ciljeva. Za manje od jedne decenije, postala je u stanju da proizvodi moderno naoružanje i vojnu opremu, kao što su avioni i avionski motori, vođene i nevođene rakete, oklopna vozila, vojna transportna vozila i elektronske instrumente.

2. Egipat

Razvoj vojne industrije Egipta otpočeo je 1949. godine. Početak joj je bio ograničen, a zatim je u šestoj deceniji proširen. Polazeći od jasne uverenosti u nezavisnost, nesvrstavanje i kolektivnu saradnju u spoljnoj politici, Egipat je pristupio izgradnji realistične i jake vojne proizvodne baze. Otpočeo je da gradi vojne fabrike, sve do 1975. godine, kada je počela regionalna saradnja na polju vojne industrije, učešćem u Arapskoj organizaciji za industrijalizaciju.

Mada je Egipat jedan od uvoznika on je i izvoznik naoružanja. U 1984. godini izvezaio je naoružanja i municije u vrednosti od oko 200 miliona dolara. U periodu 1977—1985, izvezaio je naoružanja u ukupnoj vrednosti od 790 miliona dolara, što čini 3,5 odsto vrednosti ukupnog izvoza zemlje u tom periodu. Izvoz naoružanja zasniva na domaćoj proizvodnji. Izvozi uglavnom lako naoružanje, oklopne transportere i municiju. Izvoz je usmerio pre svega na arapski, nesvrstani i islamski svet, u duhu povećavanja uzajamne saradnje na polju odbrane i bezbednosti.

IV Praktični prvi koraci ka uzajamnoj saradnji na polju odbrane i bezbednosti

Navedeni pregled i ocena sposobnosti nesvrstanih zemalja za proizvodnju i izvoz naoružanja i vojne opreme nikako ne treba da znači da se samodovoljnost u toj oblasti lako može postići u bliskoj budućnosti, već da domaća proizvodnja naoružanja služi zadovoljavanju dela potreba nesvrstanih zemalja u domenu odbrane i bezbednosti, izgradnji temelja za uzajamnu saradnju i ponovnom naglašavanju nezavisnosti nesvrstanih oslanjanjem na sopstvene resurse.

U 1984. godini ukupni vojni rashodi nesvrstanih zemalja iznosili su 140 milijardi dolara. Ovo predstavlja prosek od 7,4 odsto ukupnog bruto-nacionalnog dohotka nesvrstanih zemalja. Ovakav nivo vojnih rashoda je znatno visok u poređenju sa 5,1 odsto u zemljama NATO ili 10,7 odsto u zemljama Varšavskog ugovora, kada se ima u vidu naša ogromna odgovornost u oblasti ekonomskog razvoja naših zemalja.

U uslovima takvih relativno visokih vojnih rashoda i isto tako bitno važnih društvenih potreba unutar zajednice nesvrstanih, potrebno je da otpočnemo sa preduzimanjem pozitivnih mogućnih

koraka ka integrisanju naših napora na polju odbrane i bezbednosti. Kao što se vidi, nesvrstane zemlje imaju značajnu bazu za proizvodnju naoružanja. To još nije dovoljno, a u pogledu nekih većih sistema oružja i opreme samodovoljnost je daleki cilj. Međutim, sa svojim postojećim sposobnostima, mogli bismo otpočeti da sarađujemo putem nekih jednostavnih formi i načina.

1. Banka podataka

Neki od vas se, s pravom, neće složiti sa svim ciframa i statističkim podacima. To je greška svih nas, jer pokret nesvrstanih nema bazu podataka. Moramo uspostaviti i razviti jednu banku podataka, koja će služiti kao pregled iz oblasti naoružanja i vojne opreme nesvrstanih zemalja.

2. Uspostavljanje instituta za saradnju nesvrstanih na polju bezbednosti i odbrane

Potreba izučavanja regionalne odbrane i bezbednosti često se zapostavlja. Međutim, koordinacija studija unutar naše zajednice nesvrstanih još je važnija. Stvaranje jednog instituta u kojem se ovakva koordinacija može obavljati omogućila bi postojanje potrebnog foruma za razmenu ideja o mnogim važnim temama i pitanjima.

Mogla bi se razmatrati pitanja bezbednosti. U njih bi mogli spadati analiziranje i upoređivanje raznih regionalnih i interregionalnih vojnih strategija nesvrstanih zemalja. Mogle bi se analizirati i vojne doktrine i politike da bi učesnici bolje shvatili uzajamne stavove o odbrani. Na kraju bi se mogle vršiti studije programa razvoja vojnih snaga zemalja učesnica, koje bi činile osnovu za regionalnu saradnju na polju odbrane.

U aktivnosti instituta mogli bi spadati i seminari za vojne stručnjake i naučnike, na kojima bi se mogle razmenjivati i usvajati najnovije ideje o bezbednosti, odbrani i vojnoj strategiji. Važan metod za omogućavanje i usavršavanje tog procesa razmene mišljenja i iskustava bio bi i razrada scenarija pretnji po bezbednost, koji bi doprineli ispravnijem prilazu u ocenjivanju regionalnih pretnji i razvijanju koordiniranih reagovanja na te pretnje.

Rezultati tih aktivnosti stavljali bi se na raspolaganje zainteresovanim nesvrstanim zemljama i članovima instituta. Jednom publikacijom, možda pod nazivom »Žurnal pokreta nesvrstanih o odbrani i bezbednosti«, koji bi institut objavljivao tromesečno, stručnjaci, naučnici i ostali učesnici saopštavali bi svoje ideje i

mišljenja. U tom žurnalu bi se objavljivao i program rada instituta, planirane vojne izložbe, rezultati seminara i najnovije analize regionalnih konflikata.

3. Izložba naoružanja u glavnom gradu neke nesvrstane zemlje

Izložba u glavnom gradu neke nesvrstane zemlje, na kojoj bi bili izloženi najnoviji proizvodi vojne industrije, kako domaći tako i proizvedeni ili kupljeni od drugih nesvrstanih zemalja, omogućavala bi zajednici nesvrstanih da konkretno vidi i posmatra napredak uzajamne saradnje na polju odbrane. Ova izložba bi se mogla svake dve do tri godine održavati u glavnim gradovima raznih nesvrstanih zemalja. Tada bi vojni stručnjaci mogli slobodno razmatrati svoj napredak, svoje teškoće, i postavljati osnove svojih planova za buduću saradnju u naporima na proizvodnji i usvajanju vojne tehnologije. To je praktičan način da se međusobno bolje poznamo.

4. Saradnja u oblasti proizvodnje naoružanja

Pomoću informacija sadržanih u banci podataka, zemlje mogu, takođe, biti povezane radi regionalne ili interregionalne saradnje u oblasti proizvodnje naoružanja. Veliki deo proizvodne baze u nesvrstanom svetu, sa malobrojnim izuzecima, radi na osnovu licenci, što znači da se veliki deo sklopova i tehnologije mora uveziti. Međutim, u svakom od razmatranih regiona postoje zemlje čija su industrijska baza i infrastruktura dovoljno razvijeni da mogu otpočeti s domaćom proizvodnjom. Analitičari to nazivaju »potencijalnom bazom za proizvodnju naoružanja«.

5. Uzajamna obuka u tehničkom održavanju

Saradnja u oblasti proizvodnje naoružanja pruža još jedan važan potencijal za regionalnu bezbednost. Oblast tehničkog održavanja i obuke u servisiranju naoružanja i vojne opreme jedna je od najbitnijih i zato je krajnje opasno ako se zapostavi. Minimalan broj osoblja potreban za tehničko održavanje i opravke naoružanja i vojne opreme često je prevelik, a neke zemlje u njemu oskudevaju. Ta oblast je za nesvrstane od bitne važnosti, jer je naš vojni arsenal često kombinacija naoružanja i vojne opreme različitog porekla. Stoga, osoblje za tehničko održavanje i servisiranje naoružanja i vojne opreme mora raspolagati velikim znanjem i biti obučeno za rad sa raznolikim naoružanjem i vojnom opremom.

Bibliografija

- Burton, John W., *Global Conflict, the Domestic Sources of International Crisis* (Globalni konflikt, domaći izvori međunarodne krize), Brighton, Brighton, Sussex: The Harvester Press Publishing Group, 1984.
- World Military Expenditures and Arms Transfers*, 1986 (Svetski vojni rashodi i transfer naoružanja, 1986), Washington, D. C.: US Arms Control and Disarmament Agency, 1987.
- Goodman, Allan E., *Trends, Participants, and Prospects in Asia* (Trendovi, učesnici i perspektiva u Aziji), u: J. S. Mehta (priredivač), *Third World Militarization, A Challenge to Third World Diplomacy* (Militarizacija trećeg sveta — izazov za diplomatiju trećeg sveta), Austin, Texas: The University of Texas, 1985.
- Institut fuer Friedensforschung und Sicherheitspolitik, *Transnational Transfer of Arms Production Technology* (Transnacionalni transfer tehnologije proizvodnje naoružanja), Hamburg, The University of Hamburg, 1980.
- Jones, Rodney, *India: Defense Policy, Modern Weapons, and Regional Power* (Indija: politika odbrane, moderna oružja i regionalna moć), u: Rodney Jones i Steven Hildreth (priredivači), *Emerging Powers* (Sile koje nastaju), New York: Praeger, 1986.
- Kegly Jr., Charles W. and Wittkopf, Eugene R., *World Politics, Trend and Transformation* (Svetska politika, trend i transformacija), New York: St. Martin's Press, 1985.
- Kohn, George C., *Dictionary of Wars* (Rečnik ratova), New York: Facts on File Publications, 1986.
- Luard, Evan, *Superpowers and Regional Conflict* (Supersile i regionalni konflikti), *Foreign Affairs*, Vo. 64, br. 5, 1986.
- Malone, Joseph E. i Petersen, J. E., *Egypt: Mainspring of Arab Power* (Egipat: glavni fktor arapske moći), u: Rodney Jones i Steven Hildreth (priredivači), *Emerging Powers* (Sile koje nastaju), New York: Praeger, 1986.
- Al-Mashat, Abdul-Monem M., *National Security in the Third World* (Nacionalna bezbednost u Trećem svetu), Boulder, Colorado: Westview Pres, 1985.
- The Military Balance, 1987—1988*. London: The International Institute for Strategic Studies, 1987.
- Perry, Williams, *Argentina: Regional Power Overstretched* (Argentina: prenapregnuta regionalna sila), u: Rodney Jones i Steven Hildreth (priredivači), *Emerging Powers* (Sile koje nastaju), New York: Praeger, 1986.
- Said, Abbd El-Moneim, *The Arabs and World Technology* (Arapi i svetska tehnologija), *The Arab Journal of International Studies*, Vol. I, br. 1, 1988.
- Sivard, Ruth Leger, *World Military and Social Expenditures, 1987—1988* (Svetski vojni i društveni rashodi, 1987—1988), Washington, D. C.: World Priorities, 1987.
- Tuomi, Helena i Vayrynen, Raine, *Transnational Corkorations, Armaments, and Development* (Transnacionalne korporacije, naoružanje i razvoj), New York: St. Martin's Press, 1982.
- Weatherbee, Donald E., *Indonesia: A Waking Giant* (Indonezija: džin koji se budi), u: Rodney Jones i Steven Hildreth (priredivači), *Emerging Powers* (Sile koje nastaju), New York: Praeger, 1986.
- Richard L. Jackson, *The Non-aligned, the UN and the Superpowers* (Nesvrstani, OUN i supersile), New York: Praeger.
- Power F. Paul, *Neutralism and Disengagement* (Neutralizam i dezangažovanje), New York: Scribner Research.
- Studije AOI — CAIRO-EGYPT 1987.
- Ministarstvo za vojnu proizvodnju — studije 1987. — Kairo.

HERMAN C. LUPOGO
(Tanzanija)

Strategijska pitanja država „prve linije”

Južna Afrika je zona rata, gde jedan aparthejski i kolonijalni režim vodi neobjavljeni rat protiv sopstvenog stanovništva i susjednih nezavisnih država. U svom nastojanju da postigne i održi hegemoniju, Južnoafrička Republika postupa opako, nasilnički i vrlo nerazumno. Ona svoju ekonomsku moć i ratnu mašinu koristi s ciljem da destabilizuje države »prve linije«, koje stoga žive u neprekidnom strahovanju od napada njenih oružanih snaga ili snaga njenih zastupnica (»surogatskih snaga«). U svom reagovanju na ovu pretnju, države »prve linije« su saglasne da treba da ostvaruju tesnu međusobnu saradnju u odupiranju zajedničkom neprijatelju. Međutim, postoje izvesna neslaganja u pogledu prirode te saradnje, kako među njima tako i sa ostalim slobodnim državama Afrike. Jedino nesumnjiv faktor je uporna rešenost režima u Pretoriji da dominira u Južnoj Africi.

Vojni odnos snaga

Južnoafrička Republika

Južnoafrička Republika je dominirajuća država u ovom regionu. Njene oružane snage su bolje organizovane, bolje obučene, bolje opremljene i sa više borbenog iskustva nego bilo koje druge u južnoj Africi. Ona drži pod oružjem oko 100.000 ljudi i može mobilisati još oko 400.000, a države »prve linije«, koje se s njom neposredno graniče, imaju oko 120.000 ljudi u sastavu svojih oružanih snaga. Pored toga, njene unutrašnje ugnjetačke sposobnosti dopunjuju i policijske snage jačine oko 45.000 ljudi. Odnos snaga u pogledu velikih sistema oružja takođe je u korist Južnoafričke Republike: ona

ima oko 370 borbenih aviona (države »prve linije« 160), 4.850 oklopnih borbenih vozila (1.740), 149 helikoptera (170) i oko 70 lansirera protivavionskih raketa (132), 55 borbenih brodova (Angola oko 20 i Mozambik 33).

Ocena vojne moći Južnoafričke Republike ne bi bila potpuna ako se ne uzme u obzir i pomoć koju dobija od Zapada, uključujući tu i Izrael.

Uopšte uzevši, postupci Zapada nisu jasni, ali u celini pretežu vagu u korist Južnoafričke Republike. Osnovni faktori koji određuju stav i postupke Zapada su vojne, ekonomske i političke prirode. Položaj južne Afrike ima vojni značaj. Pomorska ruta oko Rta Dobre Nade danas nije toliko značajna kao u doba Vaska De Game, ali nije izgubila svoju vrednost kao veza između Indijskog okeana i južnog Atlantika, koji su za Zapad regionu od velikog stratezijskog značaja.

Južnoafrička Republika je za vlade država Zapada jedan od velikih trgovinskih partnera i važan saveznik. Ona je za njih glavni izvor stratezijski važnih ruda. Na primer, u 1974. godini procenualni iznos njihovog uvoza, od strane SAD u odnosu na njihovu potrošnju u SAD, bio je: hrom 100, platina 99, azbest 85, antimon 85, mangan 100 i zlato 60 odsto.

Značaj ovakvog odnosa nije se smanjio tokom godina. Znatno kasnije je predsednik SAD Regan rekao: »Južnoafrička Republika je prijateljska zemlja koja je, zbog svoje proizvodnje ruda koje svi mi moramo imati, u stratezijskom pogledu od bitne važnosti za slobodni svet«. Govoreći u Vankuveru u julu 1986. godine, predsednik vlade Velike Britanije Margaret Thatcher izrazila je isto takvo gledanje i svoje slušaoce upozorila na štete koje bi vojna industrija V. Britanije pretrpela ako bi prestala da dobija platinu iz Južnoafričke Republike.

Uloga Administracije SAD u vojnom odnosu snaga u južnoj Africi jasno se vidi iz njene podrške organizaciji UNITA u njenoj borbi protiv zakonite vlade Angole i njenog postavljanja uslova u pitanju nezavisnosti Namibije. Tu je u pitanju rivalstvo između supersila, koje šteti interesima afričkih država.

Države »prve linije«

U poređenju sa Južnoafričkom Republikom, svaka od država »prve linije« veoma je slaba. Pošto su im privrede siromašne, ne mogu mnogo trošiti na svoju odbranu. Njihove mlade industrije ne

mogu proizvoditi naoružanje i vojnu opremu onako kako to u Južnoafričkoj Republici čini firma »Arm Scor«. Njihov sistem veza i transporta još uvek odražava njihovu kolonijalnu prošlost. Na primer, telefonska veza između Maputa i Dar es Salama održava se preko Lisabona, a željeznička i putna mreža Botsvane i Zimbabvea izvodi na teritoriju Južnoafričke Republike, a da i ne pominjemo velike delove njihovih teritorija koji su nepristupačni. One raspolazu slabim osnovicama i strukturama na osnovu kojih treba da vrše logističku podršku svojih snaga. Pored toga, one imaju, u poređenju sa Južnoafričkom Republikom, manje iskustva u organizovanju oružanih snaga i izvođenju borbenih dejstava.

Pomenuti disparitet u pogledu vojnih snaga i moći još je uočljiviji kada se ima u vidu činjenica da najveći deo naoružanja i vojne opreme zemalja »prve linije« nije u operativnom stanju, usled nepostojanja ili nedovoljnosti sistema za tehničko održavanje i opravke, a ponekad i usled nepostojanja adekvatno obučenog osoblja. Kombinovanje, odnosno združivanje snaga država prve linije može u aritmetičkom pogledu izgledati ispravno, ali ono ima mali značaj u smislu postojanja efektivne borbene sile u odnosu na snage Južnoafričke Republike. Pri tome, posebne države znače i posebne komande, uz prateće nacionalne razlike. One su još osetljivije i zbog toga što se neprijatelj može s njima obračunavati pojedinačno. Problem združivanja njihovih snaga otežavaju i faktori, kao što su različite taktičke doktrine, različiti borbeni postupci, različiti standardi obuke i nedovoljno međusobno poznavanje.

Međutim, i pored svoje slabosti, države »prve linije« ipak imaju neke prednosti. Tu je, pre svega, njihova politička volja da se sa situacijom otvoreno suoče, kako pojedinačno tako i kolektivno, uključujući tu i prenošenje te političke volje na svrsishodnu akciju — na primer, na formiranje Južnoafričkog komiteta za koordiniranje razvoja (SADCC), s ciljem da regionalnom saradnjom povećaju svoj ekonomski razvoj, čime bi umanjile svoju zavisnost od apartheidske Južnoafričke Republike. Ovo predstavlja brzo reagovanje na ideju Južnoafričke Republike o uspostavljanju jedne konstelacije južnoafričkih država. Ovu njihovu rešenost pokazuju koordinacija aktivnosti u domenu bezbednosti koju su preduzeli Mozambik i Tanzanija, i Mozambik i Zimbabve.

Zatim, povećavanje troškova Južnoafričke Republike za održavanje aparthejda, posredno deluje u korist država »prve linije«.

Njene oružane intervencije u susednim državama, okupacija Namibije i pojačavanje represije unutar zemlje doveli su do povećavanja njenih rashoda. Rashodi na policiju i oružane snage činili su oko 40 odsto njenog budžeta za 1984—1985. budžetsku godinu. Pored toga, povećavanje međunarodnog pritiska u pravcu uspostavljanja nezavisnosti Namibije, međunarodni pokret bojkota i sankcija, uz narastanje političke svesti crnaca i borbenosti crnih radnika, čine strane investicije u Južnoafričku Republiku rizičnim i skupim. Relativan uspeh štrajka rudara u 1987. godini, u kojem su se oni suočili s takvim jednim represivnim režimom, govori sam za sebe. A zatim, u Južnoafričkoj Republici i zapadnom svetu postoji strahovanje od neke afričke kombinovane akcije. Južnoafrička Republika je dovoljno hrabra da napada afričke države pojedinačno, ali ne bi želela da se suoči sa čitavom Afrikom odjednom.

Pretnje po bezbednost

Izvor nestabilnosti u ovom regionu je Južnoafrička Republika. Pretorija nastoji da svetu prikaže da se vrše pripreme za »opšti pokolj« protiv Južnoafričke Republike, koje koordinira Moskva, s krajnjim ciljem uspostavljanja komunističkog režima, što bi oslabilo Zapad, a doprinelo njenom nastojanju da stekne dominaciju u svetu. Vojni faktori Južnoafričke Republike stvari predstavljaju tako da postoji mogućnost izvršenja napada na tu državu od strane snaga susednih država, uz pomoć Kubanaca i istočnih Nemaca. Južnoafrička Republika je 1979. godine objavila da će pristupiti pripremama za primenu sopstvenog unilateralnog rešenja pitanja svoje ugroženosti unutar ovog regiona. Kamen temeljac tog njenog rešenja je koncept »totalne strategije«, a u praksi sadrži usmeravanje sopstvene policije protiv sopstvenog naroda i primenu vojne, ekonomske i političke sile protiv susednih država. Koncept totalne strategije je drugi izraz za destabilizovanje država »prve linije«.

Izgleda da postoje bar četiri cilja čijim bi se postizanjem postigla i ta destabilizacija. Vlada u Pretoriji hoće da u glavama crnaca i belaca Južnoafričke Republike stvori i održava sliku da je samostalna u mišljenju i odlučivanju, čvrsta i nepopustljiva u odnosu na pritiske iz inostranstva. Pošto je izmislila opasnost od »opšteg pokolja« inspirisanog od komunista, time nastoji da dokaže da su upadi njenih snaga u susedne države i potrebni i mogućni, a da

ih one izvode radi osujećivanja pokreta i snaga SWAPO i Afričkog nacionalnog kongresa (ANC), koji navodno čine deo snaga koje bi izvršile taj »opšti pokolj«, tako što će na države prve linije vršiti pritisak da ih liše podrške. U postizanju tog cilja, UNITA je pogodna za dejstva i aktivnosti kako protiv SWAPO tako i protiv Angole. Stepenn njene angažovanosti u borbi protiv SWAPO može se videti iz rizika kojima se izlaže u spasavanju snaga UNITA i iz njenog javnog priznanja, 1987. godine, da se njene trupe bore unutar Angole. Uz to, Južnoafrička Republika hoće da susednim državama diktira uslove, da bi postigla ono što se ponekad naziva »Pax Pretoria«.

Vođe Južnoafričke Republike veruju da su jaki udarci vojnim snagama koji se zadaju državama »prve linije« uspešni i efektivni. Akcije koje oni preduzimaju kreću se unutar čitavog spektra totalnog rata: konvencionalni udari vojnih snaga, praćeni banditizmom pod maskom gerilskih dejstava; psihološki rat začinjen propagandom i dezinformisanjem; akcije ekonomskog sabotiranja, koje izvode radi osiromašivanja susednih država i povećavanja njihove zavisnosti od Južnoafričke Republike. U takve akcije i aktivnosti spadaju, pored ostalog, invazija i okupacija dela Angole, pružanje pomoći organizaciji UNITA i njenim snagama, saradnja sa banditima u Mozambiku i Zimbabveu, izvršenje prepada u Harareu, Lusaki i Gabaroneu, delimično zatvaranje granice sa Botsvanom, rušenje mostova i kidanje željezničkih pruga, uz pretnje da će još biti takvih akcija.

Strategija Južnoafričke Republike je strategija preventive i preduhitrenja. Njen cilj je razbijanje privreda država »prve linije«, njihovo vojno onesposobljavanje i dokazivanje tim državama da je Južnoafrička Republika moćna i nepobeđiva, a da će one uvek biti gubitnice. Ona se nada da će na taj način organizacijama i snagama ANC i SWAPO biti uskraćene baze i da susedne države neće za nju predstavljati vojnu pretnju. Ona zbog toga izvodi prepade i udare preko svoje granice sa državama prve linije. Međutim, te države do sada nisu izvršile nikakvu takvu akciju protiv stvarne vojne pretnje koju za njih predstavlja Južnoafrička Republika. Takve njihove pretnje zaista ne može ni biti. Države »prve linije«, same ili s drugima, ni na koji način ne mogu izvršiti invaziju Južnoafričke Republike. One nisu ni dovoljno jake niti dovoljno ujedinjene da bi mogle predstavljati takvu pretnju. One za takvu invaziju nemaju ni naoružanja ni opreme ni ljudstva, niti političku volju. Prema tome, ne postoji nikakva spoljna pretnja Južnoafričkoj Republici.

Mogućna rešenja (opcije)

Formiranje kombinovanih snaga

Odbrana od agresije Južnoafričke Republike i pružanje pomoći nacionalnim pokretima zadaci su koje državama »prve linije« nameću njihov geografski položaj i okolnosti. Međutim, u uslovima opisane neravnoteže vojne moći i u situaciji gde je inicijativa u rukama Južnoafričke Republike, teško je formulisati aktivne protivmere koje bi one mogle preduzeti. Pored toga, može biti teško i da sve one postignu konsenzus i daju punu materijalnu podršku.

Jedno vreme se ozbiljno razmatralo formiranje Afričke visoke komande, za koju je inicijativu dao Kvame Nkrumah. O tome se diskutovalo na prvom zasjedanju Komisije Organizacije afričkog jedinstva (OAU), u decembru 1963. godine u Akri. Dokument koji je iz te diskusije proistekao — »Odbrambeni aranžmani u Africi« — prezentiran je na konferenciji na vrhu OAU, održanoj u Kairu. Dokument pod nazivom »Memorandum o mogućnostima formiranja Afričke visoke komande« naglasio je potrebu za zaštitom afričkih država od spoljnih pretnji i za ukazivanjem pomoći borcima za slobodu Afrike. Preporuke Komisije za odbranu o unifikaciji vojne obuke i uspostavljanju jedne interafričke vojne akademije odobrio je samit OAU, na zasjedanju održanom 1966. godine. Međutim, nikakvo praktično rešenje standardizacije vojne obuke ili naoružanja i opreme nije se moglo naći, a neki šefovi država, pored toga, nisu mogli imati poverenja u svoje oružane snage ako ne bi bile u potpunosti pod njihovom kontrolom. Čak ni Unilateralna deklaracija o nezavisnosti, koju je objavila Rodezija, u novembru 1969, nije mogla navesti OAU na preduzimanje konkretne akcije.

Ton samita OAU, održanog 1972. godine u Rabatu, izmenjen je tako što je naglasak stavio na uspostavljanje regionalnih odbrambenih sistema na čelu s vojnim komandama, na formiranje jednog stalnog komiteta za odbranu i na postojanje savetnika u pitanjima odbrane u sastavu Generalnog sekretarijata OAU (Zdenek Cervenka). Posle su usledila zasjedanja Komisije za odbranu, ali ne i konkretna akcija. Generalni sekretar OAU je 1977. godine pozvao na formiranje »snaga za odvracanje« radi borbe protiv manjinskih režima u južnoj Africi, ali je ta ideja »našla na uši gluvih«. Jedna slična sugestija nedavno je data za države »prve linije«. Teoretski gledano, efektivnost formiranja takve jedne komande je nesumnjiva; ona bi predstavljala odgovor nasilniku s juga.

Za formiranje i postojanje jedne takve međunarodne komande potrebni su politička volja i rešenost, nešto što će države navesti na preduzimanje zajedničke akcije. Međutim, ona bi morala uzimati u obzir birokratske i političke aspekte donošenja odluka, naročito kada bi se radilo o angažovanju trupa u bici. Moguće je da za donošenje takvih odluka komandant te komande ne bi bio ovlašćen i da bi u tome bio angažovan mehanizam za donošenje odluka svake države. Za takvo donošenje odluka bi, naravno bilo potrebno znatno vreme, što je u suprotnosti sa brzinom kojom se danas bitke izvode. Pri tome bi, svakako, došlo do ispoljavanja neslaganja između država.

Problemi rukovođenja i komandovanja zahtevaju vojna rešenja. Međutim, kada su snage međunarodne, može se očekivati da će se ti problemi rešavati na političkoj osnovi. Pored toga, nacionalno poreklo komandanata može uticati na njihovo ponašanje, pa tako i imati odraza na izvođenje operacija. Zatim, za prevazilaženje razlika u jeziku, taktičkoj doktrini, standardima obuke, logističkim sistemima i administrativnim postupcima potrebno je znatno vreme, što može ometati izvođenje operacija.

Bitke se vode na zemljištu. Međutim, zagovornici formiranja kombinovanih snaga izgleda da lokacije bojišta uzimaju kao nešto što se samo po sebi podrazumeva. Samo vrlo mali broj zemalja bi rado pristao da se rat vodi na njihovim teritorijama; tu je izbor težak bilo da se radi o defanzivnim ili ofanzivnim operacijama, a i za države »prve linije« ne bi bio lakši.

Države »prve linije« drže se defanzivno. Trupe Južnoafričke Republike su prelazile njihove granice, izvodeći konvencionalne napade. Međutim, izgleda da Pretorija ne želi da takvu taktiku često primenjuje, jer su takvi napadi skupi i u njima treba angažovati preveliki broj trupa. Zbog toga se više može očekivati da će izvoditi prepade i upade i diverzantska dejstva. Takođe, u postvijetnamskoj eri izgleda da je podržavanje pobunjenništva niskog intenziteta postalo prihvaćena kontrarevolucionarna strategija. Stoga su organizacije *UNITA* u Angoli i *MNR* u Mozambiku i njihove snage za Južnoafričku Republiku idealna oruđa za postizanje njenih ciljeva. Pored konvencionalnih bitaka i bojeva u Angoli, sukobi snaga dve strane moguće je da će biti kratkotrajni, oštri, intenzivni i međusobno geografski udaljeni. U takvoj situaciji se neka centralna komanda, koja pod sobom ima brojne snage, može naći u situaciji da nema cilj na koji bi te snage usmerila, ili da joj jedinice budu tako

podeljene i rastresito raspoređene da njeno postojanje bude nepotrebno.

Uspostavljanje jedne Visoke komande bilo bi vezano s ogromnim problemima. Tu se ne radi samo o troškovima, mada su znatni, već i o tome da je tendencija takvih komandi, odnosno štabova, da vode sopstveni život, odnosno da se osamostale. I na kraju, proizlazi da njihova veličina i troškovi imaju vrlo malo veze sa poslom koji treba da obavljaju. Zatim, iskustva pokazuju da izbor lokacije za takav jedan štab i imenovanje vrhovnog komandanta mogu izazvati suprotnosti i neslaganja, koji odražavaju posebne interese nacija koje daju snage. Formiranje Afričke visoke komande ili posebnog štaba snaga država »prve linije« vrlo su borbene ideje, ali mogu biti preuranjene. Možda države »prve linije« još nisu dostigle fazu u kojoj bi mogle stvoriti političku volju i raspolagati ekonomskim sredstvima za takav jedan poduhvat.

Međunarodne odbrambene snage

Predloženo je da se grupa međunarodnih snaga koristi za obezbeđivanje stratezijskih objekata ili komunikacija, ili da takva grupa deluje kao mirovne snage. Formiranje takve grupe bi moglo pokrenuti pitanja pravila njenog angažovanja ili obima njene borbene uloge. Zatim, moguće je da banditi u Mozambiku ne bi shvatili ili respektovali mirovne snage. Formiranje takvih snaga bi, takođe, pokrenulo i pitanje legitimnosti njihovih protivnika. Na primer, postojanje mirovnih snaga u Mozambiku moglo bi implicirati prihvatanje legitimnosti postojanja organizacije i snaga MNR od strane vlade *Frelimo*. Zatim, pošto MNR nema nikakav poznati program ili uspostavljeno rukovodstvo, može biti nemoguće da se sa MNR stupi u bilo kakav razuman dijalog. Ne treba, takođe, potceniti ni političku dimenziju postojanja trupa na terenu. Moguće je da trupe stationirane u zonama u kojima se vodi rat niskog intenziteta treba da najveći deo vremena utroše ne na borbena dejstva već na komuniciranje sa lokalnim stanovništvom, radi stvaranja klime poverenja i saradnje i njegovog izvlačenja ispod uticaja pobunjenika. Moguće je da za takav zadatak grupa međunarodnih snaga ne predstavlja odgovarajuće sredstvo.

Unutrašnja stabilnost i bilateralna saradnja

Traganje radi iznalaženja svrsishodnih i plodonosnih protivmera treba izvršiti negde drugde. Mogu se istražiti dva međusobno

povezana domena: ekonomska jačina i stabilnost svake države i angažovanje drugih zemalja u odbrani država »prve linije«. Već je ukazano na to da Južnoafrička Republika agresiju vrši u vidu subverzije, sabotaza i diverzija, upada i prepada ili neposredne invazije, radi postizanja ekonomske i političke hegemonije u južnoj Africi. U okviru toga, ona svoju političku, ekonomsku i vojnu moć koristi za destabilizovanje susednih država i za dobijanje u vremenu. Stoga, osnovni cilj država »prve linije« treba da bude osujećivanje pokušaja Južnoafričke Republike da stekne kontrolu nad južnom Afrikom.

Države »prve linije« su na agresiju osetljive ne samo usled vojne nadmoćnosti Južnoafričke Republike već i usled slabosti svojih privreda. Na njih rušenje nekog mosta ili kidanje neke železničke pruge vrši veoma veliki negativni uticaj, usled njihove finansijske i tehničke nemogućnosti da oštećene ili uništene objekte oprave ili zamene. Kada bi privrede ovih zemalja bile jače, isti obim šteta bi izazvao manji šok i uznemirenost. Zatim, jačanje privrede znači i povećavanje odbrambenih sposobnosti i, stoga, veću otpornost na agresiju. U takvim uslovima bi i upadi i prepadi koje agresor izvodi protiv tih država bili za njega skuplji, uz postizanje manjih rezultata.

Mada je borba koja se vodi u Južnoafričkoj Republici pre svega interne prirode, u njoj moralna, politička i diplomatska podrška od strane država »prve linije« ima veoma važnu i efektivnu ulogu, koja bi bila još plodonosnija kada te države prilikom donošenja odluka ne bi morale »gledati preko ramena«, iz straha od nepovoljnih efekata tih odluka za njihove privrede. Može se u dugoročnoj perspektivi ispostaviti da stabilnost i ekonomska vitalnost država »prve linije« postanu za aparthejd i kolonijalizam veća pretnja nego što bi to bile njihove kombinovane vojne snage. Cilj Pretorije da ekonomski dominira u ovom regionu tada bi bio osujećen. Plan stvaranja »konstelacije afričkih država«, sa centrom u Pretoriji, objavljen u novembru 1979, time bi propao. Formiranje Južnoafričkog komiteta za koordiniranje razvoja (SADCC), 1981. godine, usmereno je na kidanje aparthejda nad ovim regionom, povećavanjem uzajamne saradnje afričkih država. Nikakve napore u tom pravcu ne treba štedeti.

Unutrašnja stabilnost ima još jednu ulogu. Elementi kao što su MNR ili UNITA koriste unutrašnje protivrečnosti, sukobe i slabosti država. Oni ih koriste u borbi protiv vlada tih država, mada

ne uvek na sopstvenu korist. Na primer, bezobzirnim uništavanjem životâ i imovine *MNR* ne pridobija prijatelje. Veća unutrašnja kohezija znači manje prostora za bandite i destruktivne snage.

Namibija je za Južnoafričku Republiku poslednja pločica domina pre sopstvene propasti. Ona sada pokušava da izmeni smer tog procesa — podižući popadale pločice domina, tako da se okruži poslušnim susedima. Međutim, usled raznolikosti država »prve linije«, njihove rešenosti i geografskog prostranstva ovog regiona, ona se ne može s njima uhvatiti ukoštac istovremeno, već pojedinačno. Tako su posle sporazuma s Nkomom na svetlo dana izašli dokazi o sličnim pokušajima i s drugim zemljama, kojima je Južnoafrička Republika takve sporazume nudila pojedinačno. Države »prve linije« treba da zbiju redove, da ne bi pojedinačno pretrpele poraz.

U meri u kojoj bezbednost država »prve linije« kao grupe zavisi od jačine i bezbednosti svake od njih, bezbednost svake od njih pojedinačno zavisi od bezbednosti susednih država. Na primer, uspeh *MNR* u Mozambiku bi predstavljao pretnju Zimbabveu, a ako *UNITA* postigne uspeh u Angoli bila bi ugrožena bezbednost Zambije. Opasnost je za sve države »prve linije« zajednička i zato njihovo reagovanje na nju treba da bude koordinirano. Treba podsticati saradnju u pitanjima odbrane. Ona može obuhvatiti i uzajamnu vojnu pomoć i spremnost za vođenje borbe rame uz rame. U nju može spadati i slanje i raspoređivanje snaga iz jedne zemlje u drugu. Međutim, broj problema koji bi proizašli iz stvaranja multilateral-
nih odbrambenih saveza može biti veći od problema koji bi se tim paktovima rešili. Izgleda da bilateralna saradnja, koju omogućuju i olakšavaju postojeće nacionalne komande, funkcioniše lakše i s manje problema. U stvari, na taj način je već mnogo postignuto. Najnoviji primeri za to su intervencije trupa Zimbabvea i Tanzanije protiv *MNR* u Mozambiku.

Takva saradnja može uključiti i ostali deo Afrike. Zemlje koje se ne graniče sa Južnoafričkom Republikom mogu pomagati one zemlje koje se s tom državom graniče. Njihovo slanje borbenih jedinica u države »prve linije« predstavljalo bi povećavanje njihovih odbrambenih sposobnosti, koje je veoma potrebno, a takva saradnja bi se uspešnije odvijala na bilateralnoj osnovi. Prisustvo trupa iz ostalog dela Afrike na teritorijama država »prve linije« izvršilo bi snažan uticaj na rezonovanje Južnoafričke Republike i Zapada. Ono bi im pokazalo da Afrika zbija redove protiv Južnoafričke Republike, ali ne samo na rečima. Južnoafrička Republika bi osetila strah

od masovnog součavanja s Afrikom i stoga bi se ustručavala od vršenja upada u države »prve linije«. Pored toga, njeni argumenti u uslovljavanju nezavisnosti Namibije izgledali bi još apsurdniji. Ulogu koju je Kuba tako uspešno odigrala u Angoli mogu isto tako uspešno, a možda i bolje, odigrati afričke države.

U tome bi se nailazilo i na probleme, posebno u logističkom domenu. Snabdevanje i transport preko tako velikih teritorija Afrike mogu biti povezani s velikim teškoćama. Međutim, na njih treba gledati u bilateralnom kontekstu, u kojem su procesi donošenja odluka i pružanja pomoći, uključujući tu pozivanje snaga i pružanje finansijske i logističke pomoći i podrške, jednostavniji i zahtevaju manje vremena.

MOHAMED EL SAYED SAID
(Egipat)

Paradoksi u političkoj ekonomiji odbrane u arapskom svetu

Razvoj arapskog regionalnog sistema praćen je skupom bitnih vrednosti, usredsređenih na postizanje istinske nezavisnosti čitavog arapskog sveta. To je trebalo postepeno da evoluira u čitavu doktrinu nezavisnog razvoja, koja treba da bude povezana sa zajedničkom arapskom baštinom, odnosno radi zajedničke arapske akcije u raznim domenima. Suprotno tome, slabljenje arapskog regionalnog sistema, u periodu 1977—1987, bilo je praćeno ne samo neslaganjima i neslogom već i velikom izmenom bitnih vrednosti. Umesto da postane arena za nezavisan razvoj i oslanjanje na sebe, taj sistem je postao sredstvo za reintegrisanje u svetski kapitalistički sistem. Stoga je arapski regionalni sistem izgubio najvitalnije kvalitete aktivnih sistema, tj. sposobnost da sam reguliše promene i da se u skladu sa svojim unutrašnjim potrebama prilagođava spoljnoj okolini.

Situacija sektora odbrane u arapskom svetu neizbežno je ispoljila kontradikcije modela zavisnog porasta. I sama bit ovog modela, tj. reintegracija u svetski kapitalistički sistem, odražava se u jednoj oštroj suprotnosti u pogledu odbrane. On jednostavno sobom povlači oslanjanje na osnovni izvor pretnji arapskom svetu. Istovremeno predstavljajući neposrednu pretnju, Izrael je dobijao i dobija obilata sredstva iz ogromne baze resursa svetskog kapitalističkog sistema, naročito iz Sjedinjenih Država. Drugim rečima, arapski svet treba da sredstva za odbranu crpi iz istog izvora kao i Izrael.

Trajna forma ove suprotnosti u domenu odbrane može se izraziti u sledećem: Izrael je rešen da svoje ekspanzionističke ciljeve

postigne primenom vojne sile. To priznaju, mada zvanično ne odobravaju, moćne države Zapada, posebno Sjedinjene Države. Sjedinjene Države su, pored toga, jasno stavile do znanja svoj stav da neće pomagati odbrambene politike arapskih zemalja ako su usmerene protiv Izraela, bilo radi postizanja ravnoteže ili radi ograničavanja njegove sposobnosti da nekažnjeno napada. Međutim, arapske države su, uopšte uzevši, svoje odbrambene politike tako podesile da odgovaraju njihovim »posebnim odnosima« sa Zapadom, posebno sa SAD.

Ta opšta kontradikcija u odbrambenim politikama arapskih država odražava se na sve aspekte bezbednosti, uključujući tu i ekonomski. Implikacije ove kontradikcije u domenu ekonomske bezbednosti mogu se videti u sledeće tri dileme.

1. Vojni rashodi u odnosu na privredni rast

Stvarni odraz vojnih rashoda na privredni rast postao je pitanje o kojem se vodi žestoka debata. Klasični argument da postoji negativna korelacija između to dvoje, usled nadmetanja za dobijanje resursa između produktivnog investiranja i uglavnom nepotrebne potrošnje, suviše je jak da bi se mogao ignorisati. S druge strane, empirijski podaci koji se odnose na periode intenzivnog ekonomskog razvoja u istoriji kapitalističkih privreda ukazuju na pozitivnu korelaciju. Teorijski gledano, tvrdnja o pozitivnom uticaju na rast privrede može se zasnivati na tome da vojni faktor uvodi planske, preduzimačke i organizacione kvalitativne promene u kapitalističku privredu, koja je u osnovi anarhična. Tako tvrde mnogi ekonomisti, kao što je Galbraith.¹

Čitava ova debata se odnosila uglavnom na kapitalističke privrede, a tek odnedavna, zahvaljujući literaturi Organizacije ujedinjenih nacija, proširena je i na privrede zemalja »trećeg sveta«, mada ta literatura nije dala i decidirane zaključke. Pažnja se usmerava na negativne efekte na rast tih privreda usled pritiska na investicione resurse (cena pogodne prilike), rastuće inflacije, smanjenja investicija u sektoru socijalnog staranja (naročito u zdrav-

¹ John Tirman, *The Defense-Economy Debate* (Debata o ekonomiji odbrane), u: *The Militarization of High Technology* (Militarizacija visoke tehnologije), Cambridge, Mass., Ballinger Publishing Company, 1984, str. 1–32, i Tuomi, H. i Varynen, R. (priređivači), *Transnational Corporations, Armaments and Development*, Tomyere, TAPRI, 1980.

stvu i obrazovanju), povećanja zavisnosti, itd.² Istovremeno je empiričko istraživanje naglašavalo preterivanja i preterano uprošćavanje u ovim zaključcima. Takođe se ističu argumenti o pozitivnom uticaju vojnih rashoda na industrijalizaciju, otvaranje novih radnih mesta i stručno obučavanje, itd.³

Može se uopšte uzevši, zaključiti da u nedovoljno razvijenim zemljama vojni rashodi opterećuju potencijal razvoja, i to utoliko više ukoliko je njihova privreda zavisna od inostranstva.

Međutim, neki pozitivni efekti se ne mogu sasvim isključiti. Zavisno od uloge vojnih rashoda, ti pozitivni efekti su različiti, u sledećem: a) oživljavanje investiranja u robnim sektorima, posebno u sektoru proizvodnje; b) uvođenje inovacija širom čitave nacionalne privrede; c) aktiviranje neiskorišćenih resursa ili povećavanje produktivnosti uvođenjem boljih metoda i organizacije.

Prema ovim kriterijumima, u arapskom svetu vojni rashodi se odražavaju na rast privrede u velikoj meri negativno. Većina napisa o ovom pitanju usredsređuje se na argument takmičenja oko dobijanja resursâ. Naglašavano je da je u Egiptu u periodu 1967—1977, u kojem je održavan visok stepen odbrambene mobilizacije, došlo do kolapsa infrastrukture, odlaganja završavanja i amortizovanja, opadanja investiranja u industriju i poljoprivredu, tj. do opšteg ekonomskog sloma.

Vanredno velika ekspanzija vojnih rashoda činila je najzapaženiju crtu odbrambenog sektora u arapskim zemljama u toku poslednjih deset godina. Osnovni izvor ekspanzije ukupnih rashoda na odbranu u arapskom svetu čine arapske petrolejom bogate zemlje. Tu činjenicu objašnjavaju dva razloga. Prvi od njih je pojačavanje osećanja ugroženosti država arapskog zaliva usled daljeg vođenja iransko-iračkog rata, a drugi se sastoji u tome što su ove zemlje prilično kasno pristupile izgrađivanju sopstvenih odbrambenih sposobnosti. Pošto ove zemlje imaju relativno vrlo mali broj stanovnika, usvojile su model intenzivno finansiranih sistema

² *Common Security: A Programme for Disarmament* (Zajednička bezbednost: program za razoružanje), izveštaj Samostalne komisije za pitanja razoružanja i bezbednosti, kojoj je predsedavao Olof Palme. London, Pan Books, 1986, i *The Relationship Between Disarmament and Development* (Odnos između razoružanja i razvoja), United Nations Publications, Sales No. E82.

³ O suprotnom gledištu vidi: Emile Benoit, *Defense and Economic Growth and Developing Countries* (Odbrana i ekonomski rast i zemlje u razvoju), Massachussets, Lexington Books, 1973.

Jedno umerenije gledište sadržano je u: A. Varas, *Military Spending and The Development Process* (Vojni rashodi i proces razvoja), »Disarmament«, Vol. IX, br. 3, 1986.

odbrane, tj. sistema odbrane koji se oslanjaju, pre svega, na veliku snabdevenost naoružanjem i vojnom opremom. Realizaciju takvih ekstenzivnih programa odbrane omogućilo je, svakako, raspolaganje obilnim kapitalom. Veliki obim njihovih vojnih rashoda i karakteristike njihovih (zapanjujuće skupih) programa odbrane mogu se u potpunosti objasniti samo njihovim potpunim oslanjanjem u realizaciju tih programa na velike zemlje Zapada, naročito na SAD. Politiku odbrane su određivale u konsultaciji sa SAD i Velikom Britanijom. Te dve zemlje su i određivale i isporučivale, odnosno gradile, sisteme oružja i vojnu infrastrukturu i davale vojne stručnjake. Ovim se umnogome objašnjava to što su ti njihovi programi prekomerno skupi i što u vojnom pogledu imaju nedostataka.

Gde, dakle, možemo za ove arapske (zalivske) države locirati dilemu — vojni rashodi u odnosu na privredni rast?

Teza koju — u ovom kontekstu — naglašavamo je da neće biti lako smanjiti nivoe vojnih rashoda tako da se prilagode opadanju prihoda od petroleja i iscrpljivanju petrolejskog bogatstva. Postoje mnogi razlozi da se misli da vojni rashodi neće biti smanjivani tempom paralelnim s tempom opadanja petrolejskih prihoda velikih izvoznika petroleja u Zalivu. To sobom povlači finansiranje rashoda odbrane skretanjem resursa iz civilnog sektora, kao i crpljenjem akumuliranih viškova.

Kako se vidi iz tabelarnog pregleda br. 1, ukupni vojni rashodi arapskih država u periodu 1976—1985. premašili su sumu od 380 milijardi dolara. Udeo Saudijske Arabije u njima kretao se od 47 do 53 odsto. U poslednje tri godine ispoljila se tendencija smanjenja tih rashoda, usled smanjivanja vojnog budžeta Saudijske Arabije.⁴ Međutim, tempo njihovog smanjivanja bio je suviše spor u poređenju sa velikim padom prihoda od izvora petroleja u tom istom trogodišnjem periodu. Čak i pre kolapsa cena petroleja 1986 godine, njegova cena je još od 1982. godine počela osetno da opada. U periodu 1982—1985. cena petroleja je opala za 21 odsto. Politika kvantitativnih restrikcija izvoza petroleja, a zatim sistem kvota, koji je OPEC usvojio u martu 1983, doveli su do velikog smanjenja prihoda arapskih zemalja od izvoza petroleja u tom periodu.⁵ Vrednost izvoza petroleja 12 arapskih zemalja je od 200

⁴ Rita Tullberg, *World Military Expenditure* (Svetski vojni rashodi), u godišnjaku SIPRI za 1986, tabela 11A.3, str. 233—237, 220—2.

⁵ IMF, *World Economic Outlook, 1986* (Ekonomska situacija u svetu 1986), Washington D. C. str. 151.

milijardi dolara u 1981. godini opao na 150 milijardi u 1982, zatim na 115,4 milijarde u 1983. i na 92,6 milijardi u 1985. godini.⁶ Prema tome, neto-prihod tih zemalja je od 88,8 milijardi dolara u 1981. godini opao na 78,3 milijarde u 1982. godina, na 74 milijarde u 1983, na 69 milijardi u 1984. i najzad na 70,5 milijardi u 1985. godini.⁷

Ako se ove cifre uporede sa ukupnim vojnim rashodima arapskih država, možemo zapaziti da su apsorbovali skoro polovinu njihovih prihoda od izvora petroleja u 1985. godini. Zanimljivo je da je neto-prihod Saudijske Arabije od izvoza petroleja u 1984. godini nešto malo premašio vojne rashode te države u toj godini.

2. Dilema zavisnosti u izgradnji vojne moći

Neto-efekat vojnih rashoda na rast privrede zavisi od procenta sredstava koja se stvarno utroše u zemlji u odnosu na sredstva koja se utroše u inostranstvu, u vidu plaćanja za uvoz, transfera zarada i honorara stranih građevinskih kompanija i konsultativnih biroa, plaćanja za transfer tehnologije, itd. Usled neposedovanja podataka o strukturi vojnih budžeta arapskih zemalja, veoma je teško proceniti te procenite za njihove vojne rashode. Međutim, možemo se podsetiti na veliki stepen zavisnosti privreda arapskih zemalja od uvoza, od stranih građevinskih kompanija i od transfera tehnologije. Izgleda da je, usled prirode tehnologije koju koristi, sektor odbrane više zavisniji nego što je civilni sektor privrede.

Važan je i odnos nezavisnosti i zavisnosti u izgradnji vojne moći. Radi se o pitanju: u kojoj meri možemo organizaciji koja je zadužena za odbranu nezavisnosti dozvoliti da i sama bude zavisna. Ne može se očekivati da zemlje sa ograničenom i krhkom industrijskom bazom budu potpuno samodovoljne u zadovoljavanju materijalnih potreba oružanih snaga, naročito u kontekstu veličanstvenog razvoja moderne ratne tehnologije. Međutim, za te države, koje se opravdano smatraju ugroženim, od bitne je važnosti da progresivno uspostave kontrolu nad glavnim vezama i glavnim komponentama vojne moći. Relativnu nezavisnost u izgradnji vojne moći treba postići posebno u odnosu na osnovni izvor pretnje bezbednosti arapskog sveta.

⁶ Objedinjeni arapski ekonomski izveštaj (Arab Unified Economic Report) Arapski monetarni fond 1986 (1986, Arab Monetary Fund), prilog 6/13, str. 366.

⁷ *Ibid*, Prilog 8/10, str. 392.

TABELARNI PREGLED BR. 1: VOJNI RASHODI ARAPSKIH ZEMALJA*
(U MILIONIMA DOLARA — KONSTANTNE VREDNOSTI)

	1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.
Egipat	3711	3882	2179	2068	1464	1488	1679	1883	1949	1868
Sudan	239	270	233	212	217	211	207	193	189	180
Jordan	537	440	436	496	457	499	519	536	545	551
Alžir	836	729	792	783	890	792	830	912	885	856
Maroko	948	1088	966	791	1118	1140	1187	1329	953	969
Bahrein	36	46	144	149	157	192	232	238	259	263
Irak	2584	2700	2556	3235	3353	3815	5981	7791	7780	(7580)
Kuvajt	1250	1344	1168	1159	1265	1481	1672	956	(1146)	(1050)
Liban	199	121	195	266	332	265	275	301	(218)	(200)
Oman	785	686	767	779	1178	1511	1682	1943	2131	2070
Sirija	1409	1388	1505	2511	1144	2018	1841	1906	2042	2036
Ujed. Arap. Emir.	97	541	860	1230	1707	1960	1899	1798	1783	(1800)
Severni Jemen	168	188	344	371	339	423	440	604	(604)	(604)
Južni Jemen	67	75	112	115	123	156	140	129	144	(130)
Libija	2011	2312	2924	3799	3276	3439	3518	(3500)	(3500)	(3500)
Tunis	119	161	181	178	194	256	539	549	573	680
Saudijska Arabija	9109	9901	11279	16339	19261	22164	25396	24183	22557	21429
Ukupno	24155	25872	27611	34661	37475	41840	48037	48751	47257	45766
Ukupno u periodu 1976—1985. godine = 381,425,000,000 dolara										
Udeo S. Arabije	37%	38%	44%	47%	51%	52%	58%	50%	48%	47%

* Izvor: Godišnjak SIPRI za 1986, tabela 11A-2, str. 234. Podaci dopunjeni našim procenama nedostajućih podataka za Kuvajt, Irak i Emirate za period 1984—1985. Ove procene se zasnivaju na podacima iz »Military Balance« za 1986/1987, uz od-
bijanje inflacije.

U stvari, čak i samo površno sagledavanje modaliteta formiranja vojnih snaga arapskih zemalja otkriva činjenicu da arapske države postaju u domenu odbrane sve više zavisne.

Zavisnost u domenu odbrane ispoljava se u tri osnovna aspekta izgradnje vojne moći: u uvozu naoružanja, u industriji naoružanja i u transferu vojne tehnologije; naročito u domenu vojne infrastrukture. Zavisnost se u nekim slučajevima proteže čak i na formiranje kadra oružanih snaga, gde stranci čine visok procenat osoblja. Međutim, angažovanje pomoći iz inostranstva nije ograničeno samo na ljudstvo. U nju spada, u skoro svim državama arapskog zaliva, i zaključivanje ugovorâ o obuci, održavanju i servisiraju u vojnim objektima. Procenjuje se da se samo u Saudijskoj Arabiji nalazi 10.000 američkih vojnih savetnika, koji su raspoređeni u sve grane oružanih snaga.⁸

1) Uvoz naoružanja

Uz jedini izuzetak koji čini Egipat, potrebe u naoružanju i vojnoj opremi armija svih arapskih zemalja zadovoljavaju se uvozom. S druge strane, među regionima, »trećeg sveta« arapski svet je najvažniji uvoznik sistemâ oružja. U toku poslednjih deset godina on je uvezio polovinu uvoza naoružanja u »trećem svetu«. U periodu 1981—1985. samo na devet arapskih zemalja otpadalo je oko 50,4 odsto uvoza naoružanja u »trećem svetu«. Te države se nalaze na spisku dvadeset najvećih uvoznika naoružanja u »trećem svetu«. Njihov redosled na toj listi je sledeći: Irak 13,7 odsto, Egipat 10,3 odsto, Sirija 7,8 odsto, Libija 6 odsto, Saudijska Arabija 5,5 odsto, Jordan 2,5 odsto, Alžir 1,8 odsto, Maroko 1,5 odsto i Kuvajt 1,3 odsto.⁹

Prihvatljive procene apsolutne vrednosti uvoza naoružanja u arapske zemlje ne postoje. Najbolji podaci su dati u izveštajima SIPRI, ali samo za veće sisteme oružja. Istovremeno, skuplje naoružanje i vojna oprema obično se uključuju u ukupne iznose većih ugovora o konačnoj isporuci (po principu »ključ u ruke«) naoružanja i vojne opreme (NVO) i izgradnji većih objekata vojne infra-

⁸ Abdel Moneim El Mashat, *The Security Policies of the GCC Countries* (Politike bezbednosti zemalja članica Organizacije za saradnju zemalja Zaliva). Izneseno na konferenciji o budućnosti iračko-iranskog rata. Kairski univerzitet, maj 1986, tabela br. 4, str. 19—20.

⁹ Michael Brzoska i Thomas Ohlson, *The Trade in Major Conventional Weapons* (Trgovina velikim sistemima konvencionalnih oružja). SIPRI 1986, op. cit, tabela 17.7, str. 344.

strukture. Iz podataka datih u izveštaju SIPRI za 1986. godinu možemo vrednost uvoza naoružanja u arapske zemlje u periodu 1976—1985. proceniti na oko 53 milijarde dolara. Ovaj iznos predstavlja samo 13,9 odsto ukupnih vojnih rashoda arapskih država u tom periodu.¹⁰ Ako taj procenat povećamo na 20 odsto, tako da tu obuhvatimo i neregistrovane nabavke naoružanja, možemo zaključiti da je uvoz naoružanja važan vid zavisnosti u domenu odbrane, ali da nije i glavni vid te zavisnosti.

2) *Obnovljena zavisnost u industriji naoružanja*

Razvoj industrije naoružanja u nekim zemljama trećeg sveta spada u opštu tendenciju preseljavanja tradicionalne industrije iz metropolitiskih centara u periferijske oblasti, gde postoje određene prednosti za njen razvoj, kao što su tržište i jeftina radna snaga. Na to se može gledati i kao na reagovanje na osnovne promene u karakteristikama tržišta za velike sisteme oružja. S pojavom novih proizvođača i izvoznika, naročito iz sastava privreda evropskih država, konkurencija na ovom tržištu se oštro pojačala. Zato je došlo do toga da izvoz zavisi od sposobnosti izvoznika da uvoznicima daju kredite za uvoz NVO i da im daju licence za sopstvenu proizvodnju. Usled znatnog opadanja potražnje od strane zemalja »trećeg sveta« i zbog sve veće centralizacije proizvodnje naoružanja u pojedinim zemljama, takav trend je u toku devete decenije postajao sve jači. Kompanije koje proizvode naoružanje su, takođe, osetile te iste monopolističke pritiske da deluju na transnacionalnoj osnovi, a tržište je počelo da ispoljava karakteristike tržišta na kojem je ponuda veća od potražnje (»tržište kupaca«).

Industrija naoružanja »trećeg sveta« se razvijala pod okriljem najvećih transnacionalnih kompanija proizvođača naoružanja. Na taj način se udeo zemalja »trećeg sveta« na tržištu izvoza naoružanja povećavao: od 1,9 odsto u 1966. godini na 2,7 odsto u 1973, zatim na 3,3 odsto u 1979. i na 5 odsto u 1984. godini, kada je procenjeno da je dostigao vrednost od 420 miliona dolara.¹¹ Procenjeno je da je u tom periodu vrednost proizvodnje naoružanja u zemljama »trećeg sveta« iznosila 1,147 milijardi dolara.¹² Više od polo-

¹⁰ *Ibid.* Tabela 17A.1, str. 354—355.

¹¹ *Ibid.* Tabela 17A.2, str. 356—357.

¹² M. Brzoska i T. Ohlson, *Arms Production in the Third World: an Overview* (Proizvodnja naoružanja u »trećem svetu«: opšti pregled). U: *Arms Production in the Third World* (Proizvodnja naoružanja u »trećem svetu«), London i Philadelphia, Taylor i Francis, 1986, str. 10.

vine naoružanja u okviru te sume proizvedeno je po licencama najvećih kompanija Zapada. Broj datih licenci u periodu 1950—1984. je: 132 licence za velike sisteme oružja, 30 iz SAD, 22 iz V. Britanije, 21 iz Francuske i samo 13 iz SSSR-a.¹³

Udeo arapskog sveta u ovom svetskom procesu prenošenja proizvodnje konvencionalnog naoružanja u zemlje »trećeg sveta« je minimalan. U SIPRI registru lokalnih proizvođača velikih sistema oružja za 1985. godinu pomenuti su samo Egipat i Alžir. Međutim, u Alžiru se radi samo na sklapanju oklopnih transportera, a u stvari samo se u Egiptu nalazi industrija naoružanja vredna svog naziva.¹⁴

Takvo stanje izgleda razumljivo. Tačno je da se prenošenje proizvodnje konvencionalnog naoružanja na zemlje »trećeg sveta« obavlja pod kontrolom velikih kompanija, ali izbor lokacija za tu proizvodnju ne zavisi samo od volje tih kompanija. Zemlja-domaćin mora posedovati bar minimalnu bazu moderne industrije, kvalifikovanu radnu snagu i stručno osoblje i dovoljan stepen industrijskog iskustva. Proces lociranja proizvodnih pogona nije samo prihvatanje gotovih činjenica, već pre svega nastojanje da se nekim državama ne omogućí samostalna izgradnja ove važne industrije.¹⁵

Vlade arapskih država su, u stvari, bile sasvim svesne potrebe za uspostavljanjem i razvojem industrije naoružanja. Šefovi arapskih država su, na svom sastanku u decembru 1972, odlučili da svaka od tih država dva odsto svog bruto-nacionalnog proizvoda posveti uspostavljanju industrije naoružanja, kako na usklađenoj kolektivnoj tako i na samostalnoj osnovi. Uspostavljanje Arapske organizacije za industrijalizaciju (AOI),¹⁶ 1975. godine, predstavljalo je delimičnu primenu te odluke. Međutim, kada su Saudijska Arabija, Emirati i Katar doneli, 1979. godine, odluku da se, saglasno odluci donesenoj na bagdaskom samitu da se Egipat bojkotuje, povuku iz AOI, Egipat je bio prisiljen da vojnu industriju razvija samostalno. S tim ciljem je primenio desetogodišnji plan njene modernizacije, pri čemu je koristio svoja velika iskustva u tom domenu.

¹³ Ibid. Str. 25—26 i 406—418.

¹⁴ SIPRI, 1986, Prilog 17C.

¹⁵ Mohamed El Sayed Said, *Transnational Corporations and the Future of Nationalism* (Transnacionalne korporacije i budućnost nacionalizma) Alaam El Me'refa, Kuvajt, 1986.

¹⁶ Ova organizacija se ponekad naziva »Organizacijom arapskih vojnih industrija«.

Razvoj industrije naoružanja Egipta u toku poslednjih nekoliko godina po svim merilima je impresivan. Međutim, zapaža se da se prilaz ili modalitet izgradnje te industrije izmenio — da se sa nezavisne prelazi na zavisnu industrijalizaciju.

Ovaj zavisan karakter industrije proizvodnje naoružanja ispoljava se u tri vida: u sistemu licenci, prilazu supstituciji uvoza i njegovom proširivanju na izvozu ekspanziju i u oslanjanju na finansiranje iz inostranstva.

3) Ugovori o potpunoj izgradnji objekata u domenu odbrane

Jasno je da je osnovni vid zavisnosti u domenu odbrane tehnološke prirode. On obuhvata ne samo zavisnost u razvoju industrije naoružanja već — što je najvažnije — zavisnost u pogledu svih ugovora o potpunoj izgradnji objekata (po principu »ključ u ruke«) na polju infrastrukture odbrane.

U stvari, osnovni uzrok dramatične eksplozije vojnih rashoda u arapskom svetu je izgradnja objekata vojne infrastrukture, naročito u državama Zaliva. Procenjeno je, na primer, da je 80 odsto sredstava vojnog budžeta Saudijske Arabije u periodu 1976—1985. bilo namenjeno izgradnji vojnih objekata.¹⁷

Pitanje zavisnosti ne može se svesti samo na jednostavnu tehnološku povezanost. Ono zadire u srž politike odbrane. Izgradnjom velikih vojnih objekata je u mnogim slučajevima rukovodila neposredno inženjerska služba oružanih snaga SAD. Na taj način su ti objekti tako konstruisani i građeni da se integrišu u svet-sku mrežu vojne infrastrukture Sjedinjenih Država, a malo čega imaju sa okolinom ili domaćim potrebama odbrane onih država u kojima se nalaze.

3. Odnos nacionalne i panarapske politike odbrane

Arapski svet je u periodu 1976—1985. na odbranu potrošio skoro 400 milijardi dolara. Ovo daleko prevaziilazi rashode na odbranu bilo kojih zemalja sa istim brojem stanovnika, u čitavom »trećem svetu«. Međutim, arapski svet je i pored toga najmanje bezbedan i

¹⁷ Arapski dokumentacioni i informacioni centar: *Arab News and Reports* (Arapske novosti i izveštaji), vol. 5, br. 106, 31. 10. 1986, str. 35.

najviše osjetljiv na spoljne pretnje. Stoga je razumljivo što korišćenju ukupnih rashoda arapskih država na odbranu nedostaju smisao ili sadržina.

U stvari, svaka arapska država je nastojala da svoju vojnu moć izgrađuje bez ostalih arapskih država. Uz to, karakterističnu osobinu arapskog sveta čini to što su njegovi resursi raspoređeni po arapskim državama fragmentarno, tj. nijedna od njih ne raspolaže integrisanom bazom resursa. Svaka od njih ima neki element moći koji je potreban drugima, a sama nema neke potrebne elemente, koji se nalaze kod drugih.

Stoga je ovako rascepkana baza resursâ odbrane logičan ishod nacionalno orijentisanih politika odbrane država arapskog sveta.

Suprotno tome, glavne pretnje bezbednosti arapskog sveta karakteriše sistemski dimenzija. Drugim rečima, cilj izvorâ glavnih pretnji (tj. Izraela i Irana) jeste njihovo zajedničko pokoravanje arapskog regionalnog sistema kao celine.

U odnosu na ove pretnje sistemskog obima, samo panarapski stav odbrane može biti efektivan. Međutim, uspostavljanje zajedničkog stava odbrane jeste onaj domen saradnje i solidarnosti između arapskih država koji se najteže može postići ili razviti, jer zadire u suverenitet tih država. Tu treba imati u vidu činjenicu da arapski regionalni sistem nije »nacionalistički« ili »panarapski«, već sistem koji čine specifični sistemi svake od arapskih država. U takvom sistemu se ne samo suverenitet država već i uravnoteženost njihove moći smatraju bitnim za njegovo postojanje.¹⁸

Stoga, dilemu odbrane arapskog sveta odražava činjenica da je efektivna odbrana nemogućna bez kombinovanja resursâ na panarapskoj bazi, ali da postizanje toga zahteva značajnu promenu u arapskom regionalnom sistemu i rešenost pojedinačnih država da — jedna u odnosu na drugu — odustanu od nekih aspekata svog suvereniteta radi toga da mogu opstati kao nezavisne države.¹⁹

Zaključci i preporuke

1. Arapski svet će u bliskoj budućnosti morati svoje potrebe bezbednosti da zadovoljava uz korišćenje znatno manje baze resur-

¹⁸ Centar za političke i stratejske studije, *The Arab Strategic Report* (Arapski stratejski pregled). 1986. »Al-Ahram«, Kairo, 1987, str. 186—187.

¹⁹ Nabil E. Ahmad, *Arms Production in Egypt 1952—1982* (Proizvodnja naoružanja u Egiptu 1952—1982), APh. D. Dissertation, Kairski univerzitet, Kairo, 1986, str. 206—209.

sâ nego što je bila baza koju je koristio u periodu petrolejskog bum-a 1974—1985. Iz toga proizlazi da efektivniju odbranu treba realizovati uz mnogo manje rashoda.

To se ne može postići bez preformulisanja politika odbrane arapskih država u potpunom međusobnom skladu i saglasnosti. Mogle bi se preduzeti dve sledeće urgentne mere:

a) međusobno povezivanje odbrambenih podstruktura arapskih država, na takav način da se postigne kontrola nad vojnim snagama i objektima prema nekom operativnom modelu;

b) koordiniranje vojnih budžeta, naročito u pogledu sredstava za nabavku naoružanja, radi uspostavljanja neke vrste podele vojnih zadataka. Na primer, trebalo bi da bude nepotrebno da Saudijska Arabija nastavi sa razvojem svog projekta montiranja brazilskog tenka *Osorio* kada je Egipat već prešao znatan put u proizvodnji američkog tenka *M-1 Abrams*. U stvari, postoji veliki prostor za postizanje ušteda eliminisanjem dupliranja u politikama nabavke naoružanja.

2. Politike odbrane arapskih država ne mogu se svrsishodno koordinirati ako te države ne neguju konsenzus na osnovi osnovnih političkih odrednica svoje bezbednosti. Od bitne važnosti u tom pogledu je stratezijski cilj razvoja oslanjanja na sopstvene snage i sredstva u domenu odbrane. Oslanjanje arapskog sveta na sopstvene snage i sredstva ne mora, međutim, obavezno značiti i kidanje svih odnosa vojne saradnje sa velikim silama. U stvari, oslanjanje na samog sebe u domenu odbrane ne može biti potpuno kada se radi o nedovoljno razvijenim arapskim državama. Kolektivno oslanjanje na samog sebe znači u osnovi uspostavljanje panarapske (zajedničke) kontrole nad donošenjem osnovnih odluka i nad glavnim faktorima koji utiču na bezbednost arapskog sveta. To, međutim, ne implicira neizbežno supremaciju neke panarapske šeme bezbednosti nad vanregionalnim vezama u domenu bezbednosti bilo koje od arapskih država pojedinačno.

Čak i ako uzmemo da će se glavne arapske države odlučiti za panarapsku alternativu bezbednosti, ostaće obavezne da se pomire sa održavanjem nekih vidova i veza zavisnosti od velikih sila. Današnji i budući ratovi zahtevaju sisteme oružja, integrisanu vojnu infrastrukturu i objekte sa opremom i tehnološkim sistemima koji su toliko razvijeni, usavršeni i skupi da se nijedna nedovoljno razvijena zemlja ne može nadati da ih sama proizvodi. Pošto će te i ostale forme zavisnosti nastaviti da budu neizbežne, šta

može oslanjanje na samog sebe konkretno značiti i kako bi se moglo postići?

U stvari, svaka nacija ili grupa nacija, mora uspostaviti sopstveni koncept oslanjanja na sopstvene snage i sredstva u domenu odbrane, onakav kakav će odgovarati njenim specifičnim uslovima i resursima. Taj koncept mora sadržati sve političke, društvene i tehničke aspekte bezbednosti.

U tehničkom pogledu, oslanjanje na samog sebe znači imati samostalan pristup asimiliranju tehnologije i tehnološkim inovacijama. Posedovanje ovakvog samostalnog pristupa prava je alternativa bilo uvozu ili zavisnoj industrijalizaciji. Tu se konkretno sugerira da cilj kolektivne arapske doktrine bezbednosti treba u tehničkom pogledu postaviti na uspostavljanje dovoljno široke osnove za aktivnosti istraživanja i razvoja u vojnom domenu. Te aktivnosti čine čitavu industriju, koja može predstavljati moćan faktor nezavisne industrijalizacije u širem smislu.

Kolektivno oslanjanje arapskog sveta na sopstvene snage i sredstva zahteva sposobnost usklađivanja akcije na tri glavna i integrisana polja, prema sledećem:

a) koordiniranje politika arapskih država na naučnom polju, tako da aspekti nauke koji se odnose na odbranu i bezbednost budu detaljno planirani;

b) uspostavljanje zajedničkih napora i poduhvata radi stvaranja i razvoja vojne istraživačke industrije;

c) brzo razvijanje onih grana industrije koje se neposredno primenjuju u domenu odbrane, naročito industrije fine elektronike i opreme i uređaja na polju informatike.

3. Saradnja sa nesvrstanim zemljama u domenu vojnih tehnologija predstavlja za kolektivna arapska nastojanja na postizanju oslanjanja na sopstvene snage i sredstva, put koji mnogo obećava. U stvari, čak su i jednostavne forme saradnje, kao što su razmena informacija, saopštavanje iskustava, formiranje zajedničkih istraživačkih timova, itd., veoma korisne za unapređivanje ideje nesvrstanosti i sposobnosti nesvrstanih nacija za samoodbranu.

AGHA IBRAHIM AKRAM
(Pakistan)

Bezbednost i odbrana nesvrstanih zemalja u južnoj Aziji

Naglašavanje bezbednosti

U stvaranju pokreta nesvrstanosti, neposredno ili posredno, naglasak je stavljen na bezbednost. Nacije koje nisu želele da budu umešane u borbu između dva bloka i supersila za sticanje premoći morale su se spasavati od posledica te borbe. Blokovi sila bi rado uvukli ostali deo sveta u svoj međusobni sukob, bilo kao saveznike ili pomagače i sledbenike, a to ne bi bilo u interesu onih koji bi na taj način u taj sukob bili uvučeni. Pokret je nastojao da osigura bezbednost zemalja »trećeg sveta« i drugih zemalja koje su imale iste ciljeve, u odnosu na uvlačenje u sukob između svetskih sila, koje bi štetilo manjim silama.

Bilo bi zanimljivo zamisliti na koji način bi se drugi svetski rat odvijao i koliki obim uništenja bi bio da je tada postojao pokret nesvrstanosti. Bio je to evropski rat, koji je otpočeo Hitler, sa čisto nemačkim interesima i motivisan čudovišnom filozofijom rasne superiornosti. Taj rat se vodio usled reagovanja Francuske i Britanije, iz nacionalističkih i imperijalističkih razloga, bez obzira na njihove priče o demokratiji i slobodi. One su htele da očuvaju do tada postojeći odnos snaga, da ne bi izgubile svoju moć, prestiž i prosperitet. I te sile su čitav svet uvukle u svoju suludu borbu. Da je tada postojao pokret nesvrstanosti, da li bi njene članice dozvolile da budu eksploatisane i uvučene u drugi svetski rat? Veoma je verovatno da to ne bi dozvolile.

Bezbednost koju je pokret nesvrstanosti zamislio za svoje članice bila je široka i sveobuhvatna. Ona je obuhvatala mnoge aspekte

potreba, u odnosu na mnoge vrste opasnosti i pretnji. Postojala je neposredna pretnja upotrebom oružanih snaga, u odnosu na koju je bila potrebna odbrana, i zemljama »trećeg sveta« je bila potrebna pomoć da bi se mogle suprotstaviti toj pretnji. Postojala je eksploatacija od strane blokova sila koji su koristili manje nacije kao svoje zastupnike ili predstavnike u svojim međusobnim sukobima. Izvodili su ekonomsku agresiju protiv bespomoćnih zemalja proizvođača sirovina, s ciljem da ih obore na kolena i da ih, bez ispaljivanja ijednog metka, dovedu praktično do gubljenja suvereniteta. Pokret nesvrstanosti bi u svemu tome pomagao svojim članicama.

Od vojnih sukoba posle drugog svetskog rata stradao je »treći svet«. Evropa i severna Amerika su živjele u miru, zaštićene merama, kako političkim tako i vojnim, koje su preduzele radi sprečavanja izbijanja ratnih požara na svojim teritorijama, koji bi ugrozili njihove interese. Ali, ti požari su besneli u »trećem svetu«. Posle 1945. godine bilo je preko 150 ratova, a nijedan od njih nije vođen u Evropi ili severnoj Americi.

Zemlje »trećeg sveta« su bile gurane u rat radi postizanja interesa supersila. One su bespomoćno posmatrale kako njihove teritorije i narodi postaju žrtve agresije ili eksploatacije od velikih sila. Njima je puštana krv radi interesa velikih sila, dok su se te sile uzdržavale od neposredne međusobne konfrontacije u ratnim dejstvima. Vijetnam, Avganistan, Grenada i mnoge druge zemlje primeri su žrtava država-grabljivica.

Regionalni agresori

Pokret nesvrstanosti nije imao teškoća u postizanju konsenzusa o svetskim pitanjima, kao što su razoružanje, uspostavljanje zona na kojima nema nuklearnih oružja, dijalog Sever — Jug i prestrukturiranje međunarodnog ekonomskog poretka. Međutim, na regionalnom nivou, neke nesvrstane zemlje južne Azije odbacuju inicijative svojih suseda o uspostavljanju zona mira i o uravnoteženom smanjenju oružanih snaga i naoružanja. Očigledno je da je pokret nesvrstanosti do sada bio jači na rečima, a slabiji u pogledu preduzimanja konkretnih akcija u mnogim od takvih pitanja. Mnoge nesvrstane zemlje teže postizanju svojih uskih nacionalnih interesa, suprotno idealima pokreta, i to ih dovodi u sukobe sa susednim nesvrstanim zemljama.

Od osnivanja pokreta nesvrstanosti, pre 27 godina, došlo je do mnogih promena. Tada su supersile i blokovi sila, sa svojim globalnim ambicijama, bili jedini faktor koji je ugrožavao svetski mir. Grabljivice su bile samo oni. Kasnije se videlo da su, mada se međusobno nisu borili neposredno, koristili manje i osetljive zemlje kao svoje predstavnike i zastupnike, radi postizanja svojih interesa primenom vojnih sredstava. Sve te bespomoćne i tako korišćene zemlje pripadale su »trećem svetu«. Danas, međutim, postoje u raznim regionima lokalne grabljivice, često i same nesvrstane, koje sprovode agresivnu politiku. Za njihove manje susede je opasnost od tih lokalnih grabljivica veća od opasnosti koju za njih predstavljaju blokovi velikih sila.

Danas »trećem svetu« džinovske države-grabljivice, i same članice pokreta nesvrstanosti, vrše agresiju na svoje manje susede, naročito u južnoj Aziji, dok supersile u takve konflikte nisu neposredno umešane. Pokret nesvrstanosti ne može za takve agresije krivicu preneti na druge.

Ovo je važno uočiti. Patnja je patnja bez obzira na to ko je izazove. Agresija je agresija bez obzira na to odakle potiče — da li od nekog bloka velikih sila ili od neke ambiciozne članice pokreta nesvrstanosti. Agresiju treba obuzdavati, onemogućavati, suprotstavljati joj se i boriti se protiv nje bez obzira na njen izvor.

Regionalne zemlje vide, takođe, da postoji veliki jaz između propovedanja i prakse. Neke nesvrstane zemlje, s jedne strane, osuđuju supersile i njihovo ponašanje, i to bez biranja reči, a s druge strane, sebe ističu kao mini-supersile u svom regionu. Ako je politika s pozicija supersile opasna i zlokobna u slučaju SAD i SSSR-a, opasna je i zlokobna i kada je primenjuje neka velika nesvrstana zemlja.

Slika bezbednosti se u toku poslednje decenije izmenila. Regionalni faktori su postali važniji od globalnih, a pretnje nesvrstanim zemljama sada izgleda da više potiču iz regiona u kojem se nalaze nego od svetskih sila ili blokova sila. Ove druge, ako se uopšte angažuju, više pogoršavaju lokalnu zategnutost nego što je stvaraju.

Nužnosti u domenu bezbednosti

Za mnoge države je pretnja njihovom integritetu i nezavisnosti toliko velika da bezbednost postaje osnovna nužnost i briga njihove politike. Pakistan je jedna od takvih država. Od samog početka svoje

nezavisnosti suočen je s pretnjom u vidu jednog agresivnog suseda. Ta pretnja potiče, na žalost, od onih suseda koji bi trebalo da budu prijatelji i pomagači. Ta pretnja se udvostručila kada su Sovjeti izvršili intervenciju u Avganistanu i kada su jake sovjetske snage okupirale tu zemlju. Tada je Pakistance pretnja bezbednosti Pakistana još više zabrinula.

Zbog te pretnje Pakistan je bio prinuđen da pristupi regionalnim odbrambenim paktovima — CENTO-u i SEATO-u. Ta neprekidna pretnja po nacionalnu bezbednost dovela je i do obnavljanja bilateralnih bezbednosnih aranžmana sa Sjedinjenim Američkim Državama. Pakistan je bio zbog svojih potreba u domenu bezbednosti prinuđen da se približi toj supersili, a za to mu prebacuju baš oni susedi koji su stvorili pretnju po njegovu bezbednost.

Takve regionalne pretnje nesvrstanim zemljama, koje pothranjuju neslaganja unutar regiona nesvrstanih, uzrokuju slabljenje baš onih nacija radi čijeg jačanja i odbrane je pokret nesvrstanosti osnovan. Neslaganja između nesvrstanih povećavaju se kada veće zemlje članice pokreta zauzmu jednostran stav prema nesvrstavanju i tumače ga na načine koji za većinu nesvrstanih nisu uvek prihvatljivi. Neki nesvrstavanje shvataju kao sredstvo za manevrisanje između dva bloka sila, s ciljem da, u težnji za postizanjem sopstvenih nacionalnih interesa, izvuku i dobiju od oba bloka što više. Kada jedna nesvrstana zemlja osudi jednu od supersila zbog njene intervencije u Grenadi, a izrazi odobravanje akcije druge supersile u Avganistanu; kada se pokretu nesvrstanosti daje izvesna socijalistička ili levičarska nota, radi njegovog približavanja socijalističkom bloku — koji se deklarise kao prirodni saveznik pokreta — nismo dovoljno pošten i u odnosu na načela ovog velikog pokreta.

Indija i Pakistan

Indija i Pakistan su protagonisti južne Azije. Sudbinu tog regiona određuju njihove aktivnosti i stavovi, naročito jedne od ovih zemalja u odnosu na drugu. Žalosno je da one nisu mogle postati prijatelji i tragično je da su postale međusobni neprijatelji. Njihova međusobna podozrivost, koja je rezultat njihovog međusobnog četrdesetogodišnjeg konflikta, truje njihove međusobne odnose. Uzajamno strahovanje i nepoverenje u namere suprotne strane dovodi do eskalacije njihovog naoružavanja, koje opterećuje privrede ove dve siromašne zemlje i izlaže ih mešanju i uticajima svetskih sila.

Kad bi Indija i Pakistan mogli živeti u miru i međusobnom prijateljstvu, to bi bilo dobro ne samo za ova dva naroda već i za južnu Aziju u celini. To bi, takođe, imalo određeni stabilizujući efekat na čitavu Aziju i region Indijskog okeana. Međutim, razni naponi koje je Pakistan preduzeo radi popravljavanja stanja odnosa između dve zemlje i smanjivanja rizika izbijanja rata sa Indijom nisu postigli uspeh. Među tim naporima posebno je vredno zapaziti predlog Pakistana da se zaključivanjem jednog ugovora o odricanju od rata — rat zabrani i da se perspektiva izbijanja nuklearnog rata, pa čak i trka u nuklearnom naoružavanju, eliminiše tako što bi obe strane potpisale ugovor o zabrani nuklearnog oružja ili južnu Aziju proglasile zonom bez nuklearnog oružja i prihvatile u potpunosti međunarodne mere obezbeđenja u pogledu nuklearnih objekata u tom regionu. Međutim, reagovanja na te predloge nisu bila povoljna.

Izmena u prilazu

Pokret nesvrstanosti treba da situaciju svojih članica, uključujući tu i njihova strahovanja i probleme, vidi njihovim očima. U svakom pojedinom slučaju treba identifikovati agresora ili potencijalnog agresora, a često je moguće da ustanovimo da agresor nije neka od supersila već neka regionalna sila. Činjenica da i ta regionalna sila pripada pokretu nesvrstanosti ne čini njenu agresiju manje bolnom za njene nesvrstane žrtve.

Mora se shvatiti položaj neke nesvrstane zemlje koja je suočena s pretnjom agresijom (i opet — nije važno odakle ta agresija preti). Svaka nacija ima pravo da se brani i, stoga, da preduzima takve odgovarajuće mere koje će joj omogućiti da se brani. Ako opstanak neke manje nesvrstane države zavisi od njene sposobnosti da naoružanje i opremu dobije od neke od članica jednog od blokova sila, ona ima pravo da na taj način zadovolji svoje potrebe, uz plaćanje odgovarajuće cene.

Ako pojedinačne nesvrstane zemlje mogu postići svoju bezbednost bez ikakvog ograničavanja sopstvene slobode akcije, one tako treba da postupe. To bi bila idealna situacija. Međutim, ako to nije moguće i ako svoju bezbednost mogu postići jedino regionalnom saradnjom, čak i uz zaključivanje regionalnih aranžmana u domenu bezbednosti u odnosu na jače susede koji ih ugrožavaju (što je prema Povelji Ujedinjenih nacija dozvoljeno), to njihovo pravo moraju

drugi poštovati, pa čak ih u tome i podsticati. Treba shvatiti da se slabi udružuju protiv jakih i da istomišljenici združuju svoje oružje kada budu suočeni sa zajedničkim protivnikom. Ako neka država može zajedničkim nošenjem tereta odbrane sa svojim susedima u regionu olakšati sopstveni teret, potpuno je opravdano da na tome insistira.

Pokret nesvrstanosti treba da razvije i regionalni prilaz bezbednosti manjih zemalja — njegovih članica. Taj prilaz treba da bude prihvatljiv i praktičan i treba da uzme u obzir regionalne i lokalne uzroke nebezbednosti. Pokret treba da jasno identifikuje potencijalnog agresora i njegovu žrtvu, drugim rečima — grabljivicu i njen plen.

Kada na bezbednost gleda iz regionalne perspektive, pokret nesvrstanosti bi idealno mogao da utiče na regionalne događaje koji se odnose na bezbednost i identifikovanje pretnje. Ako bi pokret mogao umanjiti lokalnu napetost i spasti potencijalnu žrtvu agresije od agresora, time bi se mogao ponositi. To bi mogao biti razlog za uspostavljanje nekog specijalnog organa koji bi se bavio pitanjima bezbednosti između zemalja članica pokreta nesvrstanosti.

Nuklearno pitanje

U okviru napora preduzimanih za popuštanje zategnutosti u nesvrstanim regionima, postoji jak razlog za razmatranje nuklearnog pitanja i za obezbeđivanje da se nuklearnom zloduhu ne dozvoli pristup u nesvrstani svet. Izvesne velike nesvrstane države, koje osuđuju druge države kad poseduju nuklearno naoružanje, same su razvile sposobnost za proizvodnju tog naoružanja i povremeno prete njegovom proizvodnjom. Pokret nesvrstanosti bi trebalo da učini korake na obezbeđivanju da sve nesvrstane zemlje ostanu nenuklearne i da spoljnim silama ne bude dozvoljeno da se mešaju u miroljubive nuklearne programe njegovih članica.

Pokret posebno treba da obrati pažnju na region južne Azije. Obe veće sile u ovom regionu su stekle sposobnost da proizvedu nuklearnu bombu, a Indija je tu svoju sposobnost već, izvršenjem jedne nuklearne eksplozije, demonstrirala. Ne treba sumnjati u to da će ako jedna od tih država napravi nuklearnu bombu i druga to isto učiniti. To bi, nadalje, vodilo u destruktivnu trku u naoružavanju, radi sticanja jednog oružja za kojim nijedna od njih ništa ima potrebe niti želje da ga upotrebi. Takva trka u naoružavanju mora se preduprediti, a indijsko-pakistansko nuklearno pitanje rešiti.

Načini za postizanje i očuvanje bezbednosti u južnoj Aziji

Pakistan je dao jasne predloge — i ponavljao ih u toku poslednjih nekoliko godina — koji bi, ako bi bili prihvaćeni i primenjeni, poboljšali atmosferu bezbednosti i međusobnog poverenja država u južnoj Aziji. Ove predloge vredi još jednom ponoviti.

a) Indija i Pakistan bi trebalo da potpišu ugovor o odricanju od rata. Mogućnost izbijanja rata osnovni je uzrok zategnutosti između ove dve nacije i uklanjanje tog opterećenja bi veoma mnogo popravilo atmosferu i otvorilo put boljoj saradnji.

b) Indija i Pakistan bi trebalo da potpišu ugovor o nuklearnoj neproliferaciji. Ako se Indija s ovim ne slaže, Indija i Pakistan bi mogli uspostaviti sistem uzajamnog kontrolisanja svojih nuklearnih objekata, radi obezbeđivanja da nijedno od njih neće napraviti nuklearnu bombu. Južna Azija bi mogla da se proglasi zonom bez nuklearnih oružja, tako da se u ovom regionu nuklearna opasnost nikada ne pojavi. U nuklearne elemente koji ugrožavaju ovaj region spadaju i podmornice na nuklearni pogon, kao što je takva podmornica koju je Indija nedavno nabavila.

c) Indija i Pakistan bi trebalo da nivo svojih oružanih snaga zamrznú na današnjem njihovom stanju. To bi izvršilo izvestan uticaj na zaustavljanju trke u naoružavanju i sve većeg narastanja opterećenja blagajni ove dve siromašne zemlje. Posle zamrzavanja nivoa oružanih snaga, između dve države mogu otpočeti razgovori o smanjivanju nivoa tih snaga, na takav nivo da ove dve zemlje prestanu da budu jedna drugoj potencijalna pretnja, a da ipak zadrže dovoljnu vojnu silu za odvracanje agresije izvana.

d) Osnova za preduzimanje navedenih mera može se proširiti ako bi ostalih pet država južne Azije pristupilo ovim aranžmanima između Indije i Pakistana. To bi dovelo do situacije u kojoj se u ovom regionu ne bi dozvolilo da rat podigne glavu, a otvorio bi se put razumnoj saradnji između država koje ga sačinjavaju.

Saradnja u južnoj Aziji u domenima nauke i tehnologije, koja bi služila stvarnim potrebama bezbednosti država u ovom regionu, nije mogućna dok se ne preduzmu navedena četiri koraka ili bar prva tri. Kada se o tim pitanjima postigne sporazum, unutar južne Azije bi bila omogućena znatna međusobna pomoć država u vidu naučne saradnje. Indija je vodeća industrijska sila u regionu i učinila je značajne korake napred u domenima nauke, inženjeringa i tehnologije. Na drugom mestu je Pakistan, a ostalih pet država znatno zaostaju za njima. Indija, a do izvesne mere i Pakistan, mogu

svim zemljama u ovom regionu pomoći da steknu veći nivo bezbednosti, tako što bi im stavili na raspolaganje svoju naučnu stručnost. To je cilj čijem postizanju vredi težiti.

Pouka za druge regione

Sve zemlje južne Azije su nesvrstane, a mnoge od njih su svesne pretnje svom nacionalnom integritetu i suverenitetu. Mada ni faktor supersila nije potpuno zanemarljiv, ove pretnje potiču iz tog regiona. Osećanje sopstvene ugroženosti od suseda dovelo je do nastajanja trke u naoružavanju unutar regiona, koja ometa društveno-ekonomski razvoj i kulturni napredak naroda južne Azije. Ovo, takođe, negativno utiče na naučnu saradnju između nacija u ovom regionu. Ova trka u naoružavanju, a sada i potencijalna nuklearna trka između Indije i Pakistana, stvaraju pogodne prilike za mešanje supersila u unutrašnja pitanja ovog regiona.

Razmirice unutar nesvrstanih regiona, koje služe lokalnim nesvrstanim grabljivicama kao povodi za agresiju, nude i primamljivu priliku grabljivicama koje ne pripadaju pokretu nesvrstanosti. To se danas odnosi na južnu Aziju više nego na bilo koji drugi region sveta.

Analiza situacije u pogledu bezbednosti i odbrane u južnoj Aziji nije izvršena radi ukazivanja na krivca, već radi identifikovanja problema i stvaranja konceptijskog okvira za njeno rešavanje u okviru sredstava kojima zemlje pokreta nesvrstanosti raspolažu. Ovde smo se bavili, pre svega, južnom Azijom, ali se model na koji je ovde ukazano može primeniti i na druge veće regione nesvrstanih zemalja, kao što su Latinska Amerika, Afrika, Bliski i Daleki istok.

Zaključak

U toku poslednjih godina nesvrstane zemlje su shvatile da njihov pokret nije u stanju da svojim članicama pruži bezbednost i sigurnost. Pretnja njihovoj bezbednosti ne potiče samo od velikih država-grabljivica izvan pokreta, već i od onih članica pokreta koje imaju pretenzije na sticanje statusa velike sile i koje prete svojim malim nesvrstanim susedima.

Vreme je da se pokret nesvrstanosti pozabavi pitanjima bezbednosti država njegovih članica, prema onome kako one ta pitanja

vide. Situacija u pogledu bezbednosti se pogoršala, što je dovelo do otežavanja društveno-ekonomskog razvoja manjih zemalja, usled velikih opterećenja koja im nameću odbrana i trka u naoružavanju. To se odnosi i na Aziju i na Afriku i na Latinsku Ameriku.

Verovatno je da će u okviru pokreta nesvrstanosti doći u toku naredne decenije do brzog povećavanja problema bezbednosti regionalne prirode. Trebalo bi da počnemo o tome da razmišljamo i da se pripremamo za nošenje tog tereta — za dobro pokreta nesvrstanosti u celini i za dobro njegovih individualnih članica.

NILUFAR CHOWDHURY
(Bangladeš)

Unutrašnja dimenzija bezbednosti nesvrstanih zemalja — slučaj južne Azije

U trećoj deceniji svog postojanja, pokret nesvrstanih ne samo da je pritisnut problemima polarizacije na relaciji Istok-Zapad, i konkretnom primenom sile protiv nesvrstanih država (od strane jedne ili druge velike sile) — već je suočen i sa mnogim ozbiljnim konfliktima između sopstvenih članica.

Naivne bezbednosne pretpostavke, od kojih su svojevremeno pošli nesvrstani, opovrgao je razvoj događaja na međunarodnoj bezbednosnoj sceni šezdesetih i sedamdesetih godina. Svesni upravo toga, učesnici samita u Lusaki su zaključili:

»Neposredna opasnost od konflikata između velikih sila danas je manja s obzirom da preovlađuje kod njih sklonost da o svojim međusobnim odnosima pregovaraju. S druge strane, to još nije doпрinelo jačanju bezbednosti malih, srednjih i zemalja u razvoju, niti je umanjilo opasnost od lokalnih ratova«.¹

Ovaj stav je ponavljan i naglašavan u kasnijim deklaracijama nesvrstanih, a posebno su isticane pojedine dimenzije pretnje i pritisaka, uključujući i mešanje u unutarnje stvari. Ipak, nesvrstanost nije obezbeđivala konkretna sredstva za sučeljavanje sa takvim pretnjama. Pod pritiskom novih raspleta međunarodne bezbednosne situacije, konsenzus nesvrstanih u pogledu izbegavanja tesnih vojnih veza sa velikim silama počeo je da se krnji. Suočene sa neposrednom pretnjom sopstvenoj bezbednosti, brojne nesvrstane zemlje bile su prisiljene da zatraže vojnu pomoć jedne ili druge velike sile, iako

¹ Član 5. *Declaration on Peace, Independence, Development, Cooperation and Democratization of International Relations*, (Deklaracija o miru, nezavisnosti, razvoju, kooperaciji i demokratizaciji međunarodnih odnosa), Lusaka, 1970.

je to mahom podrazumevalo značajno umanjeње nesvrstanoг statusa.² Mada takve vojne veze nisu prerasle u prepreku za formalno zadržavanje statusa nesvrstaności, navedeni strateški odnosi podrazumevaju prevashodno odnos nadmoćnog i potčinjenog. U takvim okolnostima, nesvrstani spoljonopolitički stav potčinjene sile je uslovljen mnogim faktorima.³ Sve to jasno ukazuje da ne postoji pouzdana definicija stepena i dometa vojnih veza između velike sile i zemalja »trećeg sveta« koji bi se mogli smatrati nepomirljivim sa pripadnošću nesvrstanima.

Pomeranje težišta sa globalnih na regionalne preokupacije unutar nesvrstanoг pokreta, jasno je uočljivo od samita u Lusaki 1970. nadalje. No, najznačajniji aspekt te promene jeste upletenost velikih sila u konflikt među nesvrstanima. Velike sile su tako reći neizbežno iza sukobljenih država »trećeg sveta«. U mnogim slučajevima, učešće velike sile prevazilazi okvire međudržavnog konflikta, zadirući duboko u društva nesvrstanih zemalja i stvarajući na taj način unutrašnje nejednakosti i nepravde. Spone koje postoje između velike sile, međudržavnog konflikta i unutrašnjo-društvenih podela nametnule su velike bezbednosne probleme, dovodeći na taj način u pitanje postojanje pokreta nesvrstanih. Južna Azija jedno je od područja suočenih sa ovim izazovom. Mada su sve države južne Azije opredeljene za nesvrstanost, interakcija navedena tri faktora iskrivljuje stvarno značenje reči nesvrstanost.

Zemlje ovog područja bile su suočene sa nezdravim međudržavnim odnosima i složenim regionalnim i geopolitičkim okruženjem. Kao posledica toga, južna Azija preobražena je u »područje nepoverenja« gde su tenzije, pogrešne procene i povremena neprijateljstva prevladali nad mogućnostima da se ostvare sadržajne i pozitivne interakcije i saradnja. U takvim okolnostima, regionalnu političku liniju pojedinačnih država uslovljavaju prvenstveno lokalni interesi, pa su njihove akcije i stavovi često usmereni jedni protiv drugih. Najgore je, međutim, što se ekonomske, političke i vojne veze, kao i podrška spoljnih sila, smatraju najznačajnijim. U mnogim slučajevima te spoljne veze predstavljaju ključni elemenat za konsolidaciju političke moći elite i snaga koje je podržavaju.

Dinamika koja dovodi do svrstavanja uz spoljne sile dvojake je prirode: s jedne strane, postoji težnja samih država, s druge,

² S. D. Muni, *Non-alignment in Asia: Recent Trends and Future Prospects* (Nesvrstanost u Aziji: najnoviji trendovi i buduće perspektive), IDSA Journal, tom XV, br. 1, juli-septembar 1982, str. 8.

³ *Ibidem*, str. 5.

podsticaj velikih sila.⁴ Pojedine države motiviše na takav korak međusobno suparništvo. Velike sile koriste lokalne razdore za sopstveni lakši prodor na određeno područje. Ovakva svrstavanja doprinose održavanju bipolarne strukture moći u južnoj Aziji. Opstanak ovakve strukture garancija je dalje izloženosti ovog regiona spoljnim suparništva.⁵ No, nameće se sledeće pitanje: jesu li ove države u suštini zatočenici odnosa nad kojima nemaju ili imaju neznatnu kontrolu, ili mogu vršiti sopstvena opredeljenja u pogledu svoje spoljne politike. Da bi se na ovo pitanje odgovorilo, valja dublje ispitati unutrašnju dinamiku regionalne konfiguracije južne Azije, faktore koji oblikuju međudržavne odnose, ulogu vanregionalnih sila i opcija koje pred sobom imaju države južne Azije. Ovaj referat predstavlja jedan takav pokušaj.

Južna Azija: regionalna konfiguracija

Regionalni podsistem južne Azije sačinjava sedam država — Indija, Pakistan, Bangladeš, Šri Lanka, Nepal, Maldivi i Butan. Indijski potkontinent je odvojena geografska celina koja obuhvata većinu južnoazijskih država. Mada Šri Lanku i Maldive od potkontinenta odvaja vodeni pojas, ove dve države vezane su za južnoazijski sistem na osnovu zajedničkog civilizacijskog nasleđa, etničke, verske i jezičke bliskosti. Dodatni elemenat zajedničkog nasleđa predstavlja neposredna ili posredna vladavina Britanaca u prošlosti. Konflikti i tenzije počeli su da izbijaju od trenutka kada su se Britanci užurbano povukli, ostavljajući brojna složena i potencijalno eksplozivna pitanja nerešena. Situacija je postala još složenija kada su tako nastale zebnje ne samo uvećale postojeće osećanje ne-bezbednosti, već navele vodeće države ovog područja da se opredele za različite puteve.

Tri su glavna izvora napetosti koji su uveliko uticali na međudržavne odnose u južnoj Aziji koji, i pored postojanja snažnih elemenata zajedništva, razdvajaju nacije ovog regiona.

1) Napetost stvorena ispoljavanjem asimetrične ravnoteže moći posle odlaska Britanaca.

2) Napetost stvorena regionalnim konfliktima.

⁴ Barry Buzan & Gowher Rizvi, *The Future of the South Asian Security Complex* (Budućnost južnoazijskog bezbednosnog kompleksa), u: *South Asian Insecurity and the Great Powers*, (Južnoazijska ne-bezbednost i velike sile Barry Buzan & Gowher Rizvi, Macmillan Press Ltd. 1986, str. 250.

⁵ *Ibidem*, str. 251.

3) Napetost nastala zbog povezivanja pripadnika regionalnog sistema sa zainteresovanim spoljnim silama.⁶

Asimetrična ravnoteža moći

Posle podele, u južnoj Aziji se ispoljila neuravnotežena i asimetrična stuktura moći. Od sedam država regiona, Indija je bila najveća i najjača. Odmah iza Indije, u smislu resursa i vojne moći, našao se Pakistan. Preostale tri kontinentalne države — Bangladeš, Nepal i Butan — kao i dve ostrvske države — Šri Lanka i Maldivi — prilično su male u poređenju sa većim državama u regionu.⁷ Vodeći položaj Indije na ovom području, zajedno sa njenom težnjom da obezbedi priznanje i poštovanje onoga što je sama smatrala prirodnom hijerarhijom unutar regiona, probudili su zebnju suseda. Nehruova vizija Indije bila je tešnja zajednica, konfederacija nezavisnih država sa zajedničkom odbranom i ekonomskim mogućnostima.⁸ U godinama koje su sledile posle sticanja nezavisnosti, indijski politički lideri i mislioci nastavili su da neguju ovu ideju. Jedinstvo južnoazijske odbrane i strateške bitnosti onako kako je zamišljano tokom godina u brojnim varijantama u Nju Delhiju, teži da manje države regiona pretvori zapravo u tampon-zone.⁹ Izjave indijskih lidera njihovi susedi su tumačili iz više razloga kao prinudu, a to je opet izazvalo brojna sumnjičenja i nepoverenje. Politika Indije budila je pre strah nego iskreno postovanje. Zaplašeni i potčinjeni susedi nisu imali drugog izbora nego da ostvaruju politiku koja ih neće prisiliti da se previše vežu za Indiju. Sagledavanje Indije kao pretnje danas je zajednički elemenat svih njenih suseda. Ujedno, to je i jedna od bitnih dilema južnoazijske politike. Dok Indija svoje susede vidi kao integralni faktor sopstvene bezbednosti, dotle isti ti susedi vide Indiju kao pretnju protiv koje je nužna odbrana.¹⁰ Nesumnjivo je, dakle, da je uzrok ove polarizacije asime-

⁶ Pervaiz Iqbal Cheema, *Threat Perceptions in South Asia and Their Impact on Regional Cooperation* (Percepciranje pretnji u Južnoj Aziji i njihov uticaj na regionalnu kooperaciju), u: Bhabani Sen Gupta (ed), *Regional Cooperation and Development in South Asia* (Regionalna kooperacija i razvoj u južnoj Aziji), tom 1, južnoazijski izdavači, Nju Delhi, 1986, str. 105.

⁷ *Ibidem*, str. 106

⁸ Citirano u: S. D. Muni, *South Asia* (Južna Azija), u: Mohammed Ayoob (ed), *Conflict and Intervention in the Third World* (Konflikt i intervencija u trećem svetu), Croom Helm, London, 1980, str. 48.

⁹ Iftekharuzzaman, *The SAARC in Progress: A Hesitant Course of South Asian Transition* (Rad SAARC-a: kolebljivi put južnoazijskog preobražaja), BIISS Papers, br. 7, januar 1987, str. 9.

¹⁰ Shelton U. Kodikara, *Asymmetry and Commonality* (Asimetrija i zajednički elementi), u: Pran Chopra, (ed) *Future of South Asia* (Budućnost južne Azije), UPL, Daka, 1986, str. 131.

tričan odnos u kojem s jedne strane imamo Indiju, a s druge, sve njene susede. Ova asimetrija je činjenica koju ne mogu ispraviti niti Indija niti njeni susedi, oni je mogu samo prihvatiti. Najgora od svih implikacija ove asimetrije jeste iskrivljeno viđenje bezbednosti u južnoazijskim državama. Posledica toga jeste stalno intenzifikovanje nepoverenja i međusobnog sumnjičenja u ovom regionu.

Međudržavne napetosti

Drugi veliki izvor napetosti bili su regionalni konflikti. Razmišljanja na polju bezbednosti u južnoj Aziji proističu iz činjenice da zemlje ovog regiona vide jedna u drugoj pretnju. Takav odnos postojao je prvenstveno između Indije, s jedne strane, i njenih manjih suseda s druge. Brojna značajna bilateralna pitanja koja se tiču prošlosti i budućnosti, nastavljaju da opterećuju međudržavne odnose u južnoj Aziji. Posebno valja pomenuti elemente koji narušavaju odnose između Indije i Pakistana, Indije i Bangladeša i Indije i Šri Lanke.

Indijsko-pakistanski odnosi predstavljaju i dalje najveću pretnju miru i stabilnosti u južnoj Aziji. Ključna pitanja koja su dovela do tri oružana sukoba između ove dve zemlje, ostala su i danas nerešena, a pitanje Kašmira u njihovim međusobnim odnosima trenutno je mirujući vulkan. Drugi elementi koji remete njihove odnose jesu američke isporuke oružja Pakistanu i navodna umešanost ove zemlje u pendžabsku krizu. Zabrinjavajuće razmere dostigao je i međusobni razdor u vezi sa nuklearnim pitanjem. I pored napora učinjenih sa obe strane postizanje *modus vivendi*, nisu umanjili zebnja i međusobno sumnjičenje.

Mada manje u poređenju sa prethodnim, podjednako ustrajne nesuglasice u vezi sa granicama, korišćenjem zajedničkih resursa, zabrinutost zbog političke hegemonije i ekonomske dominacije opstaju između Indije s jedne strane, i njenih manjih suseda s druge. U tom kontekstu, podsetićemo na mrtvu tačku na kojoj su pregovori između Indije i Bangladeša u vezi sa korišćenjem zajedničkih reka, uključujući i Ganges, i ogradom na granici. Između Indije i Nepala ostaju nerešeni etnički problemi. Odnose Butana sa Indijom pretila da ugrozi pitanje uslova u kojima žive Buti i Sikimu i severnom Bengal.¹¹ Najnoviji razvoj odnosa između Indije i Šri Lanke,

¹¹ Bhabani Sen Gupta & sar, *Changing Patterns of Regional Conflicts in South Asia* (Promene u prirodi regionalnih konflikata u južnoj Aziji), u: Bhabani Sen Gupta (ed) *Regional Cooperation and Development. Political, Social, Technological and Resource Aspect* (Regionalna kooperacija i razvoj. Politički, društveni, tehnološki i sirovinski aspekti), južnoazijski izdavači, Nju Delhi, 1986.

na koji su uticale implikacije koje etnički sukobi u Šri Lanki imaju u Indiji, ocenjen je kao veoma zabrinjavajući ishod etničko-verskog nasilja. Veruje se da je na pomolu kvalitativna promena u međudržavnim odnosima s obzirom na to da je Indija sebe potvrdila kao »intervencionističku regionalnu silu«, rešenu da zaštiti »indijsku doktrinu«, što je samo izazvalo novi talas nepoverenja prema name-rama Indije, kako u regionu u celini, tako i vizavi svojih manjih suseda. Jasno je, dakle, da postoje razlozi za zabrinutost u pogledu kritične i krhke ravnoteže na koju se oslanjaju indocentrični međudržavni odnosi u južnoj Aziji.¹²

Vanregionalne veze

U okviru izloženog, jasno je da je viđenje pretnje u južnoj Aziji po mnogo čemu usmereno na Indiju. Neke od država u regionu otvoreno su tražile pomoć spolja kako bi se suočile sa onim što su videle kao pretnju poteklu iz izvora unutar regiona. Zajednička dilema o sučeljavanju sa pretnjom koju navodno predstavlja moćniji sused, dovela je do oblikovanja koherentne politike zemalja regiona prema Indiji. Ova politika ispoljila se na tri načina:

1) naporima da se proširi osnova za interakciju sa spoljnim silama, kako na bilateralnom, tako i na multilateralnom nivou;

2) razvijanjem odnosa sa moćnim silama koje mogu biti protivteža uticaju dominirajuće sile u regionu, u posebno pogodnim okolnostima;

3) naporima da se internacionalizuju pitanja, što bi umanjilo mogućnost svojevoljne primene autoriteta dominirajuće sile.

Prva i poslednja tačka ukazuju na manevarsko polje dostupno manjim silama. No, korišćenje vanregionalnih sila kao protivteže indijskom uticaju u pojedinačnim zemljama, predstavljalo je najznačajniju od opcija na raspolaganju pomenutim zemljama.¹³

S druge strane, indijska težnja da sebi obezbedi podršku sila izvan regiona bila je posledica dva faktora: prvo, Indija je preduzela ovaj korak zbog nemogućnosti da spreči interakciju između tih istih sila i svojih manjih suseda; drugo, i njoj je bila potrebna dodatna

¹² Iftekharuzzaman, nav. delo, str. 15.

¹³ Za detalje vidi: Sridhar F. Khatri, *Foreign Policy and Security Perceptions of South Asian Nations* (Spoljna politika i viđenje bezbednosti južnoazijskih zemalja), u: Sridhar F. Khatri (ed) *Regional Security in South Asia* (Regionalna bezbednost u južnoj Aziji), Centar za nepalske i azijske studije, Tribhuvan univerzitet, Kirtipur, Katmandu, 1987, str. 200—201.

potpora — spoljna podrška — da bi ojačala svoj položaj u odnosu na suparničke sile u regionu.¹⁴

Različita tumačenja pretnje južnoazijskih država nameću protivrečna bezbednosna razmišljanja. U nedostatku bilo kakvog mehanizma unutar regiona, koji bi delovao kao kontrola konflikata, došlo je do sve većeg oslanjanja na spoljne aktore od kojih se očekuje da preduzimaju potrebne mere kako bi konflikti ostali u granicama koje je moguće kontrolisati.

Što se tiče manjih država u regionu, one su tokom godina težile da diplomatskim manevrima sa spoljnim silama sebi obezbede maksimalnu korist. Ove zemlje oslanjale su se na spoljne sile za finansijsku pomoć, a na međunarodne forume za jačanje svog statusa i obezbeđivanje kakvog-takvog privida bezbednosti i stabilnosti. Sa različitim stepenom uspeha, ove države su uspele da privuku veće sile u južnu Aziju i na taj način su uspešno držale pod kontrolom ono što su same ocenjivale kao indijske hegemonističke pretenzije.

Izgledi za budućnost

Mada južna Azija, sa svojim jasno definisanim spoljnim granicama, predstavlja koherentno područje, između samih država veoma su malobrojne spona (svih vrsta) — a to je nasleđe kolonijalne vladavine. Posle povlačenja Britanaca, neke od država razvijale su tesne veze sa spoljnim silama radije nego sa susedima. Nepostojanje međusobnog poverenja uočljivo je još od tog vremena. Pored toga, asimetrična ravnoteža moći koja je karakterisala južnoazijski pod-sistem, ne samo da je stvorila probleme u hijerarhiji moći i raspodeli resursa već je i izazvala raznolike međudržavne napetosti. Iz ovih je, zatim, proistekao angažman vanregionalnih sila u južnoj Aziji.

Atmosfera međusobnog poverenja jeste bit regionalne bezbednosti. Neophodno je shvatiti da su unutrašnji problemi i suparništva unutar regiona opasniji od intervencionizma izvanregionalnih sila, s obzirom da ovo drugo nije moguće bez prvih. Veoma je teško za svakoga izvan nekog regiona da unutar njega obezbedi sebi čvrsti položaj, ukoliko se ne oslanja na aktivnu saradnju onoga ko je u samom regionu. S obzirom na to da jedne u drugima vide pretnju za sebe, regionalne države južne Azije pozvale su spoljne sile da

¹⁴ *Ibidem*, str. 215.

preuzmu veću bezbednosnu ulogu. Strah od Indije naveo je Pakistan da poveri Sjedinjenim Američkim Državama bezbednosnu ulogu. Strah od zajedničkog delovanja SAD, Kine i Pakistana protiv Indije, naveo je Indiju da Sovjetskom Savezu poveri bezbednosnu ulogu.¹⁵ Ne može se negirati, ipak, da se rukovodeće elite većine južnoazijskih država okreću SAD i drugim zapadnim silama u težnji da obezbede snagu i moć.¹⁶

No, pitanje je sledeće: jesu li te veze učinile ovaj region elementom korisnim za mir ili su doprinele jačanju bezbednosne situacije u regionu. Valja naglasiti da ta spoljna savezništva uveliko doprinose održavanju upravo onih uslova kojima se definiše ne-bezbednost regionalnih država. Ona mogu tim državama omogućiti da raspolazu resursima moći, ali ne mogu kontrolisati niti ublažiti izvore napetosti iz kojih proističe osećanje ne-bezbednosti. To je posledica činjenice da pomenuta kontrola ne potiče iz unutrašnje dinamike određenog regiona, već je rezultat spoljnog pokušaja.

U ovom zamagljenom bezbednosnom scenariju, od svih opcija na raspolaganju državama regiona, samo im dve mogu ponuditi jačanje bezbednosti. Jedan put je nesvrstanost, drugi, regionalna kooperacija. No, ove dve opcije se međusobno dopunjuju.

Nesvrstani karakter regiona predstavlja kohezioni faktor, pa prema tome može biti i efikasno sredstvo za postizanje političke i strateške autonomije samog područja, pod uslovom da postoji iskreno poverenje u njegovu efikasnost. Nesvrstanost — što znači neznanost za bilo koji blok — podrazumeva ne suprotstavljanje velikim silama već njihovim ideološkim opredeljenjima i pristupima političkim, ekonomskim i vojnim pitanjima koji neposredno utiču na političku autonomiju i ekonomski suverenitet.¹⁷ Kako bi se suočile uspešno sa dominacijom velikih sila, nesvrstane zemlje će morati da pronađu kolektivni odgovor za zajedničke probleme koji proističu iz delovanja supersila. Zajednička bezbednosna doktrina može biti tako zamišljena da budu zaštićeni i unapređeni interesi kako dominantnih, tako i relativno manjih zemalja u regionu. Takva doktrina nalazi čvrste temelje u ideologiji nesvrstanosti, koja predstavlja

¹⁵ Vidi primedbe Bhabani Sen Gupte o S. U. Kadikari, *The Role of Extra-Regional Powers and South Asian Security* (Uloga vanregionalnih sila i južnoazijska bezbednost), u Srikhar K. Khatri (ed) *Regional Security in South Asia*, str. 61.

¹⁶ *Ibidem*, str. 61.

¹⁷ B. M. Jains, *South Asian Security: Problems and Prospects* (Bezbednost južne Azije: problemi i perspektive), Radiant, Nju Delhi, 1985, str. 158.

mehanizam pomoću kojeg sve veći nivo spoljnog uticaja može biti minimiziran, ako ne i potpuno poništen.

Zemlje južne Azije mogu ostvariti regionalni poredak pomoću nesvrstanosti, i to na sledeći način:

1) južna Azija mora usvojiti prelaznu strategiju smanjenja zavisnosti od pomoći vanregionalnih sila, čime će postupno umanjiti njihovu intervencionističku ulogu. Dosadašnjim akcijama, omogućeno je velikim silama da steknu uporište u regionu;

2) zemlje južne Azije nisu u položaju da danas, u vreme visoke kompeticije globalne privrede, nametnu promene postojećeg modela odnosa u kojem su one zavisne od dominirajućeg bogatog Severa. One moraju zbog toga činiti napore da koriste sopstvene resurse, kolektivnim pristupom i oslanjajući se na sopstvene snage;

3) spoljno mešanje u nacionalnu politiku i ekonomiju pojedinih južnoazijskih zemalja olakšava njihova rastuća zavisnost o vojnu pomoć i tehnologiju vanregionalnih sila. Ukoliko se želi značajno smanjenje broja lokalnih konflikata, pobuna i agresija, države regiona se moraju strogo pridržavati principa nesvrstanosti u svojim odnosima sa velikim silama, posebno u pogledu vojnih i strateških pitanja. Kada se proces vojne kooperacije sa velikim silama preokrene, one neće više imati političku potporu niti moralni uticaj potrebne za obezbeđivanje sopstvenih vojnih baza. Bez pomoći lokalnih sila, supersilama će biti veoma teško da steknu svoje uporište u regionu.¹⁸

Druga opcija jeste regionalna kooperacija. Nastanak Južnoazijskog udruženja za regionalnu saradnju (SAARC) predstavlja novo poglavlje u istoriji južne Azije. Nesumnjivo je da SAARC pruža velike mogućnosti za razvoj zajedničkog pristupa problemima bezbednosti u regionu. Ujedno, ovo udruženje omogućava svojim članovima, velikim i malim, moćnim i slabim, da ostvare ono što do sada nisu mogli, »da unapređuju i jačaju kolektivno oslanjanje na sopstvene snage i da doprinose međusobnom poverenju, razumevanju i uviđajnosti za probleme drugog«.¹⁹ SAARC je probudilo nade za budućnost bezbednosti južne Azije.

Nesvrstanost i regionalna kooperacija su neraskidivo povezani u južnoazijskom kontekstu. Nesvrstanost je i dalje osnovni princip na kojem se temelji spoljna politika ovih zemalja. U tom smislu,

¹⁸ *Ibidem*, str. 158—159.

¹⁹ Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation (Povelja južnoazijskog udruženja za regionalnu kooperaciju), str. 3.

bezbednosna savezništva sa vanregionalnim silama u suprotnosti su sa principima njihove spoljne politike. S druge strane, regionalna bezbednost može biti ostvarena tek kada svaka nacija u regionu, kao i većina ljudi u svakoj od tih nacija, oseće da je za njih presudno da učestvuju i održavaju mir i slogu u regionu. Verovatno je da će sadašnje razmirice oko shvatanja bezbednosti u pojedinim zemljama južne Azije nastaviti još izvesno vreme da preovlađuju. Ipak, verovatno je takođe da će pokušaj sa SAARC pozitivno uticati na premošćavanje tog jaza i, na taj način, smanjenje strateških razmirica.

RAMIZ ABDULI

Naučnoistraživački rad — bitan faktor ukupnog razvoja zemlje

(Diskusija)

Skup smo nazvali naučnim, a o naučnoistraživačkom radu smo govorili vrlo malo. Nezadovoljavajuće stanje nauke u nesvrstanim zemljama verovatno je razlog tome. Mislim da zbog takvog stanja treba o tom radu nešto reći. Svakako je važnija činjenica i pretpostavka da je dobar dio referata rezultat ozbiljnih razmišljanja, studija i istraživanja. Za prvi skup ovakvog karaktera može se reći da predstavlja uspjeh. Stoga bi trebalo organizovati naučni simpozij sa užom tematskom oblasti, kao npr.: uticaj novih tehnologija na fizionomiju rata, s težištem na nesvrstane zemlje.

Naša dobra, ali i loša iskustva ukazuju na to da se naučnoistraživački rad ne sme smatrati potrošnjom već bitnim faktorom ukupnog razvoja zemlje. Odnos prema nauci najevidentnije pokazuju veličine ulaganja u nju, odnosno u tehnološki razvoj i obrazovanje. Poznato je da razvijene zemlje u naučno-tehnološki razvoj ulažu znatna sredstva — dva do tri odsto, neke i četiri odsto društvenog proizvoda. Većina zemalja u razvoju ulaže manje od jedan odsto, što je niže od tzv. praga koji iznosi oko 1,5 odsto. Povezanost nauke, tehnologije i obrazovanja najbolje ilustrira potreba osiguranja kritičnog kvantuma ulaganja za stvaranje kritične mase naučnoistraživačkih kadrova i nabavke opreme, kao uslov za dobijanje rezultata. Transfer znanja i tehnologije iz razvijenih zemalja ili između nesvrstanih zemalja ne može se realizirati bez odgovarajućih kadrova.

Nepostojanje strategija naučnog i tehnološkog razvoja jedan je od razloga slabih rezultata u naučnoistraživačkom radu i neade-

kvatnih investiranja. Nema nikakvih dilema o tome da je nauka osnovni faktor razvoja i da ukupni razvoj zemlje čini osnovu jačanja odbrambenih sposobnosti. Pokazuje se sve više da tokom razvoja strukturu vojnih rashoda treba selektivno i studiozno menjati smanjivanjem ulaganja u kupovinu naoružanja u korist ulaganja u kapacitete za proizvodnju, naučnoistraživački rad i infrastrukturu. Iskustva su na ovom planu vrlo različita. U našem planu razvoja 1986—1990. planirano je da se za naučnoistraživački rad izdvaja prosečno godišnje 8,7 odsto armijskog budžeta. To je oko četiri puta više nego što je izdvajano prije desetak godina, a znatno iznad prosjeka izdvajanja za naučnoistraživački rad u zemlji. Naučnoj djelatnosti u našoj armiji sve se više poklanja pažnja. U Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu, osim savetodavne funkcije koju ima Savet za naučni rad, formiran je prije više godina i sektor za naučnu djelatnost sa upravnom ulogom. U armijskim institucijama, kao što su Centar za strategijska istraživanja i studije »Maršal Tito«, visoke vojne škole i školski centri, Vojnomedicinska akademija i dr. organizuju se postdiplomske studije i postoji mogućnost sticanja doktorata iz vojnih, vojnotehničkih i vojnomedicinskih nauka. Postoje i drugi istraživački instituti, kao što su tri vojnotehnička instituta. U svim tim ustanovama radi oko 5.500 istraživača, trećina su full-time istraživači, a oko 2.500 su doktori, magistri i specijalisti. Nešto manje od polovine radi u oblasti vojnotehničkih nauka.

Znamo da naučno-tehnološki progres ne poznaje političke granice, te prije ili kasnije uz višu ili nižu cijenu, veća ili manja ograničenja, postaje pristupačan svim zemljama. Ta činjenica donekle olakšava pomake u naučnoistraživačkom radu nesvrstanih zemalja.

Naša saznanja pokazuju da u vojnotehničkom razvoju često jednostavna, ali konceptijski usklađena i originalna tehničko-tehnološka rješenja mogu imati određene prednosti sve do superiornosti, imajući u vidu njihove funkcionalne performanse. Složenost, cijena, taktičko-tehničke karakteristike i efikasnost koje su značajne za neke druge borbene uslove ne moraju biti uvijek mjerilo savremenosti ili superiornosti tog sredstva. Neki ratovi iz novije historije pokazuju da ima borbenih sredstava male upotrebne vrijednosti i efikasnosti. Teško je očekivati da će nesvrstane zemlje na svjetskom tržištu oružja naći gotova rješenja za mnoge originalne upotrebe.

Jedan od zajedničkih problema svih nesvrstanih zemalja, pa i nekih srednje razvijenih zemalja, jeste odliv mozgova najčešće iz prirodnih, tehničkih i medicinskih nauka. To je teško zaustavljiv

proces. Djelomično smanjivanje te fluktuacije moguće je razvojem naučnoistraživačkog rada i pokretanjem većih naučnoistraživačkih i razvojnih programa i jačanjem svih oblika stimulacije.

Prvi uslov za dobru saradnju nesvrstanih zemalja je međusobno poznavanje mogućnosti, iskustava, rezultata u istraživanju i razvoju, kao i u sistemu obrazovanja za potrebe oružanih snaga.

Jedan od naših zadataka bio bi i organizovanje najprikladnijeg načina razmjene informacija te vrste. Pridružujem se najvećem dijelu prijedloga za proširenje vojnotehničke saradnje nesvrstanih zemalja o kojima su govorili Trputec, Nobilo, Svetličić, Bebler i gospodin Said. Većina prijedloga generala Fakhra zaslužuje pažnju i izučavanje, jer je riječ o novim oblicima dugoročne saradnje, kako je i sam rekao, o prvom koraku na putu od hiljadu milja. Za brojne predloge postoje i određena vrijedna iskustva iz bilateralne saradnje nesvrstanih zemalja. Zalažem se za stvaranje uslova za dugoročnu i postepenu saradnju nesvrstanih zemalja u oblasti naučnoistraživačkog rada, tehnologije i obrazovanja za potrebe odbrane, kao integralnog dijela ukupne uzajamne saradnje bez pretenzija da vojna saradnja prednjači.

III Savremena shvatanja narodnog rata

BRANKO MAMULA

Teze o strategijskom modelu odbrane malih zemalja, uz osvrt na suvremeni vojni faktor i oblike ispoljavanja sile

Tema ovog referata jeste odbrana od oružane agresije, a ne odbrana u širem smislu, od svih političkih, ekonomskih, tehnoloških, kulturoloških, informacionih i drugih suvremenih oblika pritiska, prijetnji i agresivno-destruktivnog djelovanja. Dakle, riječ je o onom aspektu rata, jednoj od najznačajnijih njegovih relacija, koju označavamo sintagmom »oružana borba«. Međutim, da bi se došlo do odgovora na pitanja odbrane malih, nerazvijenih zemalja, trebalo je najprije, ukratko, razmotriti oblike ispoljavanja sile danas, kao i neka značajnija pitanja vojnog faktora.

Mišljenja o tim pitanjima saopštena su putem kratkih teza, odnosno stavova postulirane saznajne vrijednosti, zaključaka, hipoteza različitog stepena verifikacije, te pojmova, prvenstveno empirijskih, definiranih na različite načine. Riječ je o pokušaju da se ovim putem prezentiraju neki važniji dijelovi moje knjige, koja je upravo izašla iz štampe pod naslovom gotovo istovjetnim ovom simpozijumu — »Odbrana malih zemalja«.

1. Oblici ispoljavanja sile i dominacije u suvremenom svijetu

Suvremeni svijet, u pogledu uzajamnosti i uske povezanosti, pokazuje u osnovi iste karakteristike koje je imao od pojave teritorijalizacije prvih, uslovno rečeno, potpunih društava. Danas je proces međuzavisnosti izraženiji nego bilo kada u historiji. To, sva-

kako, pozitivno utječe na jačanje međunarodne suradnje i zajedničkog djelovanja subjekata međunarodnih odnosa. Međutim, veoma često odnosi između tih aktera poprimaju antagonistička obilježja, a ponekad krute konfliktno oblike. Rješenje proturječnosti je direktno određeno distribucijom svjetske društvene moći.

Moć se može odrediti kao potencijal koji izražava mogućnost (često nepoznatu) uticanja jednog subjekta međunarodnih odnosa na druge. To je izraz vjerovatnoće da će se nešto ostvariti, odnosno postojanja preduslova za izvršenje nečega.

Kad je dovršen preobražaj mogućnosti u sposobnost za akciju, koju međunarodni subjekt pokazuje i dokazuje kao začetak i trajanje promjene u međunarodnim odnosima, taj proces nazivamo upotrebom sile. Sila je, dakle, otjelovljena sposobnost da se izrazi moć i nadmoć. Ona (sila) mijenjanjem intenziteta, smjera i smisla unosi dinamiku u međunarodne odnose.

Ovdje nas, osobito, zanima sila koja proističe iz političke moći, a kojom se nameće, manje ili više uspješno, vlast nad nekim; kojom se, dakle, neko pokušava podrediti ili podređuje interesima onoga ko raspolaže tom političkom moći. To izaziva odnose neprijateljstva i sukobe između njih. Neprijateljstva (a njih nema bez upotrebe sile) mogu se različito manifestirati.

Glavno sredstvo nasilja jeste rat kao najdrastičniji društveni sukob. Međutim, sve snažnije djelovanje limitirajućih činilaca rata ubrzano dovodi do pojave brojnih neratnih, nevojnih sredstava i novih metoda socijalne opresije, kako globalnih, tako i parcijalnih razmjera.

Iako veoma staro, ljudsko mišljenje o ratu još uvijek nije rezultiralo objektivnim, kritičkim metodski izvedenim znanjem, jer naučni pristup ratu nije odgovarao onim društvenim snagama koje su toj društvenoj pojavi prilazile prvenstveno sa stanovišta njegove korisnosti. To je i razlog vijekovne egzistencije apologije i osude rata. Danas se ljudska misao bavi ratom intenzivnije nego ikad ranije s pragmatско-bezbjednosnih razloga, pošto je nuklearni rat zaprijetio biofizičkoj egzistenciji ljudske vrste.

Klauzevic nas je upozorio da se rat javlja u krilu politike, dakle da je rezultat političkih i ukupnih društvenih odnosa, i zato se svi ratovi mogu smatrati političkim aktom. Politika i rat se nalaze u povratnoj sprezi. Prema Klauzevicu, samo oni ratovi koji bi se vodili iz neprijateljstava bili bi izvan uticaja politike i to bi bila

»borba na život i smrt«. Za eventualni opći nuklearni rat moglo bi se reći da bi predstavljao nešto što bismo, parafrazirajući Klauzevica, mogli nazvati »borbom na smrt i smrt«.

Rat postaje sve složenija društvena pojava koja se veoma teško identitificira. Jedan od razloga je mnoštvo novih činilaca koji njemu ranije nisu pripadali (misli se, prije svega, na nove činioce ratnih procesa, kao što su učešće narodnih masa i različiti oblici njihove borbe i otpora). Posmatrano praktički, doktrinarno, ova činjenica veoma usložava ratne pripreme i progresivno povećava značaj tih priprema za odbrambenu sposobnost zemlje.

Na rat uopće, a posebno na rat kao tehnološki proces (oružanu borbu), višestruko i višeznačno djeluju uspjesi naučno-tehničke revolucije. S rezignacijom konstatiramo da u epohi vanrednog naučnog i tehničkog progressa koji svakom ljudskom biću može obezbijediti život dostojan čovjeku, naučno-tehnička dostignuća nalaze svoju najveću primjenu u proizvodnji novih oružja i ratne tehnike, čime se u znatnoj mjeri usporava civilizacijski razvoj čovječanstva.

Drugi, nešto manje drastičan oblik primjene sile, u literaturi je označen sintagmom »specijalni rat«. To prihvatamo uslovno. Konotacija »specijalni« trebalo bi da označi osnovnu razliku, s jedne strane, između rata čije je dominantno obilježje oružani sukob i, s druge strane, drugih formi sukobljavanja u kojima izostaje oružani sukob. Ciljevi »specijalnog rata« najčešće su tajni ili prikriiveni, a ostvaruju se raznovrsnim specijaliziranim snagama, kao što su obavještajne službe, specijalne formacije u oružanim snagama, specijalizirane državne ili privatne institucije i organizacije, multinacionalne kompanije, sredstva javnog komuniciranja, razne kulturne i naučne institucije, politička emigracija, snage unutrašnjeg neprijatelja u pojedinim zemljama itd. Na bazi nekih empirijskih pokazatelja i uočenih tendencija može se s nemalom vjerojatnošću, dakle dosta pouzdano, tvrditi da »specijalni rat« može dovesti do posljedica sličnih onima koje kao ishod daje »nespecijalni« ili rat shvaćen na konvencionalni način.

Još dva oblika primjene sile zaslužuju bar nekoliko bitnijih, osnovnih opaski. Riječ je o intervencionizmu i državnom terorizmu.

Intervencionizam označava politiku miješanja države ili grupe država u unutrašnje poslove druge države na način kojim se negira njezina suverenost i nezavisnost. Najčešće je to nasilno i

samovoljno narušavanje suverenosti jedne države putem vojnih intervencija, kojih je poslije drugog svjetskog rata bilo veoma mnogo. Osnovni ciljevi ovog agresivnog oblika upotrebe vojne sile bili su, a vjerovatno će i dalje ostati, očuvanje starih i sticanje novih pozicija. Posljedice intervencije po svjetski mir, slobodu, nezavisnost i bezbjednost malih i srednjih zemalja bile su slijedeće: (1) zbog otpora interventu dolazilo je do lokalnih ratova; (2) neki građanski ratovi su internacionalizirani; (3) najčešće je uspostavljena željena kontrola ili su na vlast dovođene garniture po mjeri interventa; (4) za napadnute zemlje intervencije su predstavljale totalni rat i pored činjenice da su velike sile upotrebljavale »samo« tzv. snage za brze vojne intervencije, itd.

Država danas više nije samo objekat terorističkog djelovanja, već i protagonist terorističke prakse. S obzirom na to da država raspolaže monopolom sile, ona može biti opasniji terorista od bilo koje organizirane grupe ili pojedinca. To posebno važi za slučaj da se neka država, vlasnik nuklearnog oružja, odluči za teroristički akt nuklearnog tipa. U modernoj političkoj praksi oblikovana su dva osnovna tipa tog terorizma, i to interdržavni i intradržavni.

2. O suvremenom vojnom faktoru

Sintagma »vojni faktor« koristi se u vojnoj publicistici poodavno i nerijetko u različitim značenjima. U kontekstu ove rasprave pod »vojnim faktorom« podrazumijeva se postojanje organiziranih, opremljenih, naoružanih i obučenih vojnih snaga kao sociotehničkih sistema posebne namjene i različitih vidova vojnonaučnih saznanja koja se prvenstveno primjenjuju radi ostvarivanja političkih interesa država, nacija, vojno-političkih grupacija, političkih partija ili drugih društvenih grupa.

Pored vojnog faktora, pretpostavlja se da je za temu naše rasprave poželjno i cjelishodno odrediti još dva prilično kontroverzna pojma: pojam »ratne doktrine« i pojam »vojne doktrine«. I jedna i druga doktrina označavaju sistem usvojenih, dakle zvaničnih opredjeljenja i praktičnih rješenja o bitnim pitanjima rata (karakteru, ciljevima, načinu pripremanja i vođenja). Osnovna razlika među njima je u tome što se »ratna doktrina« odnosi na rat u cjelini, a »vojna doktrina« na pripremu i upotrebu oružanih snaga u ratu. Zavisno od kriterija svrstavanja postoje: nuklearna i konvencio-

nalna doktrina svjetskog, regionalnog i lokalnog rata; ofanzivne i defanzivne doktrine; globalne, generalne, operativne, taktičke i druge doktrine.

Doktrinu opredjeljuju brojni društveni i naučno-tehnički činioci, kao što su: vladajuće globalne političko-strateške koncepcije; tehničko-tehnološki razvoj, posebno u sferi naoružanja i vojne opreme; iskustva iz minulih ratova shvaćena kao intersubjektivna, objektivno zasnovana, odnosno korespondentna materijalnim procesima rata i oružane borbe; tradicija i drugo. Umjesto detaljnije elaboracije navedeni činiooci se mogu dati samo posredno u naznakama, u kontekstu razmatranja osnovnih obilježja nekih, za temu naše rasprave, relevantnih doktrina.

Zbog specifičnog pojedinačnog i ukupnog djelovanja tih činilaca, danas u svijetu postoji više modaliteta ratnih i vojnih doktrina na čijem početku stoje blokovske doktrine nuklearnog rata s više varijacija za moguće opcije. Mada su svjetske supersile u vlastitoj doktrinarnoj klasifikaciji zadržale opći nuklearni rat, malo ko u njega vjeruje, jer je među njima uspostavljen nuklearni, a vjerovatno i svaki drugi balans, čime je oružje za masovno uništavanje prestalo da fungira kao racionalno sredstvo politike. Zbog toga, i pored aktuelnog američkog pokušaja narušavanja postojeće ravnoteže programa SDI (strateške odbrambene inicijative), nijedna nuklearna doktrina nema značajnu, aktuelno djelujuću moć, već služe kao sredstvo zastrašivanja u strategiji odvracanja. Pretpostavlja se da u skoroj budućnosti neće doći do značajnije promjene uloge nuklearnih doktrina supersila.

Rizik nuklearnog samouništavanja i revolucionarne promjene u razvoju tehničko-tehnološkog faktora vratili su konvencionalnim doktrinama strategijski značaj izgubljen u nuklearnoj eri. Strategijsku reinkarnaciju konvencionalnim doktrinama omogućio je, prije svega, razvoj konvencionalnih sredstava moći slične nuklearnom oružju male snage. Ali, približavajući se, po rušilačkoj snazi, nuklearnom, konvencionalno oružje izjednačava sudbinu konvencionalne sa sudbinom nuklearne strategije, te postaje izvjesno da je opći, svjetski ili širi regionalni rat zasad, i u bliskoj budućnosti, sasvim malo vjerovatan.

To bi se moglo nazvati posrednim razlogom traganja za novim tipovima doktrina i doktrinarnih rješenja. Jedno od tih novih rješenja, koje ne bi smjelo promaći našoj pažnji, jeste američko svrs-

tavanje ratova po kriteriju intenziteta dejstava, odnosno konflikta, na sukobe: (1) visokog; (2) srednjeg, i (3) niskog intenziteta. Za temu naše rasprave posebno je značajan treći tip konflikta.

Sukob niskog intenziteta je svojevrsna mikstura strukturnih elemenata konvencionalnog, ograničenog rata, »specijalnog rata«, vojnih intervencija (polurata), državnog terorizma i sličnog. U njemu se prepliću borbena i neborbena dejstva; sintetizuje se oružana i neoružana borba, jer se nastoje iskoristiti sva sredstva i metodi koji mogu biti racionalni u ostvarivanju određenog cilja. Na taj način uspješno je revitaliziran vojni faktor i oformljena nova globalna doktrina. Riječ je, dakle, o suptilnim metodama i tehnikama dominacije bez rizika međusobnog vojnog sukoba velikih sila.

Pretpostavlja se da bi doktrina sukoba niskog intenziteta, u smislu operativne primjene, mogla biti doktrina kako posljednje decenije 20. vijeka, tako i početka 21. vijeka. Drugim riječima, sukob niskog intenziteta je, po svoj prilici, rat budućnosti koji smjera ka geografskom prostoru zemalja »trećeg svijeta«.

Ubrzani tehničko-tehnološki razvoj dao je značajan zamah razvoju konvencionalne *vojne doktrine* u taktičkim, operativnim i stratezijskim razmjerama. Riječ je, prije svega, o tzv. doktrini udara, koja je u američkoj terminologiji poznata pod nazivom »vazdušno-kopnena bitka«, u NATO-verziji FOFA, a na Istoku je ona označena sintagmom »dejstva po principima operativno-manevarskih grupa«. Insistira se na razradi modela koji omogućuju vrlo brzo prenošenje ratnih dejstava na teritoriju protivnika, čime se realizuje princip odbrane po dubini unapred, umjesto odbrane po dubini unazad. *De facto*, tu se više ne radi o odbrani, već o napadu iz odbrambenog borbenog rasporeda snaga.

Tendencija ubrzavanja borbenih dejstava se nastavlja. Zato neprekidno raste moć konvencionalnog naoružanja i pokretljivost snaga. Vrijeme sudara glavnih snaga neprekidno se pomjera ka početnoj fazi rata. Dejstva se izvode snagama razvijenim prije početka rata. Osnovno pitanje koje branilac mora da riješi jeste kako preživjeti početni udar i sačuvati glavne snage za dalja dejstva.

Većina doktrina velikih sila posebnu pažnju poklanja snagama za brze intervencije koje su integrirane sa svim vrstama specijalnih snaga. Pored toga te zemlje imaju i veoma razvijen prvi stratezijski ešelon, što im omogućuje brzo aktiviranje oružanih snaga po planu ili ukazanoj potrebi.

3. *Narodni rat kao optimalni strategijski model odbrane malih zemalja osloncem na vlastite snage*

Suvremena, ortodoksna vojna misao nije saglasna u odgovoru na pitanje kojem od poznatih tipova rata pripada narodni rat. U sličnoj su poziciji vojno-političko, vojnosociološko i druga mišljenja, kad je riječ o ovoj vrsti rata. Razlog te teorijske nemoći, kako se pretpostavlja, trebalo bi potražiti u činjenici što taj rat ne pripada bez ostatka nijednoj od poznatih tipologizacija, jer u sebi objedinjuje bitna obilježja pravednog, revolucionarnog i oslobodilačkog rata. Njegov odbrambeni karakter je naglašen, jer su male i nerazvijene zemlje najčešće prinuđene da se brane od agresivnih nasrtaja znatno jačih država. Doktrina i strategija narodnog rata treba da dokažu mogućnost uspješnog suprotstavljanja i u takvim, krajnje nepovoljnim uslovima odnosa snaga. S tim u vezi, kao ključno, nameće se slijedeće pitanje: kako najefikasnije organizirati ukupne vlastite društvene moći kao odbrambene i kako ih usmjeriti i voditi protiv nadmoćnije vojne sile agresora.

Zbog toga što na postavljeno pitanje nije moguće dati direktan odgovor, valjalo ga je potražiti testiranjem slijedeće opće hipoteze: *narodni rat je optimalni model odbrambenog organiziranja i djelovanja malih zemalja u njihovoj odbrani od oružane agresije velikih i razvijenih zemalja*. Rezultati provjere ove hipoteze (razumljivo, putem posebnih i pojedinačnih hipoteza koje se ovdje ne navode) biće ukratko, u daljem tekstu, izloženi. No, prije izvedenog saopćenja rezultata neće biti suvišno pomenuti nekoliko teorijsko-metodoloških postulata tog istraživanja.

Prvo, narodni rat je pravedan i on zakonito dovodi do narastanja odbrambeno-oslobodilačkih snaga; suprotno, agresivni rat dovodi do neprekadnog slabljenja ofanzivne moći agresora.

Drugo, narodni rat omogućava kombiniranje svih elemenata odbrambene moći i njihovo efektiviranje ako su među tim elementima uspostavljeni optimalni odnosi.

Treće, dosadašnja iskustva narodnooslobodilačkih i antikolonijalnih ratova pokazuju da nikakva strategija agresora nije uspjela pronaći adekvatan i efikasan odgovor protiv strategije narodnog rata.

Četvrto, narodni rat pruža neiscrpne mogućnosti kombiniranja snaga i sredstava, kao i vidova i oblika njihovih dejstava u suprotstavljanju agresoru.

Peto, doktrina i strategija narodnog rata predstavlja vitalan normativno-teorijski sistem, otvoren prema svim bitnim pozitivnim uticajima okruženja.

Teorijske osnove narodnog rata

U prošlosti i danas narodnim ratom su se bavili mislioci različite provenijencije: Žan Žak Ruso, Von der Golc, Karl Klauzevic, Anri Žomini, Lidel Hart, klasici marksizma, zatim Josip Broz Tito, Mao Cedung, Ngujen Djap i drugi.

Osloncem na Klauzevicevo djelo *O ratu* dolazimo do prvih opravdanja sintagme »narodni rat«, koja naglašava razliku ratova koje vode plaćeničke, profesionalne vojske od onih koje vodi narod, posebno kad on u ratu masovno učestvuje. U ratovima vođenim radi rušenja feudalizma i stvaranja nacionalnih država, najšire narodne mase prvi put izlaze na historijsku pozornicu kao snaga i subjekt rata. Kako kvantitet rađa nov kvalitet, marksistička misao o ratu dolazi do saznanja o novom socijalnom tipu odbrambene organizacije društva baziranom na principima naoružanog naroda kao jednom od mogućih modaliteta narodnog rata.

Osloncem na prethodne operacionalno date osnovne naznake i njihova implicitna značenja, *narodni rat se može odrediti kao rat u kojem učestvuju široki slojevi naroda kao subjekti rata i njegove masovne snage, koje su motivirane za ostvarenje ciljeva rata, jer je to i njihov nacionalni i socijalni, aktuelni historijski interes. Za takav rat narod se vrlo različito organizira, shodno društvenim i prirodnim uslovima, potrebama, iskustvima i sopstvenoj tradiciji.*

Na bazi iskustvenih podataka može se reći da bi opći uslovi uspješnog pripremanja i vođenja narodnog rata mogli biti slijedeći: narodni rat može biti samo odbrambeni; narod mora posjedovati visok moral, jedinstvo i mora biti motiviran i odlučan u borbi protiv svakog agresora; bez svestrane pripreme i organizacije naroda i uređenja teritorije umanjuju se izgledi na uspjeh narodnog rata.

Umjesto dalje, šire elaboracije teorijskih osnova narodnog rata, evo još nekoliko kratkih zaključaka. (1) U suvremenom značenju narodni rat postaje pitanje volje i opredjeljenja čitavog naroda na bazi spoznaje vlastitih interesa. (2) Narod postaje novi oblik vojne moći. (3) Po svojim pojavnim obilježjima narodni ratovi se međusobno veoma razlikuju, jer je svaki pojedinačno uzet u konkretnim uslovima. (4) Oblici organiziranja i upotrebe snaga, tj. način vođe-

nja rata i ratna vještina mogu biti različiti, jer ih određuju brojne specifične okolnosti. (5) Narodni rat postaje univerzalna, svjetska pojava, jer ga prihvataju i neke zemlje kapitalističke demokratske tradicije. (6) Poseban impuls prihvatanju doktrine i strategije narodnog rata dala je antikolonijalna revolucija kao historijski proces buđenja nacionalne svijesti u 20. vijeku. Ta revolucija je vrlo uvjerljivo opovrgla raniji stav vojnih teoretičara i političara da se male zemlje mogu braniti ili sticati nezavisnost samo pod okriljem velikih sila. (7) Narodni rat se mora voditi na vlastitoj teritoriji, kao dugotrajan i iscrpljujući s više bitaka, u kombinaciji sa svim oblicima narodnog otpora; njegovi vojni ciljevi moraju proisticati iz vitalnih potreba naroda.

Osnovna obilježja strategije narodnog rata

Od prvih početaka teorijskog konstituisanja, klasificirane prema različitim kriterijima, ratne strategije označavane su različitim simbolima. U posljednja tri stoljeća dominirala su dva koncepta, dva strategijska sistema: strategija uništavanja i strategija iznuri- vanja, kao i njihova simbioza — strategija kombiniranja na bazi koje se razvila strategija narodnog rata. Radi identifikacije strate- gije narodnog rata neophodna je, bar elementarna komparacija s drugim strategijama.

Klauzevicevo shvatanje strategije izraženo stavom da »sve što se u ratu događa, događa se pomoću oružanih snaga«, proturječno je svemu što se u stvarnosti narodnih ratova događalo, kao i onome što je Klauzevic napisao o narodnom ratu.

Klauzevic i Žomini su tvorci tzv. direktne strategije ili strate- gije rješavajuće (generalne) bitke, a Lidel Hart strategije posred- nog nastupanja ili strategije više odvojenih i uzastopnih bitaka og- raničenog dometa kojima se postiže konačna pobjeda. Slična Har- tovoj, sredinom 70. vijeka afirmisala se posredna strategija, koja pored vojnih sve više koristi i nevojna sredstva u ostvarivanju rat- nih ciljeva.

Ali, kada se primjenjuje vojna sila, za ugroženu zemlju to je direktna strategija u kojoj agresor može računati na očekujuće voj- ne efekte. Time smo došli do suštinske razlike ranije pominjanih strategija i strategije narodnog rata. Većina tradicionalnih strate- gija računa prvenstveno na vojnu moć, a strategija narodnog rata

na znatno više ravnopravnih komponenata vojne, političke, kulturološke i drugih moći. Zato se ta strategija može svrstati u neposredne, ali i u posredne strategije, odnosno uslovno se može nazvati kombiniranom strategijom ili, kako je ranije pomenuto, strategijom kombiniranja.

Zašto je strategiji narodnog rata najprimjernija strategija kombiniranja? Razlozi su sljedeći: (1) sintezom pozitivnih svojstava strategije uništavanja i strategije iznurivanja dolazi se do optimalnog racionalnog i funkcionalnog strategijskog modela; (2) sve komparativne prednosti odbrambenog sistema zasnovanog na ukupnim elementima moći društva dolaze do potpunog izražaja tek kad se sučele s konvencionalnim parametrima vojne moći; (3) za strategiju narodnog rata gubitak čak i većeg dijela teritorije ne znači gubljenje političke nezavisnosti, integriteta zemlje, jer se čuva kontinuitet prostora kao operacijske osnovice i kontinuitet oružane borbe u diskontinuitetu fronta — vremenski neograničeno; (4) prvi strategijski udar agresora se prihvata, ali se rješavajući sudari izbjegavaju sve dok je odnos snaga u korist agresora; (5) u različitim strategijskim situacijama primjenjuju se sredstva koja prema procjeni treba da daju optimalan učinak; (6) kombiniraju se modeli strategijskih dejstava (frontalni i partizanski); (7) kombiniraju se različiti modeli vojnog organiziranja (teritorijalna i eksteritorijalna komponenta oružanih snaga).

U najkraćoj mogućoj formi date su osnovne osobenosti strategije narodnog rata kao strategije kombiniranja, međutim, za njezino potpunije razumijevanje bilo bi cjelishodno pozabaviti se bar još jednim kompleksnim pitanjem: koje modele vojne organizacije i strategijskih dejstava preferira strategija narodnog rata?

Historijsko iskustvo i suvremena vojna misao i praksa konstituirale su dva osnovna i jedan izvedeni model vojne organizacije. Osnovni modeli su: (1) stajaća, konvencionalna vojska i (2) milicijska vojna organizacija, a izvedeni, treći model je kombinacija prva dva. Strategiji narodnog rata primjeren je izvedeni, treći model, upravo zbog neprihvatanja strategijskih isključivosti ekstremnih koncepcija strategije uništavanja i strategije iznurivanja. Prihvatanjem samo prvog modela strategija narodnog rata bi negirala samu sebe, postala bi verbalno narodna, a ako bi se orijentisala isključivo na drugi model vojne organizacije, ona bi se lišila najorganiziranijeg, najopremljenijeg i najsposobnijeg dijela naoružanog naroda za suprotstavljanje glavnim snagama agresora u svim, a posebno u kri-

tičnim fazama rata i oružane borbe u kojima milicijski organizirane snage imaju svoju, ipak samo komplementarnu ulogu.

U kombiniranom modelu vojne organizacije operativna (ekstertorijalna) komponenta oružanih snaga zadržava sve prednosti stajaće vojske tehničko-tehnološki i organizacijsko-funkcionalno, ali dobija druga obilježja koja tradicionalne stajaće vojske nemaju. Ta obilježja su, prije svega, narodni karakter i duboka sudbinska povezanost oružanih snaga i naroda. Teritorijalna komponenta oružanih snaga zadržava bitna svojstva milicijskog oblika vojne organizacije, kao što su masovnost, razmještanje u prostoru, neposredna povezanost sa svojom matičnom teritorijom i druga. Ipak, teritorijalna komponenta oružanih snaga nije milicija u konvencionalnom smislu, već se nalazi u relacijama graničnih vrijednosti operativne vojske i najšireg odbrambenog, oružanog pokreta narodnih masa, otvorenog za priliv novih boraca.

Vojne teorije i doktrine formulisale su zasad dva osnovna modela strategijskih dejstava i jedan izvedeni. Osnovni su: frontalni i partizanski, a izvedeni je kombinacija osnovnih. Frontalno se suprotstavlja agresiji u početnoj fazi rata i najčešće okončava rat na sličan način. U najtežim strategijskim situacijama pribegava se partizanskom modelu strategijskih dejstava, a u svim ostalim prilikama nastoji se da se što duže primjenjuje kombinacija modela.

*

Na kraju, može se zaključiti da je ugrožavanje integralne bezbjednosti malih i nerazvijenih zemalja zakonomjernost suvremenog svijeta, i pored svih pozitivnih promjena na međunarodnom planu i unutar globalnih društava. Ta zakonomjernost proizlazi iz bitnih karakteristika i proturječnosti suvremenog svijeta i na tome uspostavljenih odnosa moći glavnih aktera međunarodne zajednice i njihovog odnosa prema malim zemljama, kao i iz trendova u razvoju i distribuiranju svjetske ekonomske, političke i vojne moći. Optimalni model integralne odbrane malih zemalja jeste strategija narodnog rata, koja omogućuje uključivanje u odbrambenu moć svih oblika društvene moći — od ekonomske i tehnološke, preko političke i ideološke, do vojne moći kao njezinog radikalnog oblika. Kao takva, strategija narodnog rata je a priori nadmoćnija svakoj agresivnoj strategiji, jer one ne mogu iskočiti izvan klasičnih shema mjerenja, iskazivanja i efektuiranja odnosa snaga, svodeći ga ugla-

vnom na odnos vojnih snaga, dok strategija narodnog rata faktički može računati na sve snage i resurse zemlje i naroda. Ta strategija se zasniva na vlastitim snagama, ali ona podrazumijeva i svestranu pomoć i suradnju prijateljskih zemalja na ravnopravnoj osnovi i bez ikakvih ustupaka na račun sopstvenog suvereniteta. Što je ta suradnja u svim oblastima iz kojih strategija narodnog rata crpi moć sveobuhvatnija i intenzivnija, to se i odbrambeno-samozaštitne moći svake male zemlje ponaosob multipliciraju.

MADELEINE TERAN RODRIGUEZ
JORGE LUIS GARCIA HERNANDEZ
(Kuba)

Očuvanje nezavisnosti nesvrstanih zemalja pripremom za narodni rat

Pred izričitim zahtjevom da se ne bavimo onim što nas dijeli, već onim što nas ujedinjuje, pokret nesvrstanih je uspješno stvorio opću politiku koja je, bez obzira na imperijalističke pritiske, doživjela uspješne trenutke, što potvrđuje jedinstvo, čvrstinu i akcionu sposobnost pokreta.

Veoma važan aspekt očuvanja sigurnosti i nezavisnosti jeste oružana obrana. Na žalost, bez obzira na politiku mira nesvrstanih, socijalističkih i neutralnih zemalja, svake godine smo svjedoci novih imperijalističkih agresija, a raste broj zemalja čiji je teritorijalni integritet ugrožen i onih koje se moraju boriti da bi ga sačuvale.

Mir je dragocjen dar koji se osvaja. Ljubav prema miru obavezuje nas da se narodnim ratom, pripremimo za obranu zemlje, prvenstveno zato što mir povezujemo sa nezavisnošću, sigurnošću i suverenitetom, kao osnovnim ljudskim pravima koja svi moramo posjedovati i štititi.

Bez pretenzija da odredimo jedan jedinstveni model, iznijet ćemo naše kriterije za pripremu zemlje za obranu, podrazumijevajući pod tim skup političkih, ekonomskih i vojnih mjera koje treba poduzeti da bi se odbila i savladala strana agresija.

U procesu planiranja oružanog oslonca nezavisnoj politici, neophodno je odrediti tko je saveznik, a tko neprijatelj. Neprijatelj je imperijalizam, cionizam i režim apartheida. Podsjetimo se da su SAD u Ujedinjenim narodima 1974. naše jedinstvo kvalificirale kao

»diktaturu većine«, a cionisti i vlada Južne Afrike udružili su se protiv našeg pokreta. Od Beograda do danas osnivači nesvrstanog pokreta nisu uzalud zagovarali stvaranje političkog mehanizma koji bi služio kolektivnoj obrani pojma samoodređenja naroda ugroženog blokovskom politikom SAD i njenih saveznika.

Povijest naše zemlje, sa dvjema realiziranim vojnim intervencijama i jednom promašenom, na pijesku Playe Girón; povijest Koreje i Vijetnama, koje su uspjele poraziti u tehnici i naoružanju nadmoćnijeg neprijatelja; povijest Angole, Etiopije, arapskih zemalja, Santo Domingoa i Meksika, čiji je integritet ugrožen na velikom dijelu njihovog teritorija; male Grenade, okupirane prije samo pet godina; povijest Nikaragve, koja je i danas žrtva agresije, neosporno potvrđuju da su osnovni neprijatelji nesvrstanih imperijalizam, cionizam i režim apartheida. Poznavanje i shvaćanje ove istine omogućavalo je i omogućit će u budućnosti nesvrstanim zemljama, koje imaju iste interese, da izbjegnu oružane sukobe, koje lukavo podstiče taj moćni neprijatelj.

Drugo važno pitanje u određivanju osnova obrane suvereniteta i nezavisnosti jeste potpuna svijest o sposobnosti vlastitih snaga. Naša najveća snaga jeste u monolitnom jedinstvu naših naroda; u tome da ne zaboravimo da je većina naših zemalja nerazvijena i da zbog toga velikoj moći mogućeg neprijatelja ne možemo suprotstaviti samo pripremljenu regularnu vojsku koja raspolaže sa odgovarajućim naoružanjem, logistikom i brojem, kako bi izvojevali pobjedu.

Vodeći računa o konkretnim uvjetima možemo pobijediti neprijatelja samo ako raspolažemo velikom narodnom vojskom u kojoj će se ujediniti regularne trupe i snage, uz masovno učešće naroda, bez obzira na spol ili dob. Proizilazi da oružana obrana naših zemalja mora početi od alternative da, u slučaju agresije, narod učestvuje u njenom odbijanju do potpune pobjede. Za nerazvijene zemlje rat protiv agresora mora biti shvaćen kao neprekidan fenomen koji počinje planiranjem i stvaranjem ratnih, ekonomskih, političkih i vojnih osnova unutar zemlje u doba mira, koje se pokreću u trenutku agresije. Ako prihvaćamo gore navedeno, moramo predvidjeti oružane akcije planirane i uvježbane u miru koje ćemo realizirati čak i ako neprijatelj, nakon velikih gubitaka privremeno zaposjedne dio teritorije.

Smatramo da priprema za narodni rat uključuje ozbiljno patriotsko obrazovanje cjelokupnog stanovništva isticanjem nacional-

nih vrijednosti, ponosa i ljubavi za nezavisnost i integritet zemlje, nezavisno od religijskih, političkih i rasnih vjerovanja i društvenog statusa, koristeći za to neposredan rad i sva sredstva masovne komunikacije više ili manje intenzivno, zavisno od političke situacije. Od osnovne škole naši sinovi uče da vole domovinu i od školske dobi moraju biti spremni da domovinu brane od vanjske agresije. Jedna od stalnih briga nesvrstanih zemalja bilo je očuvanje nacionalnog identiteta kao oblika obrane vlastitog suvereniteta, usprkos utjecaju koji imperijalističke zemlje, svojim razvojem, imaju na našu omladinu i način njihovog života.

Međutim, nije dovoljna samo patriotska priprema već je neophodno ostvariti i druge zadatke, među kojima su:

(1) koncepcija organizacijskih struktura koju će zemlja imati u slučaju oružane agresije, priprema stanovništva za aktivnu obranu, stvaranje materijalnih mogućnosti da se stanovništvu dodijeli raspoloživo naoružanje, te izučavanje oružja manuelne izrade koje su kreirali drugi narodi, poput vijetnamskog;

(2) priprema privrede i poljoprivrede zemlje za ratne uslove. To uključuje i primjenu zakona koji će onemogućiti teritorijalnu koncentraciju ključnih industrija, što ih čini manje ranjivim pred aktivnostima neprijatelja. Osim toga, predviđa se određivanje poljoprivrednih proizvoda, sirovina i strateške proizvodnje za oružanu obranu, na temelju čega se određuje broj osoba, različitost proizvoda i kultura koje se u slučaju rata, moraju i dalje proizvoditi uz odgovarajuće osiguranje;

(3) obuka sposobnih kadrova koji mogu rukovoditi borbom, uključivši i borbu u pozadini neprijatelja;

(4) obuka oružanih snaga pripremljenih da odbiju iznenadni napad i osiguraju multilateralno prestrojavanje zemlje za rat;

(5) detaljno izučavanje terena, što uključuje kopnenu putnu mrežu, rijeke, more i jezera, željeznice, planinske masive, močvarne terene i gradove; određivanje mjesta gdje je moguće pružiti žestoki otpor i pobijediti neprijatelja, te stvaranje, na svim područjima, uvjeta za preživljavanje i odbijanje agresije;

(6) stvaranje čvrste, aktivne i fleksibilne obrane koja će, bez obzira na oblik početne agresije, prouzrokovati velike gubitke neprijatelju, u ljudstvu i u naoružanju. U svakom trenutku mora pre-

vagnuti opći princip uskraćivanja primirja ili odmora osvajaču, te stalnog poštivanja života ranjenih i zatvorenika.

Upravljanje narodom zahtijeva fleksibilne strukture koje će omogućiti rukovođenje oružanom borbom. Veliki značaj ima organiziranje narodnih snaga na teritorijalnom principu i određeni stupanj nezavisnosti.

Izučavanje i neprestano analiziranje međunarodne političke situacije jeste osnova za određivanje trenutka kada se nad zemljom pojavljuje stvarna prijetnja. Nekorektna procjena može, u najboljem slučaju, stvarati gubitke u privredi, a u najgorem i u ljudskim životima, čime bi oružane akcije otpočele u nepovoljnim uslovima. Pri određivanju prijelaza zemlje na ratno stanje poduzet će se, između ostalog, i slijedeće mjere:

(1) aktiviranje organa koji su zaduženi za obranu domovine i mobilizaciju za narodni rat, uključujući regularne snage;

(2) osigurava se neprekidno komandovanje i poduzimaju se stroge mjere za zaštitu značajnih političkih i vojnih ličnosti;

(3) stanovništvo mora biti informirano intenzivnim obavještanjem, uz poziv na obranu zemlje; imenuje se i identificira neprijatelj, pothranjuje mržnja prema njemu kako bi zemlja u cjelosti odbila agresora;

(4) stanovništvu se dodjeljuje oružje, unaprijed štampani materijali o metodama borbe, uključujući izradu i korištenje rudimentarnog naoružanja. Instaliraju se, po određenom rasporedu, poluzanatske tvornice za proizvodnju municije i naoružanja. Aktiviraju se organizacijske strukture stanovništva;

(5) u skladu sa situacijom poduzimaju se mjere za najoptimalnije korištenje transporta. Gorivom, namirnicama i drugim resursima opskrbljuje se prema specijalnim pravilima;

(6) poduzimaju se odgovarajuće mjere da se neutralizira prethodno infiltrirani neprijatelj;

(7) realizira se, svim mogućim mjerama, snažna kampanja za domaće i međunarodno informiranje, da bi se zatražila politička, materijalna i moralna podrška od Savjeta sigurnosti Ujedinjenih nacija, nesvrstanog pokreta, progresivnih snaga, te socijalističkih i neutralnih zemalja;

(8) praksom i vježbanjem sa regularnim trupama raste učešće civilnog stanovništva u borbenoj spremnosti.

Mjere nesvrstanih zemalja kao podrška zemlji koja se nalazi u neposrednoj opasnosti od agresije

Izuzetno su važne sve mjere podrške koje napadnuta zemlja može dobiti od nesvrstanih zemalja. Osuda agresora mora biti jedno-glasna, efektivna i aktivna kako bi se zaustavila njegova želja za osvajanjem i time doprinijelo monolitnom jedinstvu pokreta. Po-drška se mora manifestirati na politički način, u svim međunarod-nim tijelima, i masovnim nacionalnim okupljanjima na kojima će se zahtijevati poštivanje suvereniteta.

Zatražit će se hitna analiza situacije u Savjetu sigurnosti Uje-dinjenih nacija i primjena sankcija koje Povelja za to predviđa. Ako pokret nesvrstanih djeluje odlučno, a zemlja u opasnosti bez oklijevanja preduzme sve neophodne mjere za vlastitu obranu, ag-resor će biti obuzdan ili će se upustiti u krajnje krvavi i neprodu-ktivan rat koji će vremenom ohladiti njegov ratni žar, te će shva-titi da su nesvrstane zemlje spremne i sposobne braniti teritori-jalni integritet i nezavisnost svakog pojedinog člana, bez obzira na to koliko on bio veliki ili značajan.

Neka obilježja narodnog rata

U slučaju da se neprijatelj odluči na agresiju, njoj može pret-hoditi neprekidno vojno, ekonomsko i diplomatsko uznemiravanje. Agresija može biti iznenadna, bez jasnih indicija koje bi uka-zivale na prave namjere agresora. Kao što smo već spomenuli, uz-nemiravanje može biti neočekivano i iznenadno, ili u vidu, više ili manje prikrivenog, približavanja neprijateljskih snaga, s namje-rom da prijete ili da realiziraju izravne borbene akcije. U svakom slučaju, neprijatelj će biti nadmoćniji u zraku, na kopnu i na moru.

Na početku invazije, bez obzira na to o kojoj je varijanti riječ, napadnuta zemlja će pokušati tu agresiju odbiti, sprovodeći, izme-đu ostalog, slijedeće mjere:

(1) objavljuje pred čitavim svijetom da je žrtva invazije i traži međunarodnu pomoć i podršku;

(2) kopnene snage, ratna mornarica i zrakoplovstvo nanose što veće gubitke neprijatelju ne bi li ga usporili ili zaustavili i tako osigurali izvršenje mobilizacije i prelazak zemlje na ratno stanje, koristeći prednosti koje ima obrana kao metoda narodnog rata;

(3) borba protiv iskrcavanja odvija se svim raspoloživim snagama, uključivši cjelokupno stanovništvo organizirano u odrede narodne milicije;

(4) ako neprijatelj, bez obzira na otpor koji pruža narodni rat i na velike materijalne i ljudske gubitke, ipak ostvari uspjeh u nekim segmentima, snage i odredi koji su unaprijed pripremljeni za realizaciju narodnog rata zauzimaju planinske masive, šumske i močvarne predjele, aktiviraju borbene ilegalne grupe u gradovima i na selu, postavljaju zasjede, te neprijatelja stalno proganjaju, ne dozvoljavajući mu da se slobodno kreće, niti da razvija taktiku pomirenja;

(5) primjenjuju se diverzantske akcije protiv neprijateljske tehnike, transporta, osoblja i komunikacija;

(6) vodi se borba protiv izdajica koje opravdavaju i daju podršku agresoru, štiti se stanovništvo i šire se istinite informacije svim medijima o izvršenim akcijama, pozivajući narod na sveopći ustanak;

(7) u gradovima i na selu onemogućava se normalno funkcioniranje industrije za potrebe agresora, a neprijatelj se proganja tako što je stalno prisiljen da se premješta;

(8) proizvodi se vlastita municija i naoružanje u za to namijenjenim tvornicama još u miru, a koristi se i naoružanje oduzeto neprijatelju;

(9) odredi koji djeluju u neprijateljskoj pozadini, ovisno o situaciji, koordiniraju vlastitu aktivnost sa regularnim trupama koje se još uvijek bore, te realiziraju zajedničke akcije;

(10) ako uvjeti to dozvoljavaju, gerilski odredi se ujedinjuju radi napada na neke neprijateljske odrede i garnizone. Nakon toga se vraćaju, i to vrlo munjevito, na odgovarajuća područja borbenih aktivnosti;

(11) neprijatelj se stalno napada kada je u pokretu, na cestama, rijekama ili u toku prevoženja željeznicom;

(12) neprijatelj se mora naći pred paradoksalnom situacijom da je okupirao područje, ali da u njemu ne može raditi ono što želi. Ako koncentrira svoje snage u gradove, neće moći okupirati ostali dio zemlje, a ako to ne učini, bit će poražen i uništen.

Ako se neprijatelju nanese gubici, on je iscrpljen i mora popuniti jedinice rezervnim, svježim snagama koje, naravno, nisu beskonačne; gerilski odredi, s druge strane, postepeno jačaju i

oblikuju jedinice koje mogu voditi bitke protiv sve brojnijih neprijateljskih snaga.

Vodeći računa o poznavanju terena, što je karakteristika gerilskih snaga, one će uvijek moći, a i moraće izabrati mjesto, vrijeme i metod za najprikladniji oblik napada, djelujući sa inicijativom i odvažno.

Ako nije riječ o izoliranoj akciji, neprijatelj će se pokušati iskrcati, boriti se protiv snaga koje će mu se odupirati, okupirati teritorij, uspostaviti marionetsku vladu i sprovesti sve neophodne mjere kako bi se u zemlji uspostavio mir, uključivši intenzivni politički rad sa stanovništvom, a posebno sa omladinom, s namjerom da se invazija opravda i prihvati, kao svršen čin, te da se potkopavaju patriotski osjećaji, uz naglašavanje vjerojatne »prednosti« koje agresija može donijeti stanovništvu sa materijalne tačke gledišta.

Neprijatelj će obećati i realizirati oprost pojedincima koji se protiv njega bore, potaknut će izdaju i pokušat će osnovati petu kolonu s namjerom da se, za što kraće vrijeme, dodijeli izgled legitimnosti marionetskoj vladi koju će dovesti na vlast, pokušavajući ostaviti utisak da je osnovni cilj agresije vratiti okupiranu zemlju u okrilje veličane »demokracije i slobode«.

Izvan zemlje neprijatelj će lansirati klevetničku kampanju, vršit će svakojake pritiske da dobije podršku međunarodne zajednice, u čemu će, možda, dijelom i uspjeti. Nesvrstani pokret mora se boriti da se u njegovim redovima ne bi razvile negativne tendencije.

Moguće je da u početku invazija bude negirana, te da se ona predstavi kao unutrašnji sukob; odatle proizilazi značaj ispravne analize i brzih i odlučnih akcija. U tom trenutku potezi svih snaga i sredstava moraju biti koordinirani i izvršeni pod jedinstvenom idejom i jedinstvenim planom. Dok je jednom dijelu snaga cilj da učini nepokretnim agresorove garnizone, drugi dio napada, iznutra i izvana, velike okupirane gradove, zapodijevajući sukobe na kratkoj distanci i odlučno, djelomično izolirajući i uništavajući neprijatelja, pruživši mu uvijek mogućnost da se preda na temelju Sporazuma iz Ženeve, od 12. kolovoza 1949. godine.

Bez obzira na to da li će se pregovori realizirati ili ne, oružane akcije na čitavom teritoriju neće biti prekinute; narodni rat je pravedan rat, u kojem napadnuta zemlja koristi vlastiti narod, resurse, moral i povijest. Neprijatelj ne može uništiti čitav jedan narod. Stoga, zbog prirode borbe, mora biti danonoćno budan, budući da

će napadnuti narod sam izabrati trenutak, oblik i metode kako uništiti neprijatelja.

Mogu li se imperijalizam, cionizam i režim aparthejda suprotstaviti takvoj situaciji? Nisu to mogli učiniti fašistički okupatori ovdje u Jugoslaviji, zemlji koja je uporno i uspješno branila vlastitu nezavisnost i koja je pobijedila neprijateljske snage u narodnom ratu, veličanstvenih razmjera i zadivljujuće organizacije, niti su to mogle SAD u Vijetnamu. Neće to uspjeti agresoru ni u jednoj zemlji svijeta, u kojoj je, osim nužnog patriotizma, narod organiziran, obučen i naoružan radi obrane nacionalnog suvereniteta.

Na kraju bismo istakli da pravično i smiono izvršavanje solidarnih dužnosti zemalja članica pokreta nesvrstanih, može doprinijeti zaustavljanju imperijalističkih i neokolonijalističkih snaga u bilo kojem dijelu svijeta.

Jedinstvo pokreta nesvrstanih zemalja, njegova aktivnost i odluka naroda da brane vlastitu samostalnost, koristeći narodni rat u slučaju potrebe najbolja je garancija da će imperijalistički neprijatelj uvažavati naše pravo da suvereno odlučujemo o sudbini i razvoju naših zemalja.

SOEBIJAKTO
SOEDIBYO
TEK-TJENG LIE
SUDJAI
TAHERI NOOR
ALTONS TAMARA
(Indonezija)

Nacionalna čvrstina, otpornost, odbrana i bezbednost Indonezije

1. Uvod

Indonezija je nesvrstana zemlja koja se pridržava principa iznetih u Bandungškoj deklaraciji i u čijem se ustavu izričito ističe da će ona uvek aktivno raditi na očuvanju mira u svetu i harmoniji među narodima.

Međutim, kao jedna od zemalja koja živi među drugim zemljama na našoj planeti, Indonezija ne može da isključi mogućnost sukobljavanja sa drugim zemljama, kako bi bila u stanju da garantuje svoj opstanak i kontinualno postojanje. U slučaju da do neke takve prilike stvarno dođe, miroljubivi indonežanski narod će dati prioritet pregovorima i diplomatiji radi rešavanja eventualnog sukoba.

Pošto u svetu nema ni jedne sile koja bi mogla da garantuje da će se narodi odreći korišćenja sile u slučaju nekog sukoba, Indonezija mora da razvija svoju odbranu i bezbednost, kako bi bila u stanju da se odbrani od bilo kakve pretnje njenom opstanku i kontinualnom postojanju.

Indonezija shvata da mora da razvija svoje potencijale, kako bi bila sposobna da se suoči sa svakom spoljnom i unutrašnjom

pretnjom. Takvo opredeljenje bazirano je na neizvesnostima do kojih neprekidno dolazi u svetu pa, samim tim, ona uvek mora da bude na oprezu, kao i da održava i pojačava svoju efektivnu snagu u svim aspektima svog nacionalnog života.

Izgradnja nacionalne snage u svim aspektima njenog nacionalnog života naziva se *nacionalnom otpornošću* koja će se koristiti jedino radi odbrane i čuvanja zemlje, te se neće koristiti kao oruđe politike sile. Prema tome, odbrana i bezbednost, kao činioci politike republike Indonezije imaju za cilj aktivnu odbranu zemlje, a ne preduzimanje agresije ili ekspanzije.

U suštini, odbrana i bezbednost Indonezije zasnivaju se na koncepciji opštenarodne odbrane, što predstavlja direktan rezultat njene istorijske borbe za nezavisnost, kao i situacije sa kojom se posle toga uvek suočavaju novorođene nacije. Danas je odbrana i bezbednost Indonezije bazirana na sistemu opštenarodne odbrane i bezbednosti koji je, dokazalo se, sposoban da očuva postojanje Indonezije kao samostalne nacije, kao i njene nacionalne interese u ovom nesigurnom svetu.

Shvatajući da i na unutrašnje probleme svake zemlje uvek utiču druge zemlje, posebno one koje su geografski situirane u istoj oblasti, jasno je zašto je došlo do obrazovanja regionalnih grupacija.

Osnovu za saradnju među zemljama jednog regiona čine njihovi zajednički interesi koji se moraju razvijati u nekom zajedničkom okviru; takva saradnja će kreirati zajedničke veze interesa i međuzavisnosti, pri čemu će svaka zemlja dopunjavati drugu ili biti komplementarna.

Prema tome, obrazovanje Aseana u jugoistočnoj Aziji imalo je za cilj, s jedne strane, uspostavljanje okvira koji će omogućiti rešavanje bilateralnih problema i podršku nacionalnom razvoju svake zemlje-članice Aseana radi pojačanja njihovih respektabilnih nacionalnih snaga i, s druge, na bazi regionalne snage Aseana, cilj je sprečavanje ili bar minimiziranje intervencije neke spoljne sile.

2. Uticaj globalnih nesuglasica na Indoneziju

Može se očekivati da će se nesuglasice ili konfrontacija između dve supersile, kao rezultat sukobljavanja njihovih nacionalnih interesa, nastaviti i u godinama koje su pred nama. Dve supersile

će nastaviti sa pokušajima da prošire ili pojačaju svoj uticaj u različitim regionima sveta, pri čemu ne treba isključiti ni jugoistočnu Aziju.

I pored toga što narodi u jugoistočnoj Aziji žele da vide ostvarenje želje da njihova regija postane zona mira, slobode i neutralnosti, što znači, između ostalog, i zona bez nuklearnih oružja, ipak nesmanjeno nastavljanje regionalnih sukoba pruža velikim silama prilike da pojačaju svoje napore radi ostvarivanja uticaja u regionu.

Naša posmatranja navela su nas na neizbežan zaključak da su postojanje lokalnih sukoba supersile uvek koristile kao jedinstvenu priliku za političke, društvene, ekonomske i vojne pritiske kako bi ostvarile svoj uticaj u regionu, a koji bi bio u skladu sa njihovim nacionalnim interesima.

Izvore sukoba u jugoistočnoj Aziji karakterišu latentne i tradicionalne nesuglasice među zemljama u ovom regionu, kao i postojanje grupa koje su povezane bilo sa istočnim ili zapadnim blokom.

Razumljivo je da je i Indonezija, koja je situirana u jugoistočnoj Aziji, takođe podvrgnuta pomenutim uticajima. Intervencije u vezi sa problemima u jugoistočnoj Aziji otvarale su mogućnost kako fizičkih tako i nefizičkih sukoba na indonežanskoj teritoriji. Zbog toga se bazični stav Indonezije sastoji u tome da se spreči, što je moguće ranije, svaka intervencija u vezi sa lokalnim sukobima u jugoistočnoj Aziji. Svaki lokalni sukob trebalo bi rešavati lokalno, naravno ako je to moguće.

Pri suočavanju sa takvim situacijama, indonežanski narod, sa svojom slobodnom i aktivno usmerenom politikom mora da bude sposoban da očuva svoju nezavisnost, suverenitet i nacionalne interese bez uključivanja u zapadni ili istočni blok.

3. Perspektive nacije u vezi sa mirom, odbranom i bezbednošću

Indonežanska nacija, koja je proklamovala svoju nezavisnost 17. avgusta 1945. godine, čvrsto je rešena da brani i očuva svoju nezavisnost i suverenitet na bazi svoje ideologije Pančrašila i ustava donetog 1945. godine.

Na osnovu ustava iz 1945. godine, čitav indonežanski narod ima pravo i dužnost da brani i čuva nezavisnost zemlje. Zadatak

odbrane bezbednosti zemlje je, u isto vreme, i odgovornost i čast za svakog građanina.

Indonežanski narod voli mir, ali još više voli svoju nezavisnost i suverenitet. Indonežanski narod smatra da je rat nehuman i da nije na razini dostojanstva čoveka. Međutim, indonežanski narod shvata da svetska politička struktura, sa svojim kontradiktornim nacionalnim interesima i ideologijama, neće biti uvek u stanju da spreči izbijanje nekog sukoba. Iz toga proizlazi i shvaćanje indonežanske nacije da je njeno i pravo i dužnost da učestvuje u svim naporima usmerenim na uspostavljanje mira u svetu.

Indonežanska nacija se suprotstavlja kolonijalizmu u svim oblicima ili manifestacijama i pridržava se slobodne i aktivne spoljne politike. Iz toga proističe i glavna karakteristika njene odbrambene i bezbednosne politike u odnosu na spoljni svet — aktivna odbrana koja isključuje agresiju i ekspanziju prema svojim susedima; u isto vreme, interno, ona će aktivno sprečavati pojavu pretnji naciji koje bi mogle da iskoriste spoljne sile. U isto vreme indonežanska nacija se suprotstavlja ideji uključivanja zemlje u bilo koji vojni pakt. Najvažniji nacionalni interesi Indonezije, sada i u bliskoj predvidljivoj budućnosti, jesu u nacionalnom razvoju, da bi se ostvarilo pravedno i napredno društvo. Kao integralni deo njenih najvažnijih nacionalnih interesa, u skladu sa prethodnim izlaganjem, njeni odbrambeni i bezbednosni ciljevi usmereni su ka kreiranju i održavanju izvesnih uslova koji predstavljaju *sine qua non* za nacionalni razvoj. Prema tome, indonežanska odbrambena i bezbednosna politika usmerena je ka sprečavanju pojave jačanja pretnji njenom nacionalnom razvoju.

Na nacionalni razvoj čiji je cilj podizanje životnog standarda naroda u velikoj meri će uticati i efikasnost odbrambenih i bezbednosnih napora i obrnuto. Prema tome, moraju se odrediti i očuvati nacionalni odbrambeni i bezbednosni interesi što će se učiniti mobilizacijom svih nacionalnih potencijala, usmerenih ka jedinstvenim i integrisanim operativnim snagama.

4. Odrambeni i bezbednosni sistem Indonezije

U okviru odbrane i bezbednosti moraju se uključiti svi naponi radi osposobljavanja zemlje za odbijanje i savlađivanje spoljne pretnje, kao i sprečavanja porasta unutrašnjih pretnji i njihovom savlađivanju, ukoliko do njih dođe.

Odbrana i bezbednost nacije pojavili su se sa rađanjem republike Indonezije, posle završetka japanske okupacije. U to vreme odbrana i bezbednost zemlje ostvarivani su spontano, angažovanjem čitavog stanovništva koje se odlikovalo visokim borbenim duhom i spremnošću za podnošenje žrtava za dobrobit republike. Osnovu nacionalne odbrane i bezbednosti predstavljao je ustav iz 1945. godine i opredeljenje naroda da garantuje opstanak i kontinualno postojanje republike. Reagujući na spontanost i borbeni duh nacije, vlada je, zatim, mobilisala, organizovala i rukovodila odbranom i bezbednošću nacije. Takav razvoj događaja postao je osnova za opštenarodnu odbranu, uključujući svest naroda, njegovu odlučnost, stavove i gledišta u vezi sa čak i dugotrajnijim ratom, sa ciljem da se odbija, spreči i uništi svaka pretnja koja bi ugrozila naciju.

Rukovođenje, usmeravanje i kontrolu takve koncepcije odbrane i bezbednosti, neprekidno otada, kontinuirano razvijaju i vlada i narod.

Ovaj opštenarodni odbrambeni i bezbednosni sistem zahtevao je izgradnju, poboljšavanje i razvoj njegovih komponenti, među kojima su: izvežbani narod kao bazična komponenta; oružane snage kao glavna komponenta, i društvena zaštita kao specijalna komponenta.

Ovim komponentama treba rukovoditi tako da obezbede mobilizaciju i korišćenje nacionalnih resursa.

Rukovođenje i korišćenje indonežanskih nacionalnih resursa treba usmeriti na bezbednost i društvenu dobrobit, pri čemu u obzir treba uzimati i ekosistem garantujući, na taj način, harmonične i kontinualne uzajamne odnose između ova dva aspekta odbrane.

Uzimajući u obzir ekonomsku situaciju, odbrana i bezbednost Indonezije pojavljuju se, danas, u obliku malih oružanih snaga, koje predstavljaju integrisanu i dobro uravnoteženu armiju, ratnu mornaricu i ratno vazduhoplovstvo, koji se odlikuju visokom pokretljivošću i efikasnom sposobnošću nanošenja udara.

Ukoliko ove relativno male oružane snage ne bi bile u stanju da odbiju agresora, sprovela bi se mobilizacija naroda, u skladu sa zakonom o odbrambenom i bezbednosnom sistemu, napadajući i uznemiravajući agresora u dugotrajnom ratu. Može se pretpostaviti da bi takva situacija mogla da dovede do velikih gubitaka razvojnih produkata ili proizvoda a, u isto vreme, i do gubitka imovine naroda.

Efikasnost narodnog otpora zavisi od stanja nacionalne otpornosti i čvrstine. Prema tome, Indonezija treba da ubrza pojavljivanje svoje nacionalne čvrstine.

5. *Uloga nacionalne i regionalne čvrstine u odbrani i bezbednosti Indonezije*

Istorija indonežanske borbe dokazala je da se, u odbrani i očuvanju nezavisnosti, indonežanski narod uvek oslanjao na borbeni duh čitavog naroda koji je bio motivisan osećanjem saučestvovanja u međusobnim teškoćama i spremnosti da se ponudi i vrhunska, ali u isto vreme i najčasnija žrtva. To pokazuje da se sposobnost nacije da se bori protiv neprijatelja zasniva na narodu.

Ljudi su borci, a oružane snage koje izrastaju i sastoje se od elemenata naroda patriotski *vojnici* ili »prajurit pejuang«, koji se uvek bore zajedno sa narodom.

Borbeni duh, koji se takođe manifestuje i u jedinstvu oružanih snaga sa narodom, nije nikada slabio. I sam princip pripadanja jednoj velikoj porodici koji potcrta jedinstvo oružanih snaga i naroda, vodi ka učestvovanju u odgovornosti za zajedničko delovanje radi ostvarenja nacionalnih ideala. Jedinstvo oružanih snaga i naroda ne manifestuje se samo u odbrani i bezbednosti već — u isto vreme — i na područjima ideologije, politike, privrede i društvene kulture.

Pogled na svet indonežanskog naroda, koji se naziva i *arhipelaškim pogledom na svet*, sadrži bazičnu ideju prema kojoj Indonezija pokriva ne samo ostrva već i mora među njima, sve to posmatrano kao jedinstvo koje uključuje sve aspekte života u oblasti politike, privrede, društvene kulture, odbrane i bezbednosti.

Na osnovu toga, i imajući u vidu geografsku lokaciju oko Ekvatora koja povezuje Pacifički sa Indijskim okeanom i azijski sa australijskim kontinentom, stvarna implementacija *arhipelaškog pogleda na svet* na područjima odbrane i bezbednosti, obuhvata — s jedne strane — garantovanje nacionalnog teritorijalnog integriteta i — s druge strane — očuvanje indonežanskog suvereniteta. Da bi se ostvarili ti ciljevi u današnjem nesigurnom svetu, čitav nacionalni potencijal treba da bude mobilisan i rukovođen na takav način da omogući izgradnju jedinstvenih snaga na područjima

odbrane i bezbednosti, čemu treba dodati ideologiju, politiku, privredu i društvenu kulturu. To se naziva *nacionalnom otpornošću ili čvrstinom*.

Nacionalna otpornost ili čvrstina dinamički je uslov koji uključuje snažnu volju, snagu i izdržljivost koji omogućavaju naciji da razvije takvu nacionalnu snagu koja će biti u stanju da se suoči sa bilo kakvim pretnjama i izazovima bilo od spoljnog ili unutrašnjeg protivnika, koji bi delovao bilo direktno ili posredno i koji bi doveo u opasnost njeno postojanje, nacionalni život i nje-ne težnje ka realizaciji nacionalnih ciljeva.

Prema tome, nacionalna otpornost je, u osnovi, odbrambena u pogledu svoje prirode, težeći ka razvoju snaga i sposobnosti svoje sopstvene nacije radi očuvanja njenih interesa, stimulišući u isto vreme saradnju između pojedinih nacija ili grupa nacija radi postizanja obostranih koristi.

Uspeh indonežanskog razvoja, koji bi trebalo da obezbedi povećanje nacionalne dobrobiti, u velikoj meri će zavistiti i od postojanja političke stabilnosti koja, sa svoje strane, treba da bude rezultat uspeha indonežanskih odbrambenih i bezbednosnih napora. S druge strane, njeni odbrambeni i bezbednosni naponi biće u onoj meri uspešniji u kojoj i oni sami budu praćeni uspesima na području njene nacionalne dobrobiti.

Koncepcija nacionalne otpornosti i čvrstine, u suštini obuhvata: (1) rukovođenje svim aspektima života, i (2) rukovođenje na područjima prosperiteta i bezbednosti na čemu će se zasnivati »mir i harmonija« u oblasti indonežanskog nacionalnog života, sve bazirano na principima Pančrašile, kao i na Ustavu donetom 1945. godine. Uspeh Indonezije na području nacionalnog prosperiteta, kao i u oblasti odbrane i bezbednosti omogućiće njenom narodu da bude sposoban da preživi u sadašnjem svetu koji je, inače, pun izazova.

Na osnovu bazičnog koncepta nacionalne otpornosti i čvrstine, indonežanska nacija razvija svoju snagu kao garanciju svoga preživljavanja i kontinualnog postojanja kao jedne nezavisne nacije, radi očuvanja svog suvereniteta i dostojanstva, kako bi se obezbedila sposobnost za ispunjavanje njenih obaveza koje ima kao član društva nacija.

Narod koji živi u jugoistočnoj Aziji, slično drugim narodima na ovoj planeti, ima svoje ideale koje žele da ostvare radi prosperiteta i bezbednosti svojih naroda. Da bi ti ideali mogli da bu-

du ostvareni, morali bi da savladaju pretnje, izazove, prepreke i poremećaje. Utvrđeno je da na unutrašnje probleme neke zemlje često utiču druge zemlje — što se posebno odnosi na one koje su situirane u istoj regiji. Ta činjenica je i dovela do ideje o formiranju regionalnih grupacija.

Zajedno sa Singapurom, Malezijom, Tajlandom i Filipinima, Indonezija je oformila regionalnu saradnju u okviru Aseana koja je bazirana na tzv. aseanskoj deklaraciji, koja je formulisana u Bangkoku 8. avgusta 1967. godine. Kasnije se ovoj grupaciji pridružio i Brunei Darussalam pa se sada, ASEAN sastoji od šest zemalja-članica. ASEAN je prvobitno bio zamišljen kao organizacija koja bi bila zadužena za saradnju na područjima privrede i kulture, ali se zatim pokazalo da se ona mora baviti i politikom i bezbednošću.

ASEAN predstavlja jedinu realizaciju međunarodne saradnje u jugoistočnoj Aziji koju su u potpunosti oformile nacije koje žive u toj regiji, bez spoljne intervencije; da bi ojačale svoju otpornost i čvrstinu, kao i saradnju baziranu na oslanjanju na sopstvene snage, bez zavisnosti od ekstraregionalnih sila, ali pokazujući solidarnost i poštovanje koje ove zemlje osećaju jedne za druge.

Cilj Aseana je da ostvari *regionalnu otpornost i čvrstinu*, što je zasnovano na usklađivanju svih aspekata života naroda zemalja-članica.

Temelj saradnje, koju ostvaruje organizacija ASEAN, sastoji se u konsenzusu u vezi sa pitanjima od zajedničkog interesa, što je rezultat zajedničke perspektive u vezi sa problemima sa kojima se suočavaju zemlje-članice. Ukoliko se ovi zajednički interesi razvijaju na bazi zajedničkog okvira, to neizbežno vodi jačanju međuzavisnosti, uzajamnom potpomaganju, sve u okviru zemalja-članica, odnosno država. U tom procesu, nacionalni interesi svake pojedine države komplementiraju aseanov regionalni interes i obratno.

To opredeljenje odražava se i u tzv. Manilskoj deklaraciji iz 1978. godine gde se, između ostalog, ističe čvrsta rešenost zemalja-članica Aseana da pojačavaju svoju nacionalnu i regionalnu čvrstinu i otpornost radi garantovanja bezbednosti, stabilnosti i daljeg rasta u aseanskoj oblasti. Oblik saradnje u okviru Aseana tražiće se i dalje na područjima politike, privrede i društvene kulture.

Gledano iznutra, ta saradnja predstavlja okvir za rešavanje intraaseanskih problema, uz istovremeno podržavanje nacionalnih razvojnih napora svake zemlje-članice, radi povećavanja njihovih nacionalnih otpornosti, a gledano spolja, cilj je da se spreči bilo kakva spoljna intervencija u oblasti jugoistočne Azije.

Nacionalne i regionalna otpornost predstavljaju komplement jedna druge. Regionalna čvrstina i otpornost zasnivaju se na nacionalnim čvrstinama i otpornostima koje predstavljaju njihov temelj, pri čemu snažna regionalna čvrstina i otpornost mogu da posluže kao štit za porast snažne nacionalne otpornosti i čvrstine.

Mir i bezbednost u regiji od zajedničkog je interesa za sve aseanske zemlje pa, samim tim, i naponi u vezi sa realizacijom tih ciljeva predstavljaju zajedničku odgovornost svih zemalja članica.

Zaključak

1. Za bilo koju miroljubivu naciju koja uvek daje prednost miroljubivim sredstvima za rešavanje sukoba ili problema, korišćenje sile predstavlja neizbežno, krajnje sredstvo kome bi trebalo pribеći radi očuvanja svoje nezavisnosti, suvereniteta i nacionalnih interesa.

2. Svaka nacija koja sprovodi slobodnu i aktivnu politiku mora aktivno da učestvuje u unapređenju mira u svetu, posebno u svom regionu, jačanjem međunarodne saradnje u okviru realizacije nacionalne otpornosti i mira u regionu o kome je reč, bez vezivanja te zemlje za bilo koji blok.

3. Takva nacija mora potpuno da shvati da njeno kontinualno postojanje zavisi prvenstveno od njene sopstvene sposobnosti.

4. Nacija koja sprovodi slobodnu i aktivnu politiku i koja se suprotstavlja kolonizaciji mora da razrađuje sopstvenu odbrambenu i bezbednosnu koncepciju.

5. Rukovođenje i negovanje prosperiteta i bezbednosti, bazirano na nacionalnoj otpornosti i čvrstini omogućice naciji da garantuje svoje kontinualno postojanje u svetu punom izazova.

6. Snažna regionalna otpornost i čvrstina, koja je bazirana na nacionalnim otpornostima i čvrstini zemalja-članica u regionu poslužiće kao štit za porast i razvoj sledeće faze nacionalne čvrstine i otpornosti pojedinačnih zemalja-članica.

7. Pošto je suština nacionalne odbrane i bezbednosti zasnovana na opštenarodnoj odbrani, sistem opštenarodne odbrane i bezbednosti mora u punoj meri da koristi nacionalne resurse i to na dobro koordinirani način.

8. Razvoj sistema opštenarodne odbrane i bezbednosti mora da garantuje opstanak nacije i njeno kontinualno postojanje u nezvesnom svetu sutrašnjice.

ANGELA UCHE JOY OGWU
(Nigerija)

Nigerija i strategijska stabilnost u narednoj deceniji

Ozbiljni problemi u vezi se bezbednošću i stabilnošću zemalja u Africi godinama se nalaze u središtu afričkih debata. Ustanovljeno je da postoje četiri područja problema koja zahtevaju odgovarajuće mehanizme za održavanje mira i bezbednosti u Africi: strah od spoljne agresije ili intervencije od vanregionalnih sila, unutrašnji sukobi u okviru zemalja-članica koji vode ka prinudnim promenama ili strah od prinudnih promena, sukobi između zemalja-članica, posebno oni koji se odnose na granice nasleđene od kolonijalnih vlastodržaca, južnoafričko pitanje, uključujući i pretnju koju predstavlja vojna moć Južnoafričke Republike i njen zamišljeni uticaj na oslobodilačke pokrete i države tzv. prve linije fronta.

Od osnivanja Organizacije afričkog jedinstva (OAJ) 1963. godine, afrički lideri su diskutovali o mehanizmu pogodnom za rešavanje ovih problema bezbednosti. Njihove sugestije su uključivale i ovo: hitnu potrebu za objedinjenim ekonomskim planiranjem, potrebu za objedinjenom spoljnom politikom i diplomatijom i potrebu za unificiranom vojnom i odbrambenom strategijom ili afričkom vrhovnom komandom. U toku realizacije svojih nacionalnih interesa, Nigerija je u ovom periodu ugradila u principe koji određuju spoljnu politiku zemlje ono što bi za bezbednost bilo od najvećeg značaja.

U praksi, Nigerija utiče na trend događaja koji se odvijaju u Africi. Zapravo, postalo je očigledno da ako želi da nastavi da bude funkcionalna, Organizacija afričkog jedinstva zahteva da Nigerija zauzme jasnu i principijelnu poziciju u vezi sa svim pitanjima.

Ova činjenica je bila vrlo jasno izražena u vezi sa pitanjem priznavanja grupe Polisario u Organizaciji afričkog jedinstva. Neki će dokazivati da je crnoj Africi potrebno rukovodstvo i da je Nigerija, najlogičnije, zemlja koja bi trebalo da odigra tu ulogu. Drugi će dokazivati da Nigeriji nije potrebno da pokazuje ekstenzivno spoljne angažovanje, već da treba da se okrene sebi i da razvija snažnu domaću bazu. Možda bi letimično ispitivanje relativne pozicije snage Nigerije u globalnoj politici, kao i njeno reagovanje u vezi sa percepcijom pretnje po pitanjima regionalne integracije, problema Južnoafričke Republike i bezbednošću u vezi sa ishranom moglo da pomogne boljem razumevanju agresivnih, ali ponekad i oklevajućih strategija koje primenjuje Nigerija pri suočavanju sa problemima i odbranom njenih principa.

Spoljni svet posmatra Nigeriju kao naciju koja raspolaže ogromnim potencijalom za status velike sile. Karakteristike koje je odlikuju stavljaju je u specijalnu klasu u zajednici naroda. Nigerija sa stanovništvom od preko 100 miliona najveća je crna nacija na svetu. Ovaj faktor je kritičan za Nigeriju zbog toga što crni ljudi postoje u diasporama u većini drugih političkih centara u svetu gde oni egzistiraju i gde zauzimaju najnižu lestvicu na ekonomskim lestvama društva. U odnosu na druge crne afričke države, Nigerija raspolaže sa jednim od najviših bruto-nacionalnih proizvoda na afričkom kontinentu. Pošto Nigerija ima najveće stanovništvo u Africi i usled iznosa ekonomskih resursa koje može da mobiliše, izgleda neizbežno da ona treba da predstavlja snažan faktor u događajima koji se odvijaju na afričkom kontinentu. Prema tome, strana politika koja uzima u obzir faktore snage, i unutarne i spoljne, mora da bude usidrena na planskom povećanju snage Nigerije kao celine i mora da obezbedi interakciju sa politikom nacionalne bezbednosti, politikom nacionalnog ekonomskog razvoja i politikom nacionalnog društvenog i političkog razvoja.

Možda bi bilo neophodno da ispitamo one fundamentalne ciljeve spoljne politike Nigerije koji predstavljaju njen nacionalni interes. To je bazirano na pretpostavci da nigerijska spoljna politika odražava njena bazična nacionalna ubeđenja, čijim je trajnim vrednostima ona duboko privržena. Naš zadatak ovde nije da pravimo neki *Tour d'horizon* ciljeva nigerijske spoljne politike već, naprotiv, da ukažemo — u širokim potezima — na osnovne principe koji predstavljaju osnove ponašanja Nigerije. Posle toga bismo mogli da primenimo ove principe na specifična problemska područja.

Ovakav pristup je usvojen zbog shvaćanja da se spoljna politika može najbolje analizirati ako se postavi u čvrst okvir. Prirodno, polaznu tačku trebalo bi da predstavlja koncept *nacionalnog interesa*. Može se očekivati da će detaljno proučavanje ovog koncepta, možda, pomoći da objasnimo zašto i kako se elementi nacionalnih interesa Nigerije odražavaju na njeno ponašanje prema drugim državama u okviru međunarodnog sistema. Ukratko, ovi ciljevi — onako kako su izneti u nigerijskom ustavu, suspendovanom 1979. godine su sledeći: (1) samoodržanje i samoočuvanje zemlje, odnosno odbrana i zaštita njenog teritorijalnog integriteta i njenog naroda; (2) odbrana i očuvanje nezavisnosti zemlje; (3) ekonomsko i društveno blagostanje naroda; (4) odbrana, očuvanje i unapređenje načina života, posebno demokratskih vrednosti; (5) povećanje ugleda zemlje i statusa u svetskim prestonicama, posebno u Africi, i (6) unapređenje mira u svetu.

Ovi principi i ciljevi predstavljaju zaleđe na kome se razvijala spoljna politika Nigerije stvarana godinama. Međutim, trebalo bi obratiti pažnju na to da ove komponente nacionalnog interesa nisu sređene po hijerarhijskom redu.

U čitavoj sferi spoljnih odnosa, nigerijske vlade koje su se smenjivale jedna za drugom pridavale su najveći značaj politici usmerenoj prema Africi i one su pravilno iskristalisale koncept Afrike kao središnjeg jezgra naše spoljne politike. Ovaj koncept je potvrdio centralitet nigerijske brige za ono što se događa u okviru kontinenta. Bazirana na nigerijskim geopolitičkim, demografskim, istorijskim i kulturnim okolnostima, afrička usmerenost je bila jasno određena zbog toga što je njena interakcija sa svetom izvan afričkog kontinenta morala da bude informisana i u velikoj meri, određena težnjama i legitimnim aspiracijama naroda Afrike.

Izazov pred našom spoljnom politikom posle sticanja nezavisnosti, 1960. god., sastojao se u održavanju konzistentnosti i kontinuiteta ne samo u projekciji fundamentalnih principa koji se odnose na nacionalne interese već, posebno, u isticanju i odbrani onoga za šta se zalaže Afrika, kao i u odbrani afričkih interesa u našim spoljnim odnosima. Upravo u tom kontekstu moramo da ispitujemo i shvatamo neposrednu podršku koju Nigerija pruža oslobodilačkoj borbi u Africi, kao i njenu posredničku ulogu u afričkim sukobima i »politiku dobrosusedstva« u odnosu na svoje najbliže susede u zapadnoafričkom subregionu.

Kada razmišljamo o Južnoafričkoj Republici, u središte pažnje dolazi *najveća pretnja nacionalnim interesima Nigerije*. Južnoafrička Republika ostaje i danas najveća pretnja nacionalnim interesima Nigerije, pošto je glavni prodor njene južnoafričke politike usmeren protiv omraženog južnoafričkog sistema apartheida, kao i potpunoj dekolonizaciji kontinenta. Politika Nigerije u odnosu na ovaj južnoafrički problem bazirana je na dva principa: *prvo*, ohrabrivanje i podrška u vezi sa samoopredeljenjem afričkih naroda koji se još uvek nalaze pod kolonijalnom represijom i ostvarenje vladavine većine tj. crnog dela stanovništva; *drugo*, uverenje da se nedostojni sistem apartheida mora eliminisati, a podržati vera u neotuđiva prava svih ljudskih bića, a posebno svih crnih ljudi i afričkih naroda širom sveta.

U pogledu subregiona, jedan od najvažnijih prioriteta Nigerije sastojao se u tome da postavi odnose sa svojim susedima na konstruktivnije temelje. Politika koju ona vodi bazirana je na uskoj saradnji sa svojim susedima — zbog toga što ove zemlje dele identične vrednosti koje se odnose na regionalnu stabilnost i mir.

Pored ojačavanja odnosa sa svojim neposrednim susedima, Nigerija već godinama pravi promišljene korake usmerene na ojačavanje veza među zemljama-članicama Ekonomske zajednice zapadnoafričkih država (ECO-WAS) na širem subregionalnom planu. To se sprovodi ne samo posredstvom nekoliko zajedničkih poduhvata već i na bazi trgovine, protokola i sporazuma.

Nigerija i Južnoafrička Republika: anticipacija promena

Dok Južnoafrička Republika klizi ka promenama, izvesni scenariji mogu se predvideti. Time hoćemo da kažemo da proces promena može da vodi ka različitim oblicima vlade od kojih neki možda neće uopšte biti po volji Nigerije. Ova koncepcija je zasnovana na činjenici da je Južnoafrička Republika naseljenička kolonija sa prilično velikom i dobro ušančenom belom zajednicom koja će, suočena sa neizbežnošću promena, nastojati da nađe neko mesto za sebe. Moć prisile koja joj je sada na raspolaganju korišćiće se tako da posluži ovom završnom zadatku i, ako se uzme nepovoljna situacija u kojoj se crno stanovništvo bori, ova mogućnost se može uzeti kao sigurna. Što se tiče odvijanja ovih promena mogu se otkriti najmanje tri scenarija.

1. *Nastavljanje sadašnjeg trenda*

To će imati, kao nužnu posledicu, razvoj u kome će apartheid reformisati sam sebe, posredstvom inkrementalnih koraka koje će odrediti takozvani reformatorski orijentisani belci, kao što je predsednik Botha. One bi bile oblikovane prema stilu saveta sa ograničenim ovlašćenjima koji su osnovani nedavno za Induse i »obojene« (tj. mešovite rase). Na taj način belci Južnoafričke Republike će se zalagati za reforme na bazi koopcije i ograničenog sporazumevanja sa nekim crnim vođama, sličnim onima koji učestvuju u sadašnjim »Homelands« (rezervatima). Ovakav tok događaja bio bi jedna funkcija otpora belaca prema promenama (što bi se odražavalo i u ponašanju vlade apartheida) kao i realnoj pretnji koju predstavlja pobunjeničtvo. Belci će se suprotstavljati promenama sve dok budu verovali da su u stanju da sprovedu pacifikaciju ili da se uspešno suprotstavljaju pobunjenicima. Međutim, vlada koja bi se pojavila u takvoj situaciji verovatno bi bila neprihvatljiva za Nigeriju, međunarodnu zajednicu i, što je još važnije, za veliki deo crnog stanovništva u toj zemlji.

2. *Srednji kurs*

Danas južnoafrički belci ističu kako su pobunjeničtvo crnih ljudi inspirisali komunisti i takve tvrdnje privlače pažnju na Zapadu. Kada je većina istaknutih crnih vođa ili u zatvoru ili izbeglištvu, vlada apartheida mogla bi da se kreće pod pritiskom i, zato, traži sporazumevanje sa onima koje smatra »odgovornim crnim liderima«. Razlika između ove strategije i one koja je opisana u prethodnoj varijanti sastoji se u tome što bi prvu jednostrano nametnuli belci, a u slučaju druge dobio bi se privid dijaloga i pregovaranja na nekoj unutrašnjoj konferenciji. Ovaj aspekt i instiktivni stav koji bi mogle da zauzmu zapadne države, možda bi mogli da omoguće južnoafričkoj vladi da dobije i izvesna međunarodna priznanja, pa bi, verovatno, dovela i do podela među afričkim državama. Cilj belaca sastojao bi se u obezglavlivanju postojećih crnih organizacija i uspostavljanje, umesto njih, nekoliko poslušnih grupa koje ne bi previše ometale njihovu moć. Dalje, to bi u isto vreme dovelo i do podela u gledištima i otpornosti crnih ljudi.

Suočena sa jednom takvom situacijom, Nigeriji bi bilo teško da preduzme korake koji bi zapretili da se ona eksponira kao ko-

laboracionista. Pored toga, i u toj fazi sigurno bi postojao ostatak crne opozicije usmerene protiv mešovite vlade koja bi isticala svoje pravo na legitimnost.

3. *Odlučujuće promene*

To anticipira situaciju u kojoj će se sadašnja borba crnih ljudi zagrejati do takvog stepena da će to onemogućiti preduzimanje i održavanje svih privremenih ili prelaznih mera. Od svih drugih mogućnosti — gledano iz afričke i perspektive crnog stanovništva — ovaj scenario je najpoželjniji, jer on anticipira takav sistem vlasti u reformisanoj Južnoafričkoj Republici koji bi bio rezultat konvencionalnih ustavnih procedura u kojima bi sve zainteresovane strane aktivno učestvovala. Za razliku od situacije u kojoj bi belci preduzimali reforme kako njima odgovara ova bi imala kao nužnu posledicu, jedan sveobuhvatni prilaz i to na način koji bi u potpunosti uzimao u obzir dugotrajne zahteve nebelaca, među kojima je i jednako učestvovanje svih na principu jedan čovek jedan glas.

Za vreme odvijanja ovog scenarija verovatno je da bi se pojavile i neke rezidualne komplikacije. Suočeno sa situacijom u kojoj bi apartheid bio u raspadanju, preovlađujuće jedinstvo među nebelcima moglo bi početi da blede čim različite grupe počnu da se snažnije guraju u prvi plan radi promocije svojih izgleda u reformisanoj ili postapartheidnoj Južnoafričkoj Republici. Na taj način, umesto da se crni bore na izborima pod jednom ličnošću, kao što je Nelson Mandela, pojavile bi se različite organizacije kao što su ANC, PAC, organizacija Bothelezi's Inkatha, možda i amorfní VDF, a mogli bi se očekivati i izvesni manevri sadašnjih lidera u Bantustanu, kao što je šef Lucas Mangope ili Kaizer Matanzima. Indusi i mešovite rase mogli bi takođe da krenu svojim sopstvenim putem. U isto vreme, beli glasači bi podnosili nova vremena na liniji koja je slična današnjoj, ali bi ekstremni rasisti dolazili više do izražaja. Bez obzira na privlačnost koju donosi vlast dezintegracija bi verovatno bila prouzrokovana inicijativama belaca koji bi, posredstvom elektivnog procesa i elaboracijom izbornih srezova sve učinili sa ciljem da se razbije preimućstvo crnih u pogledu broja glasača. Takva prilagođavanja sigurno bi ublažila strah manjina, kao što su Indusi i imućni »obojeni« koje bi belci želeli da privuku i kooptiraju u svoje redove. Sadašnja prisilna raspodela stanovništva po rasnim i etničkim kriterijumima mogla bi da pomogne belcima u tome pogledu.

Kao preludijum navedenom trećem scenariju, bela Južnoafrička Republika bi mogla da pokuša sa eksperimentom promena svoje psihologije na taj način što bi pružila punu nezavisnost Namibiji. Povezivanje domaćih političkih uslova sa Namibijom jedna je od opcija koje su na raspolaganju južnoafričkom apartheidu radi usporavanja završnih velikih promena kod kuće i sprečavanja potencijalnih raskola među belcima.

Nigerija i reformisana Južnoafrička Republika

Trajni uzajamni odnosi sa novom Južnoafričkom Republikom mogući su jedino pod uslovom da i tamo dođe do odlučujućih promena. Bilo kakav korak ili koraci koji ne bi vodili ka tome sigurno bi doveli do komplikovanja izvesnih faktora koje bi Nigerija teško mogla ignorisati — na primer, delovi crne zajednice koji bi osporavali legitimnost vlade proistekle u ovakvoj situaciji.

Čak i kada bi se smatralo da su promene fer i pravične, reformisana Južnoafrička Republika bi ipak suočila Nigeriju sa nekim problemima — mada bi oni bili blaži nego sada. Bela zajednica, na bazi svoje političke filozofije i kulturnog identiteta sa Zapadom, predstavljala bi ugrađeni direktivni sistem i u reformisanoj Južnoafričkoj Republici. Prema tome, moglo bi se zamisliti da bi pod uticajem te vrste (koji je, suštinski, gledano, rezultat preimućstva koje su imali u apartheidu), Južnoafrička Republika bila desno od centra i prozapadne orijentacije, uprkos svih referenci na nesvrstanost. To znači da bi spoljna i odbrambena politika Južnoafričke Republike i dalje favorizovala zapadne interese. Ukoliko bi došlo do toga, odnosi između Nigerije i Južnoafričke Republike poprimili bi drugačiji ugao gledanja u odnosu na perspektive zapadnjačkih opredeljenja Pretorije. Do toga će doći posebno ukoliko Nigerija zadrži svoj nedvosmisleni stav u vezi sa nesvrstavanjem, panafrikanizmom, itd. U tome slučaju Južnoafrička Republika bi mogla da pokaže ustručavanje u vezi sa određenim oblicima vojne saradnje, kako ne bi nanela štete zapadnim projektima — primera radi, neširenje nuklearnog oružja u zemlje »trećeg sveta«. I dalje bi se razvijala trgovina i drugi oblici saradnje na civilnim područjima, iako bi postojalo i rivalstvo.

Ovakvi izgledi bili bi zavisni od postepenog smanjivanja uticaja belaca u reformisanoj Južnoafričkoj Republici, jer se njihovi

stavovi ne bi menjali. Situacija bi se mogla izmeniti time što bi crni stanovnici razvijali svoj protivtežni uticaj u okviru sistema i on bi vremenom jačao. Istina, proces erozije bio bi lakši za crne stanovnike, ako bi se opasnost koju bi povlačilo nedelovanje u ovom smeru shvatila već u ovoj fazi, kako bi se optimalna pažnja mogla usmeriti na razradi tzv. crne ekspertize u tandemu sa nacionalnom borbom.

Uloga Nigerije u uspostavljanju temelja za buduće odnose sa reformisanom Južnoafričkom Republikom počinje upravo tu. U praktičnom smislu, ona već postoji u obliku aktivne podrške njihovih aspiracija. Ono što je sada potrebno je konceptualni okvir. Sadašnja koncepcija ističe da postojeća politika ne bi trebalo da se sprovodi kao kratkoročna mera, već kao način kojim će Nigerija biti strukturalno relevantna u odnosu na proces razvoja i promena u regionu kao celini.

Nigerija, Južnoafrička Republika i „nebezbednost” na južnom Atlantiku

U toku drugog svetskog rata, južni Atlantik je imao značajnu ulogu u savezničkoj strategiji. U poslednje vreme on postaje sve osetljiviji prema pretnjama velikih sila. Kontinualna rasna kriza u Južnoafričkoj Republici i dugotrajni sukob između Argentine i Velike Britanije oko Malvinskih ostrva ukazuju na to da je to područje postalo žarište kome se obraća pažnja. Nije u pitanju samo geografska važnost južnog Atlantika nego činjenica da zapadna obala Afrike raspolaže znatnim nalazištima nafte. Postoje i resursi riba u izobilju u ovom području, čineći ga privlačnim za neke velike sile koje, kao na primer Sovjetski Savez, pojačavaju svoje pomorsko prisustvo u ovoj oblasti. Pored nafte i riba, južni Atlantik raspolaže, takođe, i nekim od najvećih svetskih nalazišta deficitarnih materijala, uključujući zlato, mangan, hrom, dijamante, boksit i uran. Mala odbrambena sposobnost država duž zapadne obale Afrike povećala je relativnu snagu razvijenijih država, kao što su Brazil, Argentina i Južnoafrička Republika. Iz toga proizilazi da izmenjeno okruženje na južnim morima zahteva da afrički narodi, posebno Nigerija, u potpunosti shvate *strategijske* pretnje svojoj bezbednosti u vezi sa teritorijalnim interesima. Već sada zapadne i prozapadne sile pokazuju povećano interesovanje za političko-vojne pretnje bezbed-

nosti protoka nafte u južnim morima što će trajati bar dok se pronađu ekonomski prihvatljive alternative nafte koju dobijaju iz zemalja Zaliva. U praksi, to znači da se povećavaju mogućnosti i sposobnosti zapadnih zemalja za razmeštaj na jugu Atlantskog okeana.

Jedna od reakcija na kubansko prisustvo u Angoli sastoji se u oživljavanju ideje o sklapanju saveza između zemalja u području Južnog rta, na čijem čelu bi se nalazile Sjedinjene Države, a koji bi uključivao i rasističku Južnoafričku Republiku. Ovaj savez je zamišljen tako da bude logičko produženje i pandan NATO paktu. Veruje se da bi se bezbedan južni Atlantik mogao obavezno oslanjati na kontrolu Rta dobre nade i morskih tesnaca od severoistoka Brazila pa do zapadne Afrike. Predviđalo se da bi ključne zemlje u okviru pakta SATO bile Brazil, Južnoafrička Republika, Argentina i — kao glavni partner — Sjedinjene Države. Ako se uzmu u obzir novi razvoji i lomovi u diplomatskim odnosima između Argentine i Južnoafričke Republike, lako bi se moglo desiti da SATO, onako kako je sada zamišljen, zapadne u izvesne teškoće.

Refleksije — Uloga ratne mornarice

Na osnovu svojih dugih okeanskih granica može se reći da je Nigerija priobalna država i da je zainteresovana za polaganje prava na svoju jurisdikciju i ostala prava u vezi sa svojim obalskim vodama. Prema tome, postoji hitna potreba za nadzorom na južnom Atlantiku i iskazivanjem suvereniteta u našim teritorijalnim vodama, kao i kontrola nad ekonomskom zonom koja se prostire najmanje 200 milja od obale.

Neobuzdano povećanje militarizacije južnog Atlantika dovelo je dotle da je najmanje 1.500 milja nigerijske obale vrlo osetljivo prema manipulacijama velikih sila. Ova osetljivost je još više izražena ako shvatimo da nijedna od primorskih afričkih država ne raspolaže nekim značajnijim pomorskim snagama. Imajući u vidu ovu vidljivu pretnju, imperativno je potrebno da izvršimo preispitivanje uloge ratne mornarice i da povećamo njenu sposobnost i da se suočimo sa svakom inherentnom pretnjom.

Nova mornarička orijentacija mora da krene od činjenice koju ne treba minimizirati da napetosti do kojih dolazi u južnom Atlantiku predstavljaju pretnju bezbednosti Nigerije pa nigerijske mornaričke snage moraju da budu opremljene verodostojnim obaveštaj-

nim centrom koji bi bio u stanju da prikuplja i obrađuje informacije koje se odnose na aktivnosti i njeno okruženje, kao i na bilo koja druga područja koja bi mogla da budu direktno relevantna za našu bezbednost.

Ono što postaje sve jasnije i indikativnije je da ratna mornarica treba da se razvija kao *oceanska ratna mornarica* u skladu sa našim shvatanjima potreba. Pod tim podrazumevamo sposobnost projekcije naše vojne moći na bilo kom mestu na području južnog Atlantika, naravno ako se za to ukaže potreba. Pored toga, ekonomsko blagostanje Nigerije kontinualno i sve više zavisi od prekomorske trgovine pa je ona vrlo osetljiva i na udaljene političke razvoje. Zbog toga ćemo, možda, morati da se oslanjamo na snagu, pokretljivost i višestrukost primene ratne mornarice.

Već dugo vremena, ekonomska aktivnost Nigerije bila je strukturirana u prvom redu na proizvodnju i izvoz nekoliko primarnih proizvoda i ona je u velikoj meri zavisila od izvoza nafte. Implikacije za nacionalnu odbranu i bezbednost kada se radi o privredi koja je čak i preterano zavisna od jedne robe, čime se ostvaruje oko 90 odsto njenih nacionalnih prihoda je potpuno evidentna. Posle porasta svetskih cena nafte sredinom sedamdesetih godina, poljoprivredni sektor koji je ranije podržavao relativno zdravu ekonomiju, počeo je da registruje stalno opadanje, a izvoz nafte postao je glavni oslonac nacionalne ekonomije. Jedna indikacija strategijske važnosti nafte za nigerijsku privredu može se dobiti iz sledećih cifara. U Drugom planu nacionalnog razvoja (1970—1974), tri milijarde naira bilo je izdvojeno za njegovo finansiranje. Treći plan nacionalnog razvoja (1975—1980), trebalo je da bude finansiran sa 30 milijardi naira, a kasnije je ovaj iznos povećan na 43.3 milijarde naira, što je učinjeno posle 1974. godine, kada je izvršeno prilagođavanje globalnih cena nafte. Četvrti nacionalni plan razvoja (1981—1985), trebalo je da košta 82 milijarde naira, jer su očekivani još veći prihodi od nafte. Zavisnost od nafte za finansiranje izvoza i državnih izdataka bila je gotovo potpuna. U sedamdesetim godinama na naftu se odnosilo 95 odsto vrednosti izvoza i 80 odsto državnih prihoda. Kada bi tržišta nafte bila raznovrsnija, osetljivost prema zavisnosti bi bila manja. Nigerija izvozi najveće količine svoje nafte u zapadnoevropske zemlje i Sjedinjene Države. Opasnost od ovog faktora je u efektima koje bi dogovorena odluka glavnih kupaca mogla da ima na nacionalnu privredu. U stvari, jedan deo problema čiji je svedok sada Nigerija mogao bi se povezati sa opadanjem proporcija nigerijske nafte u uvozu nafte u Sjedinjene Države. Kasnih sedam-

desetih i ranih osamdesetih godina Nigerija je bila na četvrtom mestu na listi najvećih snabdevača SAD naftom, a sada je tek na jedanaestom mestu. Strane sile mogu radikalno da promene poziciju snage neke države donošenjem jednostavne odluke da kupuje veće ili manje količine njene nafte. Ovom odlukom one mogu da utiču i na stope rasta, kao i na društvenu i političku klimu u jednoj zemlji.

Druga dimenzija strategijskih implikacija, koje povlači ekonomska zavisnost, sastoji se u povećanoj osetljivosti države koja zavisi od spoljnog okruženja za prehranu. Hrana može da predstavlja vrlo hirovito oružje koje se efikasno može koristiti za izazivanje nestabilnosti u drugoj državi kada, sa malim ili nikakvim troškovima korisnika ovog sredstva može da se nanese šteta. Neko nezaposleno lice koje ima pristup prehrambenim proizvodima koji se prodaju po razumnim cenama neće verovatno da se angažuje u socijalnom revoltu, u poređenju sa sličnim nezaposlenim licem koje je gladno. U eri posle sticanja nezavisnosti, sve do sredine sedamdesetih godina, Nigerija je u najvećoj meri bila poljoprivredna zemlja, pri čemu se 70,8 odsto njenog izvoza odnosilo na prodaju poljoprivrednih proizvoda. Poljoprivreda je unosila 63 odsto sredstava u bruto-nacionalni proizvod 1960. godine, ali je taj udeo opao u 1981. godini na svega 23 odsto. Troškovi uvoza prehrambenih proizvoda u zemlju popeli su se sa 508 miliona niara u 1964. godini na 1.86 milijardi niara u 1981. godini. Hrana predstavlja najvažniji instrument za vođenje rata, pa čak i najsnažnija zemlja može uvek da bude prinuđena da napusti, odnosno da se odrekne svojih nacionalnih ciljeva usled blokade uvoza hrane.

Ekonomska pretnja sa kojom je zemlja suočena može se eliminisati na bazi integrisane strukturalne reorganizacije nacionalne ekonomije. Strukturalna reorganizacija mora da bude postavljena tako da bude u stanju da otvara nova radna mesta posredstvom industrijalizacije narodne privrede koristeći, u onoj meri u kojoj je to ekonomski izvodljivo, lokalne potencijale sirovinskih materijala, što bi omogućilo kasniju integraciju takve industrije u šire okvire privrede. Drugo, sirovinska baza zemlje mora se proširiti kako bi se omogućilo zemlji da proizvodi robe bazirane na poljoprivredi, kao i industrijske proizvode. Komponenta vezana za strana sredstva plaćanja u vezi sa izvozom industrijskih i poljoprivrednih proizvoda narodne privrede mora se povećati, u poređenju sa udelom koji ima izvoz nafte. To je utoliko značajnije ne samo usled nepouzdanje prirode tržišta nafte već i zbog toga što je i nafta resurs podložan

iscrpljivanju pa će, prema nekim procenama, nigerijske rezerve nafte biti iscrpljene u toku sledećih dvadesetak godina, ukoliko bude zadržana sadašnja stopa proizvodnje.

Nigerija je pojačala svoje napore i na domaćem i na regionalnom frontu da ublaži neke od strategijskih ekonomskih problema koji utiču ne samo na ovu nego i na druge afričke zemlje. Krenula je, u dogovoru sa drugim afričkim zemljama, na primenu strategija za oslanjanje na sopstvene snage. To se može ilustrovati time što je Nigerija bila prva zemlja koja je pristupila intenzifikaciji saradnje Jug-Jug, čemu treba dodati njene napore na regionalnoj integraciji u okviru Ekonomske zajednice zapadnoafričkih država (ECOWAS), kao i u okviru Organizacije afričkih država.

Ostvarenja koja je Ekonomska zajednica postigla od svog stvaranja, 28. maja 1975. godine, nisu bila naročito uočljiva i to uprkos stalne želje za integracijom koju su izražavali lideri zemalja u ovom subregionu. Usvojen je izvestan broj mera u vezi sa liberalizacijom trgovine, slobodnim kretanjem lica, nenapadanjem i telekomunikacijama, ali najveći deo ovih mera nisu u celini sprovele zemlje učesnice iz različitih političkih i ekonomskih razloga. U isto vreme, nisu redovno uplaćivale ni finansijska sredstva Sekretarijatu zajednice. Jasno je da je to dovodilo do kočenja efikasnog rada obe institucije.

S druge strane, napredak u okviru Ekonomske zajednice zapadnoafričkih zemalja bio je potkopavan i aktivnostima rivalske organizacije — CEAO. Organizacija CEAO je znatno prevazišla bilo koju drugu sličnu afričku organizaciju. Ona je obrazovala zajednički fond za razvoj, zajednički institut za obrazovanje i obuku i usvojila regionalni kooperativni porez. Pored toga, kao uspešna organizacija, ona deli sa Ekonomskom zajednicom zapadnoafričkih država značajnu spoljnu finansijsku pomoć regiji koju dodeljuju Ujedinjene nacije i njihove agencije. Kao dopunu svega toga, ona takođe koristi finansijsku, kao i tehničku pomoć koje dodeljuje francuska vlada koja je i potpomogla njenom organizovanju i smatra je okvirom za razmatranje u vezi sa njenim ekonomskim i političkim interesima u subregionu.

Regionalna integracija predstavlja složen i komplikovan proces. On zahteva sprovođenje njenih odredaba i postojanja apsolutne obaveze zemalja-česnica ukoliko se želi da ona preživi i da sa uspehom ostvari svoje ciljeve. Nepovoljne performanse Ekonomske zajednice zapadnoafričkih država, bar sada, ne bi trebalo da oba-

vezno budu razlog za očajavanje onih koji se zalažu za regionalnu integraciju. Razlozi koji su postojali, pre deset godina, za obrazovanje ove organizacije i danas su valjani. Plediranje za brzi ekonomski razvoj od velike je koristi za subregion, gde je većina država trpela, u različitim stepenima, nepovoljni uticaj svetske ekonomske recesije i posledice suša u Sahaelu.

Godine 1980. donet je Plan akcije u Lagosu koji je imao za cilj promociju ubrzanog ekonomskog razvoja Afrike posredstvom (a) oslanjanja na ogromne resurse kojima Afrika raspolaže i (b) promocija ekonomske integracije. Međutim, pet godina posle usvajanja Plana akcije u Lagosu mi smo posebno razočarani činjenicom da je otada ostvaren samo mali napredak.

Zaključak

Pogoršavanje međunarodne ekonomske situacije i brzo pogoršavanje u privredama većine afričkih zemalja zahtevaju da strategije navedene u Planu akcije iz Lagosa budu baza za ekonomski oporavak i razvoj.

U tom pogledu, moraju se preduzeti efikasne mere radi olakšavanja afričkog dugovnog tereta koji ima velike eksterne razloge koji su van njene kontrole, što se posebno odnosi na pogoršanje situacije u vezi sa trgovinom i, na taj način, smanjivanjem prihoda od izvoza koji bi se koristili za servisiranje dugova. Postoje i aranžmani koji bi trebalo da posluže kao komplementarna strategija usmerena ka ubrzanom ekonomskom razvoju. Unutrašnja tržišta većine afričkih zemalja su izvanredno mala te ne opravdavaju optimalni rad industrija sa velikim serijama uz minimalne troškove proizvodnje. Ako se uzme sadašnji nivo industrijskog razvoja u ovim zemljama, moglo bi se zaključiti da je potrebna specijalizacija u proizvodnji, jer bi se na taj način obezbedila efikasna proizvodnja. Prema tome, napor treba da budu usmereni ka identifikaciji kritičnih smetnji, kao i ka konsolidaciji podrške, pa bi trebalo raspolagati jednim dogovorenim mehanizmom za postepeno ograničavanje odnosa servisiranja dugova pojedinih zemalja — od zarada dobijenih izvozom na 20 odsto i na dug 30 odsto.

Na nacionalnom nivou moraju se ustanoviti efikasni mehanizmi za operacije sa dugovima i za racionalizaciju. Neproizvodne i ne-

suštinske aktivnosti koje nisu u stanju da same vraćaju svoje dugove i koje dovode do oticanja stranih sredstava plaćanja moraju biti zatvorene.

Istovremeno, povećani protekcionizam koji primenjuju industrijski razvijene zemlje još više ukazuje na potrebu regionalne integracije na bazi datih aranžmana. Dovoljna finansijska sredstva treba da budu stavljena na raspolaganje za takav rad i zemlje-učesnice treba da budu ohrabrivane radi izvođenja usvojenih mera.

SUNMOLU BABAJIMI PETERS
(Nigerija)

Ka široj koncepciji politike nacionalne bezbednosti Nigerije

I

Radi boljeg razumevanja problema bezbednosti sa kojima je Nigerija suočena, u ovoj studiji će se razmotriti razni aspekti nedovoljne razvijenosti Nigerije, priroda političke situacije koja ne podstiče razvoj u zemlji i načini na koje njeno današnje političko rukovodstvo nastoji da iz procesa privrednog i političkog razvoja ukloni deformacije. Radi objašnjavanja uloge vojnog faktora u okviru ove situacije, razmotriće se i priroda njegovog razvoja u Nigeriji.

»Problemi koji čine narode i vlade nebezbednim nisu samo vojne već i ekonomske prirode — siromaštvo, nezaposlenost, inflacija i pretnja svetske recesije.«¹ O tome da nigerijska država ne pruža adekvatnu ekonomsku i socijalnu sigurnost ogromnoj većini stanovništva Nigerije, kako seoskog tako i gradskog, više se ne može raspravljati. U stvari, vlade Nigerije doživele su veliki neuspeh u svojim nastojanjima da postignu osnovne ciljeve razvoja zemlje, koji su postavljeni u Drugom planu nacionalnog razvoja u periodu od 1970. do 1974: »Nigeriju čvrsto uspostaviti kao ujedinjenu i jaku naciju, koja se oslanja na sopstvene snage, sa velikom i dinamičnom privredom i pravičnim društvom jednako-

¹ Common Security: A Programme for Disarmament (Zajednička bezbednost: jedan program razoružanja), izveštaj Samostalne komisije za pitanja razoružanja i bezbednosti, pod predsedništvom Olafa Palmea, Pan Books Ltd, London 1982 str. 71.

pravnih ljudi, kao zemlju svetlih prilika za sve građane, kao slobodno i demokratsko društvo.«²

Ti ciljevi potvrđeni su i u tekstu glave II, Ustava od 1979. godine. Odredbama sadržanim u odeljku »Osnovni ciljevi i smernice državne politike« određeno je da će se država, pored ostalog, zasnovati na načelima demokratije i socijalne pravde, kao i da će upravljati nacionalnom privredom na takav način da obezbedi maksimalnu dobrobit, slobodu i sreću svakom građaninu, na osnovu socijalne pravde i jednakosti statusa i prilika. One, zatim, obavezuju državu da svoju politiku usmerava ka obezbeđivanju postojanja podjednakih i adekvatnih prilika za obrazovanje na svim nivoima, ka iskorenjivanju nepismenosti i unapređivanju nauke i tehnologije.³

Međutim, i pored ovih sjajnih i uzvišenih ciljeva, izgleda da se jaz između bogatih i siromašnih, između gradskih i seoskih regiona i između raznih regiona Nigerije proširio do nepodnošljivih razmera. Ali, još više uznemirava sve veće siromaštvo Nigerijaca, o kojem govore podaci o njihovim sve manjim ličnim prihodima, o sve većoj nezaposlenosti i o opadanju efekata delovanja društvenih službi. Drugim rečima, politika nije uspela da postigne postavljene ciljeve. Primera za to ima mnogo u svim sektorima privrede zemlje.

Na primer, u obrazovanju je zabeležen impresivan porast na svim nivoima, ne samo u pogledu infrastrukture već i u pogledu broja institucija, učenika i studenata, ali taj napredak nije ničim doprineo da se poboljša vrlo nizak nivo pismenosti stanovništva od 25 odsto.⁴ Čak i u pogledu stručne radne snage, ovaj sistem neprekidno proizvodi nedovoljan broj stručno obrazovanih i obučanih ljudi u oblastima čiste i primenjene nauke, tehnološke i organizacione nauke.

U sektoru zdravstva, takođe je postignut značajan napredak, povećavanjem broja lekara u odnosu na broj pacijenata, broja me-

² Drugi plan nacionalnog razvoja 1970—74, Federalno ministarstvo za ekonomski razvoj i rekonstrukciju, Lagos, 1970, str. 23.

³ Vidi: *The Constitution of the Federal Republic of Nigeria, 1979* (Ustav Federativne Republike Nigerije, 1979) u knjizi Alberta P. Blausteina i Gisberta H. Flanza (urednici), *Constitutions of the Countries of the World* (Ustavi zemalja u svetu), Dobbs Perry, New York: Oceana Publications Inc., 1984, str. 7—10.

⁴ *Defense and Foreign Affairs Handbook* (Priručnik o odbrani i spoljnim poslovima) za 1987—88, The Perth Corporation, Washington 1987, str. 703.

dicinskog osoblja u odnosu na broj pacijenata i broja bolničkih kreveta u odnosu na broj pacijenata. Međutim, poboljšanja u ovom sektoru postignuta su nesimetrično, u korist gradskih rejona, a težište je ne na preventivnoj već na kurativnoj medicini. U seoskim rejonima, u kojima živi ogromna većina Nigerijaca, ljudi se i dalje u velikoj meri oslanjaju na usluge tradicionalnih lekara, čije se delatnosti ne registruju, pa tako nisu obuhvaćene službenom statistikom. U stvari, ti primenjivači tradicionalne medicine, pozivajući se na usluge koje pružaju ogromnoj većini Nigerijaca, dižu glas i traže da budu zvanično priznati.

Slično se može reći i za sektor poljoprivrede. Izgrađene su brane, uvoze se đubriva, uspostavljena je Uprava za rečne basene i izgrađene su velike državne farme, ali u ovom sektoru nema napretka posle petrolejskog buma iz perioda početka osme i devete decenije. Seoski individualni poljoprivredni proizvođači, koji proizvode 90% hrane u zemlji, i dalje su zapostavljeni, a potreba za poboljšavanjem njihovih metoda proizvodnje i dalje postoji. Posle nastajanja petrolejskog buma izvozni poljoprivredni artikli — kakao, kikiriki, pamuk, kaučuk, uljana palma — nestali su sa tržišta, a Obala Slonovače i Malezija su Nigeriju pretekle kao izvoznici kakaoa i palminog ulja.

Između 1973. i 1982. godine, u periodu koji se naziva erom petrolejskog buma, Nigerija je raspolagala finansijskim sredstvima za uspostavljanje solidne osnove za svoj društveno-ekonomski razvoj. Međutim, zemlja je usvojila takvu strategiju razvoja koja je bila nesimetrična u korist gradskih rejona, umesto seoskih, u kojima živi ogromna većina Nigerijaca, i koja je favorizovala razvoj industrije za proizvodnju do tada uvoženih artikala, veoma zavisne od uvoza sirovina, umesto da se orijentiše na razvoj poljoprivrede i industrijskih grana koje za poljoprivredu proizvode i na razvoj petrohemijske i proizvodnje tečnog prirodnog gasa. Takva strategija i politika razvoja privrede stvorile su od Nigerije zemlju koja više uvozi nego što proizvodi, zemlju koja je više zainteresovana da »nacionalni kolač« jede nego da ga peče. Drugim rečima, petrolejski bum je, sa usvojenom strategijom razvoja, znatno veći naglasak stavio na korišćenje bogatstva nego na njegovo stvaranje.

Rezultat takvog lošeg korišćenja bogatstva petroleja jeste da je Nigerija danas suočena sa takvim ekonomskim problemima koji ugrožavaju njenu krhku društvenu bazu, koje je do sada uspevala da rešava petrodolarima. Nezaposlenost, uključujući tu i nezapo-

slenost obrazovanog kadra, dostigla je nivo bez presedana u istoriji zemlje. Takvo stanje je u toku poslednje tri godine dalje pogoršano smanjivanjem broja zaposlenih radnika. Obrazovni sistem je u neredu — za mnoge škole postoje odgovarajuće školske zgrade, ali u njima nema dovoljno laboratorija, biblioteka i kvalifikovanih nastavnika. Medicinski uređaji i oprema su loše tehnički održavani ili neispravni u većini bolnica, kojima pored toga nedostaju neki uređaji, oprema i lekovi. Da bi se shvatilo zašto su te strategije razvoja i politika doživele neuspeh pri izvršenju uticaja na razvoj privrede zemlje i podizanja nivoa dobrobiti stanovništva, potrebno je sagledati i političke uslove pod kojima su one primenjene.

II

Političku situaciju Nigerije karakteriše ne samo nestabilnost već i nedostatak kontinuiteta u politici njenih vlada, jer je skoro tradicija da svaka vlada sve počinje iznova. Zatim, unutar političke strukture postoji uzajamno nepoverenje političkih aktera, koji su stvorili takvu sredinu u kojoj se politika konsenzusa ne može primenjivati. Nigerijci su navikli na politiku konfrontiranja, mada se pod vojnim režimom, usled prirode vojne organizacije, konfrontacija svodi na jedva postojeći minimum.

Od sticanja nezavisnosti, 1960. godine, Nigerija je imala dva građanska republikanska režima i pet vojnih, pri čemu su vojni režimi bili na vlasti najduže.⁵ Građanski republikanski režimi su trajali samo deset godina — prvi od 1960. do 1966, a drugi od 1979 do 1983. Nestabilnost koju je stvarao »sindrom državni udar — protivudar« nije dozvolila da se razvije i ustali trajna i nenasilna politička kultura.

Ovaj problem je zapazilo i vojno rukovodstvo. »Kaže se da Nigerija prolazi kroz cikličnu nestabilnost, koja vrhunac dostiže svakih deset godina, kada situacija postaje bremenita mogućnošću državnog udara. U dolasku do ove hipoteze uzete su u obzir činjenice da je prvi državni udar izvršen u januaru 1966, da je neuspeli pokušaj državnog udara izvršen u februaru 1976, a da je po-

⁵ Vojni šefovi države su: general-major Aguiyi-Ironsi, general Yakubu Gowon (najduže na položaju), general Murtala Mohammed, general Olusegun Obasanjo, general-major Muhammed Buhari i general Ibrahim Babangida.

slednji neuspeli državni udar bio pripreman za kraj 1985. ili početak 1986. godine Sedam državnih udara ili pokušaja njihovog izvršenja za 20 godina u ovoj zemlji previše je da bi društvo moglo biti stabilno i napredovati.«⁶

Međutim, u nalaženju rešenja za taj sindrom morale bi učestvovati i ostale zainteresovane grupe u društvu. Treba da postoji konsenzus između industrijalizacije, državne uprave, intelektualaca, radničke klase i političara o tome da vojni udari ne služe njihovim interesima, jer stvaraju političku nestabilnost, koja izaziva nedoslednost politike, što se loše odražava na planiranje. Politička stabilnost se može postići samo uzajamnim delovanjem društveno-političkih i ekonomskih snaga, kojim se postiže ne samo dobra vlada, već i dobro rukovođenje.

Kriza koju su stvorili politička nestabilnost i loše političko rukovođenje dalje je pogoršana krizom unutar državne uprave, posebno od 1975. godine pa nadalje. Ovu krizu su prouzrokovali: » pad moralnog nivoa javnih službenika posle čistke izvršene među njima 1975. godine; nepostojanje volje javnih službenika da ispoljavaju inicijativu posle otpuštanja iz službe službenika i funkcionera na visokim položajima izvršenog 1975. godine; korupcija koja prožima redove javnih službenika; i, što je možda i najvažnije, nepostojanje zajedničkog duha i jedinstva misli u višim ešelonima javnih službi . . . «⁷

Nestabilnost političke i državne strukture odrazila se na formulisane i primenu politike i na taj način proizvela ekonomsku krizu, kroz koju Nigerija prolazi od 1982. godine, kada je nefunkcionišuća nacionalna skupština donela Zakon o ekonomskoj stabilizaciji, da bi bivšem predsedniku Shehu Shagari omogućila da rešava probleme izazvane naglim padom cene nafte.

III

Da bi se pitanje nacionalne bezbednosti sagledalo u pravoj perspektivi, potrebno je razmotriti prirodu razvoja vojnog faktora u Nigeriji. Pod razvojem vojnog faktora podrazumeva se »narasta-

⁶ Vidi: kominike general-majora D. Y. Bali, predsednika Odbora načelnika generalštabova, o odluci Vladajućeg saveta oružanih snaga (AFRC) o sudbini organizatora državnog udara, »Newswatch«, 17. mart 1986.

⁷ Pat Utomi, *Military Rule and The Dangers of Bureaucratic Authoritarianism in Nigeria* (Vojna vladavina i opasnosti birokratskog autoritarizma u Nigeriji), »Spectrum«, mart—jun 1984, str. 44.

nje i modernizacija oružanih snaga.«⁸ Adam Smith je napisao: »Prva dužnost suverena je da društvo štiti od nasilja i invazije drugih nezavisnih društava i može je izvršavati samo pomoću vojne sile.«⁹ Proces vojnog razvoja mora pomoći naciji u određivanju načina na koji će ta »prva dužnost« biti izvršena bez nanošenja štete privredi. Koja su merila vojnog razvoja?

Prvo merilo se primenjuje na strategijskom nivou, na kojem oružane snage ciljeve nacionalne politike postižu primenom sile ili pretnjom njenom primenom. Drugo merilo je na operativnom nivou, na kojem se raspoloživi resursi primenjuju radi postizanja određenih ciljeva ili suprotstavljanja određenim pretnjama. I, najzad, na taktičkom nivou, manje jedinice primenjuju specifične postupke radi izvršavanja direktiva i zadataka formulisanih na višim nivoima.¹⁰

Vojna sposobnost ili proizvod vojnog razvoja, manifestuje se u »ljudskim resursima (tehničke veštine i osposobljenost, moral, kohezija jedinica), logistici (snabdevanje i tehničko održavanje), pokretljivost (brzi pokreti trupa, projektovanje moći izvan nacionalnih granica), vatrenoj moći (količine i kvalitet naoružanja), živoj sili (brojno stanje oružanih snaga, stepen organizovanosti) i rukovođenju i komandovanju (stručnost u upravljanju, sredstva veze).«¹¹

Veličina oružanih snaga i vojni rashodi koje nacija može bez teškoća sebi dozvoliti, a da pri tome privreda ne trpi, izazivali su od sedme decenije mnoge diskusije. One su se povećale pod režimom Murtala — Obasanjo, kada su demobilizacija, reorganizacija i modernizacija oružanih snaga postali prioritetna pitanja kojima se taj režim bavio.¹² Vojni faktor je narastao — od oko 15.000 ofi-

⁸ Bruce B. Arlinghaus, *Military Development in Africa: The Political and Economic Risks of Arms Transfers* (Vojni razvoj u Africi: politički i ekonomski rizici transfera naoružanja), Boulder, Colorado: Westview Press, 1984, str. 1.

⁹ Adam Smith, *The Wealth of Nations* (Bogatstvo nacija), Vol. 2, str. 168. Citirano u ibid.

¹⁰ Lawrence J. Corb. Jr. pomoćnik sekretara za odbranu, za ljudstvo, pitanja rezerve i logistiku, govor u Centru za strategijske i međunarodne studije Univerziteta Georgetown. Washington, 17. januar 1983. Citirano u: Bruce Arlinghaus, op. cit., str. 6.

¹¹ Walter L. Barrows, *Changing Military Capabilities in Sub-Saharan Africa* (Promenljive vojne sposobnosti u Africi južno od Sahare) u zbirci Henry S. Bienena i Collian J. Folza, *Arms and the Africans: The Militarization of African Interstate Relations* (Naoružanje i Afrikanci: militarizacija afričkih međudržavnih odnosa), New Haven, CT: Yale University Press, 1983. Citirano u: Arlinghaus, ibid.

¹² Jimi Peters, *Issues in Nigerian Defence Planning* (Pitanja u planiranju odbrane Nigerije), »Nigerian Journal of International Affairs«, Vo. 11, br. 2, 1985.

cira i vojnika pre građanskog rata, stvorene su oružane snage jačine 250.000 ljudi.

Ova debata se dalje pojačala 1984. godine, kada je general-major Babangida, kao načelnik Generalštaba pod režimom Buhari izneo svoje mišljenje o politici odbrane u okviru nacionalnog planiranja, usmereno protiv smanjivanja oružanih snaga. Od tada je debata dobila mnogo glasnjiji ton, usled postojećeg stanja privrede, koje karakterišu mala iskorišćenost fabričkih potencijala, nezaposlenost i nedovoljna zaposlenost, inflacija i opadanje prihoda.

U ovoj debati su vidljive dve struje mišljenja o prirodi razvoja oružanih snaga Nigerije. Jedna smatra da one treba da budu smanjene, tako da više novčanih sredstava ostane privredi i za socijalne svrhe, a da je zemlji potrebna armija koja bi se sastojala od jezgra profesionalnih vojnika i obične rezerve. Ona smatra da je takozvana rukovodilačka uloga Nigerije u Africi neosnovana. Druga struja smatra da oružane snage treba smanjiti na oko 80.000 ljudi, tako da ostane više novčanih sredstava za povećavanje njihove vatrene moći i pokretljivosti. Ova struja smatra da Nigerija može, ako bi raspolagala manjim, bolje obučanim i opremljenim udarnim vojnim snagama, ipak imati svoju spoljnu ulogu.

Mada su veličina i struktura oružanih snaga, na koje se debata usredsredila, važna pitanja, isto tako je važno, ako ne i važnije, pitanje zavisnosti oružanih snaga od uvoza naoružanja i vojne opreme, uključujući tu, pre svega, osnovne sisteme oružja. Drugim rečima, u budžet je ugrađena velika komponenta stranih deviznih sredstava. I u vreme pre uspostavljanja tržišta stranih deviznih sredstava situacija je bila loša, a sada je alarmantna, jer nam je sada usled pada vrednosti naira¹³ potrebno više domaćih novčanih sredstava za izdržavanje oružanih snaga. Stoga je važno da vojni faktor svoju budućnost vidi povezanom s razvojem kapaciteta za proizvodnju ne samo osnovnih sistema oružja već i ostalih artikala naoružanja i vojne opreme, uključujući tu i municiju.

Veličina oružanih snaga treba da bude političko pitanje, čije rešavanje zavisi, s jedne strane, od toga kako vidimo svoju ulogu u Africi i, s druge strane, od stabilnosti situacije u zemlji u pogledu bezbednosti. Ukazivanje pomoći civilnim vlastima, koje širom sveta predstavlja za oružane snage zadatak drugostepene važnosti, za oružane snage Nigerije predstavlja, usled nestabilnosti

¹³ Naira — novčana jedinica Nigerije.

društva, glavni zadatak. I zaista, u Nigeriji oružane snage obraćaju daleko više pažnje na svoje obaveze unutar zemlje nego u odnosu na inostranstvo. U svakom slučaju, osim problema Čada i manjih čarki s Kamerunom, Nigerija nije suočena s nekom neposrednom vojnom pretnjom, osim — naravno — ako su vesti o prisustvu Južnoafričke Republike u Ekvatorijalnoj Gvineji tačne, pošto je Južnoafrička Republika deklasirani neprijatelj.

Međutim, gledanje Nigerije na njenu ulogu u Africi kao rukovodeću postavlja granice njene bezbednosti daleko iza susednih joj država. Ona, stoga, mora održavati svoje oružane snage na takvom nivou veličine i razvijenosti da tu ulogu može efektivno igrati. Međutim, to ne mora značiti i pribegavanje sili radi rešavanja problema između afričkih država. Nigerija, u stvari, u rešavanju sukoba između afričkih država više primenjuje diplomatsku aktivnost, a svoje oružane snage upotrebljava samo u mirovnoj ulozi.¹⁴ Ali, to znači i da mora posedovati vojne sposobnosti koje bi bile potrebne za efektivnu akciju.

IV

U zaključku je važno da se kaže da su se pomenute dve struje mišljenja formirale u pogledu prirode procesa razvoja koji Nigerija treba da usvoji. Jedna od ovih struja zalaže se za usvajanje strategija orijentisanih na tržište i za prekidanje sa administrativnim regulisanjem privrede. Ova struja je najjači zagovornik tekućeg Programa za strukturalno podešavanje (SAP), a čine je pripadnici proizvodnih, finansijskih i komercijalnih sektora privrede.

Druga struja, koja se u osnovi sastoji od radničkih vođa, radikalnih akademika i studenata, zalaže se za veće učešće vlade u nacionalnoj privredi i za striktniju primenu dekreta donesenih radi obezbeđivanja da Nigerijci imaju veću kontrolu nad privredom zemlje. Ona se, čak, zalaže za nacionalizaciju stranih preduzeća u Nigeriji.

Bez ulaženja u ideološku bitku, moraju se razmotriti aspekti postojećeg programa. Jedan od njih je naglasak na razvoj seoskih

¹⁴ Jimi Peters i L. S. Aminu, *The Armed Forces and Nigeria's Foreign Policy: Reflections on Past Experience and a Note on the Future* (Oružane snage i spoljna politika Nigerije: zapažanja o dosadašnjem iskustvu i napomena o budućnosti), »Nigerian Journal of International Affairs«, Vo. 12, br. 1 i 2, 1986.

rejona i poboljšavanje izvoza drugih artikala osim nafte; drugi je decentralizacija procesa donošenja odluka u privredi, što treba da omogući šire konsultovanje sa relevantnim sektorima privrede; treći je preduzimanje profesionalizacije državnih i javnih službi, tako da mogu bolje reagovati na zahteve upravljanja složenijim ekonomskim procesima koji će nastati pošto Program za strukturalno podešavanje bude u potpunosti primenjen. Da li će te mere omogućiti naciji da uspešno reši postojeće probleme? U te probleme spada neefikasno upravljanje i koordinacija resursâ i napora, pogrešno određeni prioriteti, prevelika centralizacija procesa donošenja odluka i određivanja politike, politička nestabilnost i korupcija.

Ako postojeći program stvori uslove koji će omogućiti: (a) postizanje veće saradnje i koordinacije između državnog i privatnog sektora privrede; (b) veće konsultovanje sa relevantnim profesionalnim grupama u privredi koje vrše pritisak; (c) efikasnije i svrsishodnije korišćenje resursâ; i (d) da građani shvate da ne moraju biti u vladi i njenom aparatu da bi se mogao čuti njihov glas i da bi mogli uticati na određivanje i sprovođenje politike — tada će, verovatno, biti postavljena osnova ne samo za razvoj i porast privrede, već i za postizanje dugoročne političke stabilnosti i umanjivanje korupcije.

Pošto je bezbednost bitan uslov za razvoj, postoji potreba za strategijskim prilazom u koncepcijskom postavljanju problema nedovoljnog razvoja i pronalaženju i pružanju rešenja za te probleme. Drugim rečima, potrebna je strategijska doktrina koja će usmeravati razvoj, kako na političkom i privrednom tako i na vojnom polju. Takva doktrina trebalo bi da posluži u nalaženju odgovora na pitanja, kao što su: »U kojem stepenu treba kombinovati odbrambeni stav i strategiju isturene odbrane? Koliki udeo u privredi treba da ima privatni sektor, a koliki država? Koja su neposredna ograničenja nacije u međunarodnim odnosima uopšte i posebno u Africi, i da li treba raspolagati samo konvencionalnim naoružanjem ili treba ozbiljno da razmotri razvoj nuklearnih snage?«¹⁵

Mada je Program za strukturalno podešavanje koncipiran pre svega za rešavanje ekonomskih problema, njegov značaj se prostire

¹⁵ Issac Aluko-Olokun, *Towards a Strategic Doctrine for Nigeria* (Ka jednoj strategijskoj doktrini za Nigeriju), »Sunday Concord«, Lagos, 22. jul 1984.

i izvan ekonomskog domena.¹⁶ On će uticati na politiku posle 1992. godine, jer će tada, kada administracija Babangide završi svoj mandat, taj program biti već toliko dobro uspostavljen da će biti skoro neopoziv. Taj program je strategijska doktrina koja će pogodovati i podsticati razvoj kapitalizma u Nigeriji.

Ekonomski uslovi i sredina su u toku poslednjih dvadeset pet godina bili u toj meri ideološki konfuzni da je postojala znatna politička konfuzija u pogledu obima učešća države i privatnog sektora u privredi i u pogledu prava države da se angažuje u proizvodnim sektorima privrede i da se nadmeće s privatnim sektorom. Program SAP je tu konfuziju rešio. Vlada ne samo da se povlači iz neposrednog učešća u proizvodnim sektorima privrede već i revidira svoj regulacioni aparat i liberalizuje privredu, tako da omogućujući veću privatnu inicijativu u njenom razvoju.

Još je rano da se donese ocena da li će linija koju zagovaraju oni koji su sastavili taj program pogodovati razvoju i podsticati ga, pa tako i poboljšavati uslove bezbednosti Nigerije. Međutim, za politiku koja se vodi prema tom programu može se reći da je ideološki dosledna. Izgleda da je politička konfuzija, koja je karakterisala političke uslove i sredinu u toku poslednjih dvadeset pet godina, nestala. Pitanje koje treba naglasiti je pitanje iznalaženja i primene najboljih načina zaštite nacionalnih interesa, od kojih je najosnovniji — opstanak države kao nezavisnog bića i faktora, sposobnog da sa spoljnim svetom uspostavi i održava odnose po sopstvenom izboru i uslovima koje sam postavlja. Stoga, da bi sektor nacionalne bezbednosti mogao što bolje da štiti nacionalne interese, mora u svoj program razvoja uključiti pojačavanje sposobnosti nacije za ocenjivanje pretnje po njenu bezbednost.

Svaki organ ili element vladine organizacije mora razviti sposobnost za identifikovanje pretnji po nacionalne interese, u okvirima svojih nadležnosti. Međutim, mora postojati kodifikovana poli-

¹⁶ Zamišljeno je da SAP reši deformacije u privredi Nigerije. Njegovi ciljevi su: (1) prestrukturiranje i diversifikacija proizvodne baze privrede, radi smanjivanja zavisnosti od naftnog sektora i od uvoza; (2) postići u planiranom periodu pozitivno budžetsko poslovanje i pozitivan platni bilans; (3) postaviti osnovu za stalni neinflatorni ili minimalno inflatorni, razvoj; i (4) smanjiti dominaciju neproaktivnih investicija u javnom sektoru, povećati efikasnost tog sektora i omogućiti bolje uslove za razvoj privatnog sektora. Više podataka i informacija o ovom programu sadržano je u posebnoj informaciji za štampu, pod nazivom: *A Review and Appraisal of the Structural Adjustment Programme July 1986, to July 1987* (Pregled i ocena Programa strukturalnog podešavanja od jula 1986. do jula 1987), koju je dao Dr. Chu S. P. Okongwu, ministar finansija, 23. septembra 1987.

tika koju treba braniti. Zanimljivo je zapaziti da je tek 1987. godine usvojena politika pomorskog transporta, a da se još uvek radi na formulisanju politike na područjima, kao što su: masovne komunikacije, telekomunikacije, sport, kultura, zdravstvo, obrazovanje, industrija, itd. Dokle god ne budu postavljene ove kodifikovane politike, biće teško identifikovati i braniti naše interese na tim područjima pojedinačno i naše ukupne nacionalne interese. Samo ako znamo koje interese branimo biće moguće »definirati karakteristike najverovatnijeg izazova za ciljeve nacije i formulirati najuverljiviju politiku odvracanja u okvirima mogućnosti nacije.«¹⁷

¹⁷ Aluko-Olokun, *isto*.

MIRAŠ STOŽINIĆ

Mogućni ratovi i mogućni prividi mira

(Diskusija)

Ako je, pojednostavljeno govoreći, politika veština mogućnog, onda je ona danas, u svojoj vojnoj komponenti, sva u veštini koncipiranja i vođenja mogućnih ratova. Ta tvrdnja implicira stav da u savremenim vojnim doktrinama, kojima se projektuju razni tipovi ratova ima i onih tipova koje, zbog delovanja mnoštva limitirajućih faktora, objektivno nije moguće voditi. Bez šire elaboracije i argumentovanja tog stava može se osnovano tvrditi da među te, realno neizvodljive ratove, spadaju opšti, pa i ograničeni nuklearni rat i svetski konvencionalni rat. To, međutim, nisu jedini malo ili ni malo verovatni ratovi. I neki drugi tipovi ratova, prostorno i po sredstvima ograničeni, koji su i u bliskoj prošlosti često praktikovani, sve manje postaju verovatni iz istih razloga, tj. zbog delovanja limitirajućih faktora kojima se izražava odnos cilja i sredstava. Taj odnos je danas u osnovi manje ili više protivrečan, zavisno od nivoa opštosti i tipa rata. U krajnjoj konsekvenci reč je o protivrečnosti između politike kao cilja i rata kao sredstva.

Ovom prilikom treba reći o dva još uvek mogućna tipa rata, koji aktuelno egzistiraju i koji će izvesno egzistirati u budućnosti, kao i o dve tendencije u savremenim međunarodnim odnosima koje samo naizgled protivreče tim mogućnim i realnim ratnim procesima, a ustvari otkrivaju njihovu suštinu.

Jedan od ta dva mogućna i realno egzistirajuća rata jeste tzv. logistički rat. Neki ga nazivaju i generičkim. Taj rat ne spada ni u jednu važeću tipologiju i klasifikaciju ratova u teoriji ratne veštine, pa je sasvim razumljivo što je i najmanje teorijski i doktrinarno razrađivan. O tom tipu rata, koji vremenski koincidira sa

nuklearnom erom, u kojoj se prvi put u istoriji ratova javlja izobilje sredstava ubijanja i razaranja, tako da se u proračune mogućnosti uvodi i kategorija nadubijanja, jedini su pisali rasprave francuski vojni teoretičari Ajre i Bofr. Oni su početak tog rata uočili još sredinom pedesetih godina, kada je Ajre podrobno operacionalizovao taj koncept rata, uvodeći nove pojmove tehničkih, proizvodnih i istraživačkih operacija, da bi početkom šezdesetih godina Andre Bofr teorijski korektno obrazložio tu pojavu. Ta teorija nije ni danas prihvaćena, jer ortodoksni vojni teoretičari za pojam rata ne vezuju ništa što nema za svoju diferenciju specifiku — oružanu borbu. Opšta definicija rata, koju je dao Klauzevic, a prihvatio i bliže odredio Lenjin, prema kojoj je rat produženje politike drugim (nasilnim) sredstvima, dovoljno je široka da obuhvati svaki unutrašnji i međunarodni sukob u kojem se masovno i ciljno upotrebljavaju nasilna sredstva, pri čemu svojstvo »nasilnog« dobija svako sredstvo kojim se može efikasno uticati na to da se vlastita volja nametne drugom.

Zbog tih teorijskih dogmi i tradicionalnog poimanja rata kao isključivo oružanog sukoba, jedna masovna pojava koja je sve vreme nakon drugog svetskog rata kao i danas materijalno iscrpljivala i politički zabrinjavala svet, jednostavno je nazvana »trka u naoružavanju«. Kolokvijalno značenje reči u toj sintagmi svakom je znano, ali se u početku, a ni danas, ne shvata da je to bio i ostao svojevrsni veoma intenzivan rat u kojem se sredstva ne uništavaju kao u oružanom sukobu već se jednostavno deklasiraju, što je u krajnjem isto. Trka u naoružavanju, koja se i u kvantitativnom i u kvalitativnom pogledu odvijala u vidu spirale po vertikalnoj liniji, imala je, pored osnovnog cilja da se postigne ili ospori nadmoćnost u tehničko-tehnološkoj oblasti vojnog činioca, i drugi skriveni cilj: da se ekonomski iscrpi protivnička strana. Razume se da takav izazov nameću oni koji su ekonomski i tehnološki superiorniji a svi drugi je nužno, u granicama svojih mogućnosti, pa i preko realnih mogućnosti prihvataju na štetu vlastitog razvoja i životnog standarda stanovništva, što, opet, treba da se odrazi na njihov odnos prema određenim političkim idejama, ideologijama i sistemima vrednosti konkretnih globalnih društava.

Sa istom logikom i svrhom taj rat (logistički ili generički) i dalje se nastavlja povećanim intenzitetom, ulazeći u jednu novu, kvalitetno višu fazu na bazi razvoja visokih i kosmičkih tehnologija. Tom permanentnom ratu teško je nazreti kraj i ishod, tim pre što će se sve teže, zbog konvergencije vojnih i civilnih tehnologija, moći

uočavati i povlačiti granica između logističkog rata i zdrave razvoje i proizvodne konkurencije motivisane humanim ciljevima.

To se komplikuje i prividom jedne druge tendencije, naoko sasvim drugog smera. To je ona duga priča o razoružavanju, koja počinje formiranjem Društva naroda nakon prvog svetskog rata i nastavlja se do danas. Bili su to razgovori gluvih s povremenim pregovorima — bez dogovora. I kada je postalo očevidno da ta mrtva trka gubi svaki smisao u uslovima postizanja punog pariteta vojne moći dve supersile, učinjeni su prvi koraci, u vreme prvog detanta, na ograničavanju, a danas, u vreme drugog detanta, i delimičnom razoružavanju.

Sporazum supersila o likvidiranju raketa srednjeg i manjeg dometa u Evropi i pregovori koji su u izgledu u vezi sa smanjenjem nivoa globalnih nuklearnih snaga na polovinu postojećih resursa, bez sumnje je vrlo značajan trenutak. Prvi put u istoriji se dešava nešto što čovečanstvo ne pamti: ne samo da se postigne dogovor o ograničenju oružja ili o razoružavanju već se počinje i fizički uništavati jedna vrsta oružja, i to ono najopasnije. U tom smislu taj proces ima izuzetno istorijsko značenje kao politički proces.

Međutim, taj proces bar za sada nema neko suštinsko vojno značenje, jer to što je dogovoreno da se ukine, čini svega pet odsto od naoružanja kojim raspolazu velike sile. Ako dopustimo mogućnost da dođe i do smanjenja 50 odsto strategijskog nuklearnog oružja, o čemu se sada pregovara, dve supersile spustiće se tek na nivo koji je u ravnoteži, odnosno paritetu koji je postojao 70-ih godina.

Dokle će ova obrnuta spirala ići dalje prema dnu, gde će se zaustaviti teško je predvideti, ali se može sasvim izvesno pretpostaviti da supersile neće ići dalje od onoga što im omogućava paritet, odnosno zagarantovano međusobno uništavanje, što je materijalna osnova strategije zastrašivanja, odnosno odvrćanja. Šta je onda svrha spuštanja kapaciteta vojne sile supersila na niži nivo? Početak trajnog mira ili početak nove faze logističkog rata njegovim preusmeravanjem iz nuklearne sfere u sferu nekonvencionalnih i kosmičkih tehnologija? Verovatnije je ovo drugo, budući da globalne suprotnosti koje uzrokuju sukobe nisu eliminisane. Ograničeno nuklearno razoružanje može biti inspirisano i sasvim drugim ciljevima. Jedan od njih mogao bi biti i taj da supersile spreče dalju proliferaciju nuklearnog oružja i jačanje regionalnih sila, kako bi sprečile potkopavanje pozicija i jedne i druge supersile. To pretpostavlja kondominijumski pristup u rešavanju svetskih problema, što bi moglo samo da intenzivira logistički rat u ostalom delu sveta

i potencira regionalizam kao već snažno ispoljenu tendenciju. Tako se već na samom početku izvesna tendencija (još uvek veoma ograničenog) razoružanja pokazuje samo prividno protivrečnom logističkom ratu koji traje i nastavlja se nesmanjenim intenzitetom samo na drugi način i u drugim tehnološkim oblastima.

Druga vrsta mogućnog rata, danas i u doglednoj budućnosti, jeste rat, odnosno sukob niskog intenziteta. U zvaničnim dokumentima nosi naziv sukob u širem smislu, ali ne zbog toga da bi se adekvatnije izrazila njegova priroda već zbog toga da bi se političkom mimikrijom sakrila njegova suština. U stvari, to je kombinacija lokalnog rata, vojnih intervencija i specijalnog rata.

Ono što je novo jeste to što se ta doktrina zasniva na osnovnom opredeljenju da budući ratovi po mogućnosti ne budu međunarodni, odnosno ratovi između dve zemlje, jer se takvi ratovi klasifikuju u ratove srednjeg intenziteta. U takvim ratovima je teže sakriti obavezno involviranje velikih sila bilo da se to čini na posredan ili neposredan način. Iskustvo iz dosadašnjih lokalnih i regionalnih ratova pokazuje da se svaki takav rat nužno internacionalizuje, što podrazumeva mogućnost uplitanja u rat obe supersile ili više drugih sila, dok unutrašnji ratovi omogućavaju, u manjoj ili većoj meri, unilateralni nastup one velike sile koja za to obezbedi političke, psihološke, materijalne i druge pretpostavke. Osim toga, smanjuje se rizik direktnog sukoba supersila. Zbog toga je vrlo značajno uočiti da ta najnovija kvalifikacija ratova po stepenu intenziteta (visokog, srednjeg i niskog) predstavlja u suštini napor da se nađe mogućnost da se primeni vojna sila na jedan nov način, posredno preko zemalja zastupnica ili direktno u građanskim ratovima, odnosno sukobima niskog intenziteta, pružanjem vojne, materijalne i svake druge pomoći režimskim ili protivrežimskim snagama koje su prijateljski raspoložene prema zemlji koja interveniše. To bi trebalo da znači da bi zemlja koja interveniše, bilo da je reč o supersili ili o nekoj drugoj zemlji koja štiti njene interese, dakle, njenoj zastupnici, izazivala krizu ili se uključivala u rasplamsali građanski rat. U tom intervencionističkom ratu svi oblici vojnih dejstava — oružane borbe veoma se ograničavaju, a šire se sva druga sredstva, pri čemu je naglasak na upotrebi ekonomskih, tehnoloških, političkih, ideoloških i drugih sredstava. Sve to treba da omogućući učešće u tom ratu, ali da to učešće prihvati narod zemlje u kojoj se rat vodi. Prema tome, tu su u pitanju, pre svega, političke ideje i vrlo je značajno kakvo je unutrašnje stanje bezbednosti svake pojedinačne zemlje. Tim pre, što je koncept tog tipa

rata usmeren isključivo protiv zemalja takozvanog trećeg sveta, a to znači i protiv nesvrstanih zemalja.

Američka doktrina sukoba niskog intenziteta postala je zvanična posle 1975. godine. Mi ne znamo da li i druga supersila ima takvu doktrinu. Bez obzira na to izvesno je da je i SSSR, na bazi iskustava iz rata u Avganistanu, kao što su i Amerikanci izvukli pouke iz rata u Vijetnamu, mogao doći do zaključka da se vojnim sredstvima ne mogu rešavati politički problemi ni u jednoj zemlji danas u svetu.

Prema tome, proces rešavanja regionalnih kriza koji izgleda kao da protivureči toj tendenciji, tendenciji sukoba niskog intenziteta, samo je mali privid. Jer, ako je tačno da je za takvu vrstu rata intervencionistima neophodna podrška naroda određene zemlje u kojoj se vodi građanski rat, te da je potrebno ograničiti taj rat u granicama jedne zemlje, znači jednog globalnog društva, onda velikim silama koje bi htele da primene ovu doktrinu, odgovara i, verovatno, to spada u njihove prioritetne ciljeve, da međunarodne ratove u pojedinim regionima uguše ili da ih smire. U tom pogledu veoma je indikativno da su u vrlo kratkom roku ugašeni ili su na putu da se ugase, mnogobrojna akutna krizna žarišta širom sveta. Logično se nameće pitanje zašto supersile svoj uticaj na aktere u tim sukobima koji su godinama trajali, nisu ranije iskoristile da okončaju te ratove. Uspešnim smirivanjem kriznih žarišta u ovom trenutku velike sile su istovremeno na posredan način dokazale koliko su bile angažovane u tim ratovima i kako su upravljale tim krizama. Ali, posle ove digresije vratimo se novim konceptima sukoba niskog intenziteta. Treba reći da velike sile, u stvari, figurativno kazano, samo gasu jednu vatru da bi mogle upaliti drugu, koja više odgovara njihovim strateškim potrebama. Kad se međudržavna kriza dovede do nekog podnošljivog stanja i uspostavi kontrola u određenom regionu, onda se kao uvod u indirektnu ili direktnu intervenciju, izazivaju krize unutar pojedinih društava, bilo da je cilj intervencije da se određeni režim podrži ili da se promeni, odnosno uspostavi novi. U jednom slučaju to će biti političkim rečnikom nazvano unutrašnjom odbranom, drugi put aktivnom odbranom od terorizma, a treći put inostranom unutrašnjom odbranom. Providna je namera da se tim terminima želi nešto zamagliti, da se prikrije prava suština intervencionizma u pokušajima da se primeni onaj deo vojne sile koji je u postojećim društveno-istorijskim okolnostima, s obzirom na limitirajuće faktore rata, moguće primeniti danas i, možda, i sutra.

MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Uvažavanje novih obeležja društvene prirode vojne sile nužan uslov efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage

(Diskusija)

Vojna sila je ukupna sposobnost države kao društvene zajednice ili društvene grupe kao političkog subjekta, da koristi (aktuelno ili potencijalno) postojeće demografske, političke, ekonomske, materijalne, tehničke, prirodne i duhovne mogućnosti za vođenje oružane borbe radi ostvarivanja svojih ciljeva. Ovo opšte sociološko pojmovo određenje vojne sile olakšava da se uoči dvostruka istorijska uslovljenost njene društvene prirode. Ona je, prvo, uslovljena neprekidnim promenama koje se dešavaju u nabrojanim mogućnostima, kao objektivno postojećoj osnovi njenog konstituisanja, i drugo, uslovljena je stepenom sposobnosti društvenog subjekta koji je konstituiše da otkrije i ostvari te mogućnosti za njeno konstituisanje primereno ciljevima koji se žele njome ostvariti.

U kojoj meri će nesvrstane zemlje danas uspešno jačati bezbednost i odbranu osloncem na sopstvene snage, zavisi i od toga koliko uvažavaju opšta bitna nova obeležja prirode vojne sile kao oblika društvene moći a koje su proizvod savremene epohe. Tek na osnovu poznavanja ovih bitnih novih obeležja društvene prirode vojne sile, moguće je otkriti specifiku puta izgradnje efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage za svaku pojedinačnu nesvrstanu zemlju.

Prvo bitno novo obeležje prirode vojne sile je — *produbljenost njenog društvenog karaktera*. Sposobnost nekog društvenog subjekta (a ovde je reč o nesvrstanim zemljama kao takvim subjektima) da svoju društvenu moć konstituiše i ispolji (potencijalno ili aktuelno) u obliku vojne sile zavisi danas u većoj meri nego u prošlim isto-

rijskim epohama od njegovih mogućnosti da u svim oblastima društvene stvarnosti nalazi izvore svoje efikasnosti vojnog organizovanja i delovanja primereno ciljevima koje želi njome da ostvari. Iz ove činjenice proizišla je sposobnost brojnih antikolonijalnih, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta druge polovine dvadesetog veka da konstituišu svoju vojnu silu, mada po merilima vojnotradicionalističkog mišljenja za to nisu imali nužne uslove. Takođe, iz ove činjenice proizlaze istorijski objektivno povoljnije mogućnosti svih zemalja, pa i malih i nerazvijenih, za izgrađivanjem efikasne odbrambene moći osloncem na sopstvene snage.

U kojoj meri će biti iskorišćene ove mogućnosti u svakoj pojedinoj nesvrstanoj zemlji, zavisi od toga koliko vodeće društvene snage zemlje uvažavaju ovu činjenicu kao polaznu tačku svoje odbrambene politike. Ovaj zaključak nameće pitanje na koji način se u praksi ostvaruje zahtev uvažavanja produbljenosti društvenog karaktera vojne sile kao polazne tačke odbrambene politike osloncem na sopstvene snage.

Ovde nije moguće ponuditi iscrpan odgovor. Zato ćemo se zadovoljiti operacionalizacijom ove polazne tačke odbrambene politike u vidu nabrojavanja ovih njenih polazišta: (1) odbrambena moć zemlje proizilazi iz ukupne sposobnosti društva da ostvaruje proklamovane ciljeve svog *razvoja*, pa zato i vojna organizacija zemlje i po svom društvenom karakteru i po svojim tehničkim karakteristikama mora biti integralni deo celine tog razvoja; (2) odbrambena moć zemlje je upravno proporcionalna stepenu prihvatanja razvojnih ciljeva društva od strane najširih slojeva društva kao izraza sopstvenih životnih interesa; (3) savremena vojna organizacija podrazumeva odgovarajući broj specijalizovanih vojnih profesionalaca, različitog pa i najvišeg stepena obrazovanosti, zbog čega odbrambena politika osloncem na sopstvene snage znači, pored ostalog, stvaranje profesionalnih vojnih starešina, i onda kada se radi o području odbrane, odnosno naoružanom narodu; (4) odbrambena politika mora da inicira angažovanje svake oblasti društvenog života da shodno svojoj prirodi neposredno doprinosi jačanju odbrambene moći zemlje; (5) u današnjem svetu svaka vojna agresija izaziva osudu od strane miroljubivih i demokratskih snaga sveta, a efekat te osude i posebno mogućnost raznovrsne neposredne podrške žrtvi agresije, bitno zavisi od ispoljene odbrambene sposobnosti žrtve agresije.

Drugo novo bitno obeležje društvene prirode vojne sile uslovljeno je kvalitativnim skokom koji se desio u razvoju ratne teh-

nike. Pojavila su se sredstva kojima je moguće fizički uništiti čitave narode, pa i ljudski rod. Na prvi pogled čini se da je time stvorena objektivna osnova za konstituisanje vojne sile kao neke vrste apsolutne društvene sile. Međutim, praksa je pokazala da je dijalektika tog skoka u razvoju ratne tehnike mnogo složenija. Pokazalo se da razvoj ratne tehnike kao sredstva za masovno uništavanje *nema* za posledicu *proporcionalan* porast efikasnosti vojne sile kao činioca i sredstva politike. Uprkos ogromnoj fizičkoj energiji koju u sebi sadrži, oružje nije postalo svemoćno, pa zato ni vojna sila nije apsolutna sila, jer bi neka sila bila apsolutna sila tek ako bi se njome postizao svaki željeni cilj.

Vojna sila utemeljena na sredstvima kojima je moguće fizički uništiti ljudski rod nije postala takva sila. Umesto toga došlo je do mnogo složenijeg odnosa između količine materijalne energije koju je čovek u stanju da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i *ciljeva* koje želi postići. Zašto? Zato što porast količine te vrste materijalne energije ne znači i porast čovekove moći da ostvari svaki cilj, nezavisno od njegovog društvenog značenja.

U tom pogledu društvena stvarnost druge polovine 20. veka kvalitativno se razlikuje od one iz 18. i 19. veka. U to vreme građanske države bile su najznačajniji posednici vojne sile. Njihova sposobnost da svoju društvenu moć konstituišu kao vojnu silu upravo proporcionalno je narastala sa povećanjem količine materijalne energije koju su mogle aktivirati u vidu uništavajuće moći oružja, bez obzira na društveno značenje ciljeva koje su sebi postavljale.

Danas to više nije tako. U društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država ili nekog drugog društvenog subjekta, nije jednaka porastu količine materijalne energije sadržane u stokovima oružja kojim raspolaže. To ne znači da je oružje postalo manje značajan konstitutivni elemenat vojne sile kao oblika društvene moći. Ono i nadalje ostaje bitan konstitutivni elemenat vojne sile koji svojim kvalitativnim i kvantitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržane u oružju (količina i borbena svojstva oružja) predstavlja stvarno povećanje vojne sile kao oblika društvene moći *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija *istorijski primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njome žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija — ma koliko je velika njena uništavajuća moć — ne doprinosi efikasnosti vojne sile, ili čak postaje društveno iracionalna

energija. Prema tome, u kojoj meri će određena količina ratne tehnike sa njenim borbenim svojstvima moći da posluži kao stvarni izvor vojne sile, danas više nego ikada ranije objektivno zavisi od društveno-političke suštine cilja koji se želi postići upotrebom te tehnike.

U toj dijalektici savremenog oružja nalazi se objašnjenje nespособnosti kolonijalnih sila posle drugog svetskog rata, da snagom najsavremenijeg oružja za masovno uništavanje spreče istorijski proces dekolonizacije. U isto vreme u ovoj dijalektici savremenog oružja sadržane su nove istorijske mogućnosti i malih i nedovoljno razvijenih zemalja da osloncem na sopstvene snage uspešno izvojuju i brane nezavisnost i teritorijalni integritet kada su ugrožene vojnom agresijom. Svojom društveno-političkom suštinom cilj koji žele ostvariti u tom slučaju im omogućava da u uslovima tehničke inferiornosti u odnosu na agresora pronađu vojnu doktrinu kojom se anulira agresorova tehnička superiornost kao činilac s kojim je agresor računao kao odlučujućim za ostvarivanje svojih ciljeva. Poznati su primeri ratova koji ovo potvrđuju. Jedno od najvažnijih ishodišta visokog borbenog morala koji su ispoljile oslobodilačke snage u tim ratovima bile su ovakve vojne doktrine, jer su u praksi dokazivale mogućnost pobeđe nad tehnički superiornijim agresorom.

Treće bitno novo obeležje vojne sile kao oblika društvene moći proizišlo je iz istorijskog i društvenog procesa koji je Tito, 1958. godine u Bandungu, definisao kao — veliko istorijsko buđenje naroda.

Početkom dvadesetog veka 70 odsto svetskog stanovništva živelo je u kolonijalnom ili nekom drugom vidu nacionalne porobljenosti koja se, pored ostalog, očitovala u neposrednom postojanju vojne sile zemalja porobljivača na tlu porobljenih naroda. Posle završetka drugog svetskog rata otpočinje snažan proces prevazilaženja tog stanja čiji je rezultat konstituisanje preko sto novih nacionalno nezavisnih država. Glavna snaga koja je omogućila taj proces bila je nacionalno osvešćenje širokih slojeva stanovništva u svim krajevima sveta.

Naravno time proces nacionalne emancipacije nije završen, nisu još sasvim prevaziđeni ni najgrublji vidovi nacionalnog porobljavanja i neravnopravnosti. Ali bez obzira na to, očigledno je da je opisan proces imao kao jednu od svojih najznačajnijih posledica — *nov odnos između vojne sile i nacionalne svesti* kao dva međusobno povezana oblika društvene moći. Novo u tom odnosu je to što se nacionalna svest u sve većoj meri ispoljava kao takva vrsta druš-

tvne moći koju više nije moguće nadvladati: spolja *neposredno* vojnom silom kao *glavnim* sredstvom nacionalnog porobljavanja.

Time vojna sila nije prestala da služi kao sredstvo politike osvajanja i hegemonije. Ona se u svetu još uvek primenjuje kao sredstvo takve politike, ali sve manje neposredno kao glavno sredstvo. Umesto ranijeg neposrednog, moglo bi se reći, klasičnog načina upotrebe vojne sile kao sredstva politike osvajanja i hegemonije, danas vojna sila dobija sve više ulogu *posrednog* sredstva takve politike. Služi sve više kao oslonac konstituisanja i održavanja političkih, ekonomskih i vojnih struktura i odnosa preko kojih se ostvaruje spoljna dominacija nad željenom sferom uticaja, a da se pri tome formalno ne negira nacionalna nezavisnost naroda tog područja.

Kako se suprotstaviti takvoj ulozi vojne sile politikom odbrane osloncem na sopstvene snage? Ovo je jedno od najaktuelnijih pitanja za sve zemlje koje se opredeljuju za takvu odbrambenu politiku. Razume se, autarhični koncept odbrane ne dolazi u obzir, jer autarhija u bilo kojoj oblasti društvene stvarnosti u današnjem svetu vodi ka regresu, pa to važi i za vojnu politiku. Rešenje se nalazi u konceptu takvog opšteg razvoja zemlje koji podrazumeva sve veće otvaranje prema svetu u celini, konceptu kojim se prevazilaze postojeći oblici zavisnosti u suverenom raspolaganju sopstvenom vojnom silom i predupređuju mogući novi oblici takve zavisnosti. U tom smislu vrlo su inspirativni stavovi izloženi u saopštenju grupe autora pod naslovom: »Tehničko-tehnološka i znanstvena suradnja nesvrstanih zemalja kao činilac njihove sigurnosti«. Od posebnog značaja je njihov nalaz da kupovina velikih količina oružja, pa i razvoj sopstvene vojne industrije u nesvrstanim i zemljama u razvoju može da ima za posledicu zamenu starih novim oblicima zavisnosti, čime se ne ostvaruje stvarna suverenost u raspolaganju sopstvenom vojnom silom, što je, na žalost, još uvek čest slučaj. Ovi autori s pravom konstatuju da se to dešava onda kada nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju kopiraju vojnu strategiju i tehnologiju razvijenih zemalja. Da bi razvoj sopstvene vojne industrije i kupovina oružja bili pouzdani činioci obrambene politike osloncem na sopstvene snage, moraju biti ispunjeni sledeći nužni uslovi: (1) da su kompatibilni mogućnostima i specifičnim uslovima celine ekonomskog, političkog, naučnog, tehnološkog i kulturnog razvoja zemlje, i (2) da oružje i vojna oprema dobijeni na te načine bude po svojim borbenim svojstvima izraz vojne doktrine koja pretpostavlja da se najširi slojevi naroda ispolje kao subjekt rata u suprotstavljanju agresiji.

Sledeće bitno novo obeležje društvene prirode vojne sile jeste — *kontroverzност* sadašnje epohe ljudskog društva kao epohe u kojoj se javljaju nove mogućnosti, s jedne strane, za konstituisanje vojne sile kao oblika *otuđene* društvene moći i, sa druge strane, za njeno konstituisanje kao oblika *razotuđene* društvene moći.

Nove mogućnosti da se vojna sila konstituiše kao oblik otuđene društvene moći proizlaze iz dva razloga. Prvi je — potreba država savremenog sveta da, zbog karaktera savremene ratne tehnike, imaju takve specijalizovane vojne institucije koje su snažnije od vojnih institucija prošlih epoha: (1) po broju ljudi koje obuhvataju svojom strukturom, (2) po finansijskim i drugim materijalnim sredstvima kojima raspolažu i (3) po neophodnosti njihove veće povezanosti sa ostalim društvenim institucijama, odnosno drugim društvenim delatnostima, kako bi se one mogle uključivati u vođenje oružane borbe u slučaju rata. Drugi razlog je — povećane mogućnosti stvaranja iskrivljene društvene svesti najširih razmera sredstvima ideološke, političke, psihološke i religiozne manipulacije javnim mnjenjem čime se za izvesno vreme omogućava podrška narodnih masa upotrebi vojne sile i za ciljeve koji su suprotni stvarnim njihovim nacionalnim i socijalnim interesima.

Samim tim što je uvećana, društvena moć vojnih institucija ne postaje otuđena. Takvom ona postaje zbog birokratske etatizacije kao opšte karakteristike današnjih država, bez obzira na sve, pa i suštinske, razlike između njihovih društvenih uređenja. Ukoliko je birokratska etatizacija dublja, utoliko jačaju državne institucije, među kojima i vojne, kao centri otuđene društvene moći. Njihova otuđenost od društva, odnosno naroda, jeste u tome što konstituišu i — putem pomenutih oblika manipulisanja javnim mnjenjem — proglašavaju svoje parcijalne interese za opštedruštvene, odnosno nacionalne i što ukupnu moć države, što znači i vojnu, koriste za ostvarivanje interesa koji su nepodudarni, pa često i suprotni nacionalnim i socijalnim interesima narodnih masa.

Kad god je na delu takva upotreba vojne sile, ona je oblik otuđene društvene moći. Oružani sukobi između nesvrstanih zemalja su posledica njihove nesprenosti da miroljubivo rešavaju postojeće, istorijskim razvojem nastale, međusobne protivrečnosti, ili su posledica orijentacije vladajućih krugova pojedinih zemalja da čuvaju svoj vladajući položaj tako što prihvataju ulogu eksponenata politike podele interesnih sfera između velikih sila. Ovo je dokaz da su i ove zemlje podložne procesu birokratske etatizacije i konstituisanju u njima vojne sile kao oblika otuđene društvene moći. Kada

je reč o bezbednosnoj i odbrambenoj politici osloncem na sopstvene snage, ova činjenica je značajna, jer otuđena vojna sila ne može biti istinski i pouzdani činilac takve politike.

U drugom svetskom ratu i posle njega nastale su objektivne istorijski nove mogućnosti konstituisanja vojne sile kao *razotuđenog* oblika društvene moći. One su rezultat širine i dubine procesa nacionalnog i socijalnog osveščavanja, politizacije, opšteg i stručnog obrazovanja širokih slojeva stanovništva u svetskim razmerama, kakve ranije istorija ljudskog društva nije poznavala.

Najznačajnija realizacija ove mogućnosti je stvaranje istinskih narodnih armija brojnih narodnooslobodilačkih pokreta u drugom svetskom ratu i posle njega. Takve armije — kao oblik razotuđene, odnosno podruštljene vojne sile u konkretnoistorijskoj datosti — bile su izraz neposrednog delovanja narodnih masa kao subjekta svoje istorije, pa time i najviši domet odbrambene politike osloncem na sopstvene snage. Posle konstitucije tih pokreta u nove države, mnoge od tih armija prestale su da to budu, što je ograničilo, pa često i onemogućilo te države da vode odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage. Ovo istorijsko iskustvo dokazuje da je za svaku zemlju koja se odlučuje za bezbednosnu i odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage ključno pitanje kakve su po svom društvenom biću oružane snage na koje se računa, kao na okosnicu konstituisanja borbene snage narodnih masa koja je nesavladiva za agresora.

MENSUR IBRAHIMPAŠIĆ

Uvažavanje novih obeležja društvene prirode vojne sile nužan uslov efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage

(Diskusija)

Vojna sila je ukupna sposobnost države kao društvene zajednice ili društvene grupe kao političkog subjekta, da koristi (aktuelno ili potencijalno) postojeće demografske, političke, ekonomske, materijalne, tehničke, prirodne i duhovne mogućnosti za vođenje oružane borbe radi ostvarivanja svojih ciljeva. Ovo opšte sociološko pojmovo određenje vojne sile olakšava da se uoči dvostruka istorijska uslovljenost njene društvene prirode. Ona je, prvo, uslovljena neprekidnim promenama koje se dešavaju u nabrojanim mogućnostima, kao objektivno postojećoj osnovi njenog konstituisanja, i drugo, uslovljena je stepenom sposobnosti društvenog subjekta koji je konstituiše da otkrije i ostvari te mogućnosti za njeno konstituisanje primereno ciljevima koji se žele njome ostvariti.

U kojoj meri će nesvrstane zemlje danas uspešno jačati bezbednost i odbranu osloncem na sopstvene snage, zavisi i od toga koliko uvažavaju opšta bitna nova obeležja prirode vojne sile kao oblika društvene moći a koje su proizvod savremene epohe. Tek na osnovu poznavanja ovih bitnih novih obeležja društvene prirode vojne sile, moguće je otkriti specifikum puta izgradnje efikasne odbrane osloncem na sopstvene snage za svaku pojedinačnu nesvrstanu zemlju.

Prvo bitno novo obeležje prirode vojne sile je — produbljenost njenog društvenog karaktera. Sposobnost nekog društvenog subjekta (a ovde je reč o nesvrstanim zemljama kao takvim subjektima) da svoju društvenu moć konstituiše i ispolji (potencijalno ili aktuelno) u obliku vojne sile zavisi danas u većoj meri nego u prošlim isto-

rijskim epohama od njegovih mogućnosti da u svim oblastima društvene stvarnosti nalazi izvore svoje efikasnosti vojnog organizovanja i delovanja primereno ciljevima koje želi njome da ostvari. Iz ove činjenice proizišla je sposobnost brojnih antikolonijalnih, narodnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta druge polovine dvadesetog veka da konstituišu svoju vojnu silu, mada po merilima vojnotradicionalističkog mišljenja za to nisu imali nužne uslove. Takođe, iz ove činjenice proizlaze istorijski objektivno povoljnije mogućnosti svih zemalja, pa i malih i nerazvijenih, za izgrađivanjem efikasne odbrambene moći osloncem na sopstvene snage.

U kojoj meri će biti iskorišćene ove mogućnosti u svakoj pojedinoj nesvrstanoj zemlji, zavisi od toga koliko vodeće društvene snage zemlje uvažavaju ovu činjenicu kao polaznu tačku svoje odbrambene politike. Ovaj zaključak nameće pitanje na koji način se u praksi ostvaruje zahtev uvažavanja produbljenosti društvenog karaktera vojne sile kao polazne tačke odbrambene politike osloncem na sopstvene snage.

Ovde nije moguće ponuditi iscrpan odgovor. Zato ćemo se zadovoljiti operacionalizacijom ove polazne tačke odbrambene politike u vidu nabrojavanja ovih njenih polazišta: (1) odbrambena moć zemlje proizilazi iz ukupne sposobnosti društva da ostvaruje proklamovane ciljeve svog *razvoja*, pa zato i vojna organizacija zemlje i po svom društvenom karakteru i po svojim tehničkim karakteristikama mora biti integralni deo celine tog razvoja; (2) odbrambena moć zemlje je upravno proporcionalna stepenu prihvatanja razvojnih ciljeva društva od strane najširih slojeva društva kao izraza sopstvenih životnih interesa; (3) savremena vojna organizacija podrazumeva odgovarajući broj specijalizovanih vojnih profesionalaca, različitog pa i najvišeg stepena obrazovanosti, zbog čega odbrambena politika osloncem na sopstvene snage znači, pored ostalog, stvaranje profesionalnih vojnih starešina, i onda kada se radi o području odbrane, odnosno naoružanom narodu; (4) odbrambena politika mora da inicira angažovanje svake oblasti društvenog života da shodno svojoj prirodi neposredno doprinosi jačanju odbrambene moći zemlje; (5) u današnjem svetu svaka vojna agresija izaziva osudu od strane miroljubivih i demokratskih snaga sveta, a efekat te osude i posebno mogućnost raznovrsne neposredne podrške žrtvi agresije, bitno zavisi od ispoljene odbrambene sposobnosti žrtve agresije.

Drugo novo bitno obeležje društvene prirode vojne sile uslovljeno je kvalitativnim skokom koji se desio u razvoju ratne teh-

nike. Pojavila su se sredstva kojima je moguće fizički uništiti čitave narode, pa i ljudski rod. Na prvi pogled čini se da je time stvorena objektivna osnova za konstituisanje vojne sile kao neke vrste apsolutne društvene sile. Međutim, praksa je pokazala da je dijalektika tog skoka u razvoju ratne tehnike mnogo složenija. Pokazalo se da razvoj ratne tehnike kao sredstva za masovno uništavanje *nema* za posledicu *proporcionalan* porast efikasnosti vojne sile kao činioca i sredstva politike. Uprkos ogromnoj fizičkoj energiji koju u sebi sadrži, oružje nije postalo svemoćno, pa zato ni vojna sila nije apsolutna sila, jer bi neka sila bila apsolutna sila tek ako bi se njome postizao svaki željeni cilj.

Vojna sila utemeljena na sredstvima kojima je moguće fizički uništiti ljudski rod nije postala takva sila. Umesto toga došlo je do mnogo složenijeg odnosa između količine materijalne energije koju je čovek u stanju da aktivira u vidu uništavajuće moći oružja i *ciljeva* koje želi postići. Zašto? Zato što porast količine te vrste materijalne energije ne znači i porast čovekove moći da ostvari svaki cilj, nezavisno od njegovog društvenog značenja.

U tom pogledu društvena stvarnost druge polovine 20. veka kvalitativno se razlikuje od one iz 18. i 19. veka. U to vreme građanske države bile su najznačajniji posednici vojne sile. Njihova sposobnost da svoju društvenu moć konstituišu kao vojnu silu upravo proporcionalno je narastala sa povećanjem količine materijalne energije koju su mogle aktivirati u vidu uništavajuće moći oružja, bez obzira na društveno značenje ciljeva koje su sebi postavljale.

Danas to više nije tako. U društvenoj stvarnosti savremenog sveta porast vojne sile neke države, bloka država ili nekog drugog društvenog subjekta, nije jednaka porastu količine materijalne energije sadržane u stokovima oružja kojim raspolaže. To ne znači da je oružje postalo manje značajan konstitutivni elemenat vojne sile kao oblika društvene moći. Ono i nadalje ostaje bitan konstitutivni elemenat vojne sile koji svojim kvalitativnim i kvantitativnim vrednostima određuje ukupnu efikasnost vojne sile, ali se ispoljava na nov način. Novina je u tome što povećanje materijalne energije sadržane u oružju (količina i borbena svojstva oružja) predstavlja stvarno povećanje vojne sile kao oblika društvene moći *samo* u onoj meri u kojoj je ta energija *istorijski primerena* društveno-političkoj suštini *ciljeva* koji se njome žele postići. U svakom drugom slučaju, ta energija — ma koliko je velika njena uništavajuća moć — ne doprinosi efikasnosti vojne sile, ili čak postaje društveno iracionalna

energija. Prema tome, u kojoj meri će određena količina ratne tehnike sa njenim borbenim svojstvima moći da posluži kao stvarni izvor vojne sile, danas više nego ikada ranije objektivno zavisi od društveno-političke suštine cilja koji se želi postići upotrebom te tehnike.

U toj dijalektici savremenog oružja nalazi se objašnjenje nespособnosti kolonijalnih sila posle drugog svetskog rata, da snagom najsavremenijeg oružja za masovno uništavanje spreče istorijski proces dekolonizacije. U isto vreme u ovoj dijalektici savremenog oružja sadržane su nove istorijske mogućnosti i malih i nedovoljno razvijenih zemalja da osloncem na sopstvene snage uspešno izvojuju i brane nezavisnost i teritorijalni integritet kada su ugrožene vojnom agresijom. Svojom društveno-političkom suštinom cilj koji žele ostvariti u tom slučaju im omogućava da u uslovima tehničke inferiornosti u odnosu na agresora pronađu vojnu doktrinu kojom se anulira agresorova tehnička superiornost kao činilac s kojim je agresor računao kao odlučujućim za ostvarivanje svojih ciljeva. Poznati su primeri ratova koji ovo potvrđuju. Jedno od najvažnijih ishodišta visokog borbenog morala koji su ispoljile oslobodilačke snage u tim ratovima bile su ovakve vojne doktrine, jer su u praksi dokazivale mogućnost pobeđe nad tehnički superiornijim agresorom.

Treće bitno novo obeležje vojne sile kao oblika društvene moći proizišlo je iz istorijskog i društvenog procesa koji je Tito, 1958. godine u Bandungu, definisao kao — veliko istorijsko buđenje naroda.

Početkom dvadesetog veka 70 odsto svetskog stanovništva živelo je u kolonijalnom ili nekom drugom vidu nacionalne porobljenosti koja se, pored ostalog, očitovala u neposrednom postojanju vojne sile zemalja porobljivača na tlu porobljenih naroda. Posle završetka drugog svetskog rata otpočinje snažan proces prevazilaženja tog stanja čiji je rezultat konstituisanje preko sto novih nacionalno nezavisnih država. Glavna snaga koja je omogućila taj proces bila je nacionalno osvešćenje širokih slojeva stanovništva u svim krajevima sveta.

Naravno time proces nacionalne emancipacije nije završen, nisu još sasvim prevaziđeni ni najgrublji vidovi nacionalnog porobljavanja i neravnopravnosti. Ali bez obzira na to, očigledno je da je opisan proces imao kao jednu od svojih najznačajnijih posledica — *nov odnos između vojne sile i nacionalne svesti* kao dva međusobno povezana oblika društvene moći. Novo u tom odnosu je to što se nacionalna svest u sve većoj meri ispoljava kao takva vrsta druš-

tvne moći koju više nije moguće nadvladati: spolja *neposredno* vojnom silom kao *glavnim* sredstvom nacionalnog porobljavanja.

Time vojna sila nije prestala da služi kao sredstvo politike osvajanja i hegemonije. Ona se u svetu još uvek primenjuje kao sredstvo takve politike, ali sve manje neposredno kao glavno sredstvo. Umesto ranijeg neposrednog, moglo bi se reći, klasičnog načina upotrebe vojne sile kao sredstva politike osvajanja i hegemonije, danas vojna sila dobija sve više ulogu *posrednog* sredstva takve politike. Služi sve više kao oslonac konstituisanja i održavanja političkih, ekonomskih i vojnih struktura i odnosa preko kojih se ostvaruje spoljna dominacija nad željenom sferom uticaja, a da se pri tome formalno ne negira nacionalna nezavisnost naroda tog područja.

Kako se suprotstaviti takvoj ulozi vojne sile politikom odbrane osloncem na sopstvene snage? Ovo je jedno od najaktuelnijih pitanja za sve zemlje koje se opredeljuju za takvu odbrambenu politiku. Razume se, autarhični koncept odbrane ne dolazi u obzir, jer autarhija u bilo kojoj oblasti društvene stvarnosti u današnjem svetu vodi ka regresu, pa to važi i za vojnu politiku. Rešenje se nalazi u konceptu takvog opšteg razvoja zemlje koji podrazumeva sve veće otvaranje prema svetu u celini, konceptu kojim se prevazilaze postojeći oblici zavisnosti u suverenom raspolaganju sopstvenom vojnom silom i predupređuju mogući novi oblici takve zavisnosti. U tom smislu vrlo su inspirativni stavovi izloženi u saopštenju grupe autora pod naslovom: »Tehničko-tehnološka i znanstvena suradnja nesvrstanih zemalja kao činilac njihove sigurnosti«. Od posebnog značaja je njihov nalaz da kupovina velikih količina oružja, pa i razvoj sopstvene vojne industrije u nesvrstanim i zemljama u razvoju može da ima za posledicu zamenu starih novim oblicima zavisnosti, čime se ne ostvaruje stvarna suverenost u raspolaganju sopstvenom vojnom silom, što je, na žalost, još uvek čest slučaj. Ovi autori s pravom konstatuju da se to dešava onda kada nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju kopiraju vojnu strategiju i tehnologiju razvijenih zemalja. Da bi razvoj sopstvene vojne industrije i kupovina oružja bili pouzdani činioci obrambene politike osloncem na sopstvene snage, moraju biti ispunjeni sledeći nužni uslovi: (1) da su kompatibilni mogućnostima i specifičnim uslovima celine ekonomskog, političkog, naučnog, tehnološkog i kulturnog razvoja zemlje, i (2) da oružje i vojna oprema dobijeni na te načine bude po svojim borbenim svojstvima izraz vojne doktrine koja pretpostavlja da se najširi slojevi naroda ispolje kao subjekt rata u suprotstavljanju agresiji.

Sledeće bitno novo obeležje društvene prirode vojne sile jeste — *kontroverznost* sadašnje epohe ljudskog društva kao epohe u kojoj se javljaju nove mogućnosti, s jedne strane, za konstituisanje vojne sile kao oblika *otuđene* društvene moći i, sa druge strane, za njeno konstituisanje kao oblika *razotuđene* društvene moći.

Nove mogućnosti da se vojna sila konstituiše kao oblik otuđene društvene moći proizlaze iz dva razloga. Prvi je — potreba država savremenog sveta da, zbog karaktera savremene ratne tehnike, imaju takve specijalizovane vojne institucije koje su snažnije od vojnih institucija prošlih epoha: (1) po broju ljudi koje obuhvataju svojom strukturom, (2) po finansijskim i drugim materijalnim sredstvima kojima raspolažu i (3) po neophodnosti njihove veće povezanosti sa ostalim društvenim institucijama, odnosno drugim društvenim delatnostima, kako bi se one mogle uključivati u vođenje oružane borbe u slučaju rata. Drugi razlog je — povećane mogućnosti stvaranja iskrivljene društvene svesti najširih razmera sredstvima ideološke, političke, psihološke i religiozne manipulacije javnim mnjenjem čime se za izvesno vreme omogućava podrška narodnih masa upotrebi vojne sile i za ciljeve koji su suprotni stvarnim njihovim nacionalnim i socijalnim interesima.

Samim tim što je uvećana, društvena moć vojnih institucija ne postaje otuđena. Takvom ona postaje zbog birokratske etatizacije kao opšte karakteristike današnjih država, bez obzira na sve, pa i suštinske, razlike između njihovih društvenih uređenja. Ukoliko je birokratska etatizacija dublja, utoliko jačaju državne institucije, među kojima i vojne, kao centri otuđene društvene moći. Njihova otuđenost od društva, odnosno naroda, jeste u tome što konstituišu i — putem pomenutih oblika manipulisanja javnim mnjenjem — proglašavaju svoje parcijalne interese za opštedruštvene, odnosno nacionalne i što ukupnu moć države, što znači i vojnu, koriste za ostvarivanje interesa koji su nepodudarni, pa često i suprotni nacionalnim i socijalnim interesima narodnih masa.

Kad god je na delu takva upotreba vojne sile, ona je oblik otuđene društvene moći. Oružani sukobi između nesvrstanih zemalja su posledica njihove nesprenosti da miroljubivo rešavaju postojeće, istorijskim razvojem nastale, međusobne protivrečnosti, ili su posledica orijentacije vladajućih krugova pojedinih zemalja da čuvaju svoj vladajući položaj tako što prihvataju ulogu eksponenata politike podele interesnih sfera između velikih sila. Ovo je dokaz da su i ove zemlje podložne procesu birokratske etatizacije i konstituisanju u njima vojne sile kao oblika otuđene društvene moći. Kada

je reč o bezbednosnoj i odbrambenoj politici osloncem na sopstvene snage, ova činjenica je značajna, jer otuđena vojna sila ne može biti istinski i pouzdani činilac takve politike.

U drugom svetskom ratu i posle njega nastale su objektivne istorijski nove mogućnosti konstituisanja vojne sile kao *razotuđenog* oblika društvene moći. One su rezultat širine i dubine procesa nacionalnog i socijalnog osveščavanja, politizacije, opšteg i stručnog obrazovanja širokih slojeva stanovništva u svetskim razmerama, kakve ranije istorija ljudskog društva nije poznavala.

Najznačajnija realizacija ove mogućnosti je stvaranje istinskih narodnih armija brojnih narodnooslobodilačkih pokreta u drugom svetskom ratu i posle njega. Takve armije — kao oblik razotuđene, odnosno podruštljene vojne sile u konkretnoistorijskoj datosti — bile su izraz neposrednog delovanja narodnih masa kao subjekta svoje istorije, pa time i najviši domet odbrambene politike osloncem na sopstvene snage. Posle konstitucije tih pokreta u nove države, mnoge od tih armija prestale su da to budu, što je ograničilo, pa često i onemogućilo te države da vode odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage. Ovo istorijsko iskustvo dokazuje da je za svaku zemlju koja se odlučuje za bezbednosnu i odbrambenu politiku osloncem na sopstvene snage ključno pitanje kakve su po svom društvenom biću oružane snage na koje se računa, kao na okosnicu konstituisanja borbene snage narodnih masa koja je nesavladiva za agresora.

RADOVAN RADINOVIĆ

Odvraćanje u strategiji narodnog rata

(Diskusija)

Odlučio sam se da o pitanju odvrćanja u strategiji narodnog rata kažem nekoliko riječi zato što ono spada u krug onih pitanja na koja su dosadašnji, i praktični i teorijski, odgovori najmanje pouzdani. Poćiću od nekoliko premisa, koje ovom prilikom ne dokazujem već njihovu istinu postuliram.

Prva premissa glasi: u svojoj dugovjekovnoj istoriji strategija se stalno kretala između njene dvije krajnje solucije, njena dva krajnja i suprotstavljena strategijska manevra — manevra *uništavanja* i manevra *iznurivanja*. Razumije se, to ne znači da jedna ista strategija ne može kombinovati i jedan i drugi strategijski manevar, zavisno od toga što se na kom dijelu ratišta, etapi rata i slično želi postići. Svakako, tu odnos snaga — procijenjen na poprištu rata ili u pripremi ratnih planova (što je vjerovatnije), ima odlučujuću ulogu. Ciljevi kojima strategija teži nisu posve autonomni već su značajno uslovljeni politikom i njenom strategijom.

Druga premissa od koje polazim glasi: jedna od ključnih funkcija, uloga svake strategije je da *odvрати* potencijalnog agresora od agresije. Mehanizam tog odvrćanja može biti različit, ali se u krajnjem može svesti na dva osnovna modela odvrćanja: prvo, odvrćanje *odmazdom* i drugo, odvrćanje *odbranom*.

Odmazda kao model odvrćanja podrazumijeva posjedovanje takve moći koja potencijalnom agresoru jasno stavlja do znanja da će na njegov udar biti uzvraćeno udarom, ako ne istom snagom ono barem takvom koja bi dovela do takvih i tolikih razaranja i

gubitaka na strani agresora koje on ne bi mogao prihvatiti. Dakle, ovaj model odvrćanja temelji se na strahu od uzvrćanja, odnosno na *zastašivanju*.

Odvraćanje *odbranom* podrazumijeva takav model odvrćanja pri kojem potencijalni agresor odustaje od namjeravane agresije procjenjujući da bi u dužem vremenskom trajanju ratnog procesa morao pretrpiti gubitke koji ne bi bili primjereni ostvarenim ratnim ciljevima. Prijetnja odbranom ili odvrćanje odbranom, nadalje, podrazumijeva stavljanje do znanja agresoru da ga očekuje bespoštedan otpor bez obzira na posljedice, do krajnjih granica, pri čemu intenzitet toga otpora može varirati, zavisno od strategijskih ciljeva koje treba ostvariti u pojedinim fazama ratnog procesa.

Mehanizam primjene sile u odvrćanju odmazdom posve je suprotan mehanizmu koji pretpostavlja odvrćanje odbranom. Dok odmazda podrazumijeva primjenu sile na identičan način kako to čini agresor, a to znači u osnovi putem tzv. mehaničkog manevra, odnosno manevra uništavanja, dotle u odvrćanju odbranom taj mehanizam podrazumijeva sukcesivnu i simultanu primjenu vrlo različitih, odnosno vrlo brojnih oblika i sredstava moći, koji bi u dijalektičkoj sintezi dali učinak koji bi onemogućio agresora da ostvari ciljeve agresije. U osnovi, u ovom tipu odvrćanja radi se o manevru iznurivanja, nasuprot manevru uništavanja kojem neminovno pribjegava svaka agresivna doktrina i strategija.

Ako se vratimo osnovnom pitanju koje je postavljeno naslovom, a to je odvrćanje u strategiji narodnog rata, onda bismo mogli postaviti hipotezu: kao prijetnju odbranom, strategija narodnog rata u sebe ima ugrađen vrlo efikasan mehanizam odvrćanja. Iskustva iz proteklih ratova vođenih nakon drugog svjetskog rata, nedvosmisleno su pokazala da je narod, kada je motivisan, organizovan (a to znači vođen, makar se to radilo i metodom samoorganizovanja u oslobodilački ili odbrambeni pokret masa) i pripremljen da se bori, faktički nepobjediv, bez obzira o koliko moćnoj sili se radilo. Najupečatljiviji primjer ovoj tezi u praksi je dao Vijetnam u borbi protiv SAD u oslobodilačkom ratu vođenom 60-ih i u prvoj polovini 70-ih godina. Taj i mnogi drugi ratovi vođeni uz primjenu strategije narodnog rata pokazali su da je ta strategija nadmoćnija od svake druge. Ta njena nadmoćnost je njeno immanentno svojstvo, zasnovano na ideji slobode, kao nadmoćnijoj svakoj drugoj ideji ili motivu. Na toj ideji razvijena svijest o potrebi borbe i odbrane, praktički je nepobjediva materijalna snaga, u naj-

boljem marksističkom značenju tih riječi. Svoju moć ta strategija zasniva ne na direktnoj vojnoj pobjedi nad protivnikom na bojnopolju, već na onemogućavanju protivnika da ostvari totalnu pobjedu u ratu, tj. na onemogućavanju protivnika da opstane na prostoru žrtve agresije. Činjenica da velika vojna sila ne može da dobije rat protiv male zemlje koja se agresiji suprotstavlja strategijom narodnog rata, već da bi morala prihvatiti dugotrajni iscrpljujući rat u kojem bi trpila neprihvatljive gubitke u živoj sili kao osnovnom ratnom resursu, djeluje kao snažan faktor odvraćanja. Jer, pobijediti u ratu uz primjenu strategije narodnog rata znači ne dozvoliti agresoru da sa jednom ili nekoliko odlučujućih bitaka dobije rat, odnosno da pasivizira vojni aktivitet napadnute zemlje. Nametanje agresoru masovnog opštenarodnog otpora znači praktički pobjedu u ratu, jer bi agresor kad-tad bio prinuđen da odustane od dalje agresije.

U rečenom smislu, u smislu odvraćanja odbranom, strategija narodnog rata u sebi ima ugrađen taj mehanizam i on doista djeluje kao vrlo snažan faktor odvraćanja. No, to važi samo pod jednim uslovom — da dođe do klasične vojne invazije snaga agresora na prostor branioca. Tada, i jedino tada, dolaze do izražaja sve komparativne prednosti strategije narodnog rata u odnosu na tradicionalnu strategiju.

Navedeni mehanizam odvraćanja, odnosno takvo stanje narodnog duha u kojem je narod spreman — motivisan i osposobljen da u borbi protiv svakog agresora prihvati rizike svake vrste, uključivši i vlastito fizičko uništavanje, funkcioniše samo pod jednim uslovom, a to je puno *narodno jedinstvo* u pogledu osnovne ideje odbrane nezavisnosti. Praktično, to bi značilo da je većina naroda, odnosno njegovi vodeći pokreti u čijim programskim opredjeljenjima je racionalizacija bitnih potreba naroda jedne zemlje i njenih konstitutivnih djelova (za višenacionalne zajednice, kakvih je danas u svijetu najviše), saglasno potrebi da je odbrana stečene nezavisnosti, teritorijalne cjelokupnosti upravo tako teritorijalizovane državne zajednice naroda *vitalna potreba toga naroda*. Takav zahtjev možda zvuči kao iskonstruisana teza, ali je za svaku višenacionalnu zajednicu u kojoj je pluralizam nacionalnih interesa socijalna osnova na kojoj funkcioniše politički proces u toj zemlji *Conditio sine qua non* njene odbrane. Na toj vitalnoj potrebi, odnosno na potrebi borbe za odbranu nacionalne slobode i očuvanje teritorijalnog integriteta vlastite države, bez obzira na faktički od-

nos prema unutrašnjim klasno-socijalnim i političkim odnosima i kretanjima, može se postići minimum *homogenizacije naroda*, koji u različitim oblastima društvenog života može imati svoje posebne interese. Ti interesi u dnevnom političkom procesu ponekad mogu ići i do takvog stepena antagonizacija koje ugrožavaju opstanak zajednice, ali ta činjenica unapred ne mora onemogućavati homogenizaciju u pogledu jedinstva odbrambenog interesa. Tamo gdje se takva homogenizacija, odnosno osviještenost većine naroda jedne državne zajednice o jedinstvu odbrambenog interesa ne postigne, mehanizam odvrtaćanja odbranom neće efikasno funkcionisati, već obrnuto, doktrina narodnog rata pokazaće ozbiljne pukotine i slabosti.

Postavlja se pitanje šta je sa odvrtaćanjem u strategiji narodnog rata u kontekstu novih modaliteta primjene vojne sile, prije svega u okviru doktrine sukoba niskog intenziteta. Uporedna analiza činilaca moći na strani branioca i agresora, u šta se ovdje iz razumljivih razloga ne može ulaziti, pokazala bi da kao model odvrtaćanja strategija narodnog rata vrlo efikasno funkcionise u većini odbrambeno-zaštitnih sadržaja i u uslovima agresije po tipu sukoba niskog intenziteta. To znači da strategija narodnog rata uključuje sve defanzivne komponente ukupne odbrambene moći, kao i sve aktivnosti na planu odbrane i zaštite od specijalnog rata i subverzivnih djelatnosti, kao i na diplomatskom i spoljnopolićkom planu u smislu pridobijanja svjetskog javnog mnjenja za svoje ciljeve i podrške međunarodnih organizacija i Organizacije ujedinjenih nacija, kao i podrške i pomoći što većeg broja zemalja i naroda.

Izuzetak je kada je rijeć o deterentu od udara sa distance. Za slučaj da se agresija zadrži u granicama tzv. sukoba niskog intenziteta, kako ih klasificira amerićka zvanićna doktrina, u kojima inaće dominiraju subverzija i distanciona dejstva sa prostora i položaja van domašaja napadnute zemlje i masovnih sredstava njene odbrane, strategija narodnog rata i njena prijetnja odbranom ne djeluju dovoljno efikasno kao faktor odvrtaćanja. Da bi poboljšala efikasnost odvrtaćanja, kao jedne od svojih vitalnih funkcija, strategija narodnog rata mora u sebe ugraditi i izvjestan *konvencionalni deterrent*, koji će prijetiti potencijalnim agresorima i odvrtaćati ih od agresije. Ta prijetnja se može odnositi na agresora i na njegove saveznike, ukoliko se on koristi prostorom svojih saveznika za napad na žrtvu agresije.

Na agresorove saveznike prijetnja se može odnositi, u osnovi, na dva načina: 1) ako je zemlja susjed ili zemlja iz regiona — posrednica geostrateških interesa neke velike sile ili vojno-političke grupacije; 2) ako se agresor za agresiju na neku drugu zemlju koristi uslugama neke treće zemlje — svoje saveznice. Te usluge se mogu odnositi na različite momente — da se za udare sa distance koriste baze te treće zemlje, bilo da im se one privremeno ustupaju ili da se za primjenu vojne sile protiv neke zemlje koristi infrastruktura zemlje saveznice po bilo kom osnovu. U tom slučaju prijetnja odmazdom treba da bude uperena i prema zemlji koja na bilo koji način pruža usluge zemlji agresoru.

Kada je riječ o prijetnji prema zemlji agresoru, onda se to, na žalost većine malih i nesvrstanih zemalja, dosta ograničeno može ispoljiti. Teško je zamislivo, osim u izuzetnim slučajevima kada se radi o susjedima potencijalne žrtve agresije, da ta potencijalna žrtva napada udarima sa distance, da svojim konvencionalnim deterentom može dosegnuti prostor agresora. U tom slučaju deterent se odnosi isključivo na kontingent oružanih snaga koji vrši agresiju ili koji bazira na prostoru susjeda ili u dometu sredstava toga deterenta, na morima i okeanima van prostora teritorijalnih voda trećih zemalja. Svjesni situacije da u svojoj strategiji odbrane ne mogu imati konvencionalni deterent koji će dosegnuti prostor agresora neposredno, neke zemlje u razvoju idu na razvoj nuklearnog deterenta, što još više ograničava njihove razvojne resurse u domenu proizvodnih snaga društva. I pored razvoja nuklearnog deterenta ograničenih razmjera, kakav jedini i može postojati kada je riječ o tim zemljama, postavlja se ozbiljno pitanje kako lansirati ubojno sredstvo na toliko velike daljine, itd. Na kraju, i taj deterent se u prostornom smislu svodi na zastrašivanje u regionu a implicate on svakog posjednika nuklearne komponente svrstava u red zemalja koje imaju izvjesnih regionalnih aspiracija, što na određen način ima negativnih političkih konotacija. Konačno, nemogućnost da se deterentom dosegnu prostori potencijalnih agresora, male zemlje i zemlje u razvoju pokušavaju da pronađu odgovarajuće rješenje u tom pogledu, što je pogodno tle i za opciju zastrašivanja putem terorizma. Na taj način velike sile i njihove agresivne doktrine u svom savremenom značenju direktno provokiraju terorističku aktivnost, pored toga što se i njihove akcije u ko-

jima selektivno i ograničeno primjenjuju vojnu silu, mogu i moraju svrstati u akte državnog terorizma. Time se dolazi u apsurdnu teorijsku i političku situaciju: državno-terorističke akcije agresivnih vojnih doktrina su, navodno, uperene na suzbijanje terorizma drugih, prije svega onih koji na drugi način ne mogu da se odbrane od agresije, a same su prevashodno terorističkog karaktera i ne samo da terorizam ne suzbijaju nego ga multipliciraju.

Struktura tog tzv. konvencionalnog deterenta može biti različita, ali svakako da se može razmišljati o različitim sistemima oružja i snaga sa više aspekata:

— prvo, snage ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane sastavljene od najsavremenijih lovaca-presretača velikog doleta i taktičkog radijusa i drugih letilica koje mogu da posluže kao lansirne rampe ili prenosnici ubojnih sredstava za uzvratne udare po snagama agresora;

— drugo, raketni sistemi PVO koji će biti u stanju da obaraju napadna sredstva iz vazdušnog prostora — avione i rakete van domašaja objekata i ciljeva njihovog napada, po mogućnosti i van prostora vlastite zemlje;

— treće, raketni sistemi »zemlja—zemlja« (»zemlja—voda«) takvog dometa, brzine leta na putanji i takve razorne moći koji će biti u stanju da izvrše uzvratni udar po kontingentu oružanih snaga agresora koji vrši agresiju ili po teritoriji susjeda ili neke treće zemlje, za slučaj da se njen prostor po bilo kom osnovu koristi za izvršenje agresije;

— četvrto, pomorske snage — prije svega podmornice i pomorski diverzanti — koji će prema svojim karakteristikama biti u stanju da izvrše uzvratne raketne i eksplozivne udare po snagama agresora i objektima njegove infrastrukture i drugim objektima od privrednog i političkog značaja.

Već iz ove načelne strukture konvencionalnog deterenta da se zaključiti da se radi: prvo, o veoma skupim sistemima za koje zemlje u razvoju ne mogu za njihovu nabavku izdvojiti toliko sredstava koliko bi bilo neophodno da bi deterent imao strategijsko značenje; i drugo, posjednici tehnologija na osnovu kojih se ovi sistemi proizvode i posjednici tih sistema su zemlje koje se na svjetskom strateškom nebu jedino i mogu pojaviti kao potencijalni agresori

uz primjenu udara sa distance, što značajno limitira mogućnost njihove nabavke na svjetskom tržištu naoružanja i vojne opreme.

Ako se ima u vidu sve što je do sada rečeno, bez sumnje je da se otvaraju nova ozbiljna pitanja vezana za saradnju nesvrstanih, malih zemalja i zemalja u razvoju u oblasti odbrane i bezbjednosti, počev od koordiniranja naučno-tehničkog i tehnološkog razvoja u domenu proizvodnje naoružanja i vojne opreme, do udruživanja napora na regionalnom i bilateralnom planu za poboljšanje odbrambeno-zastitne otpornosti na udare agresivnih doktrina sistemima oružja koja djeluju sa distance. A to su pitanja koja premašuju ambicije ove diskusije.

SERGEJ KRAIGHER

Strategija narodnog rata nadmoćnija je nad svakom agresivnom strategijom

(Završna reč)

Dozvolite mi da na kraju trodnevnog rada naučnog skupa kažem ponešto o širokoj razmeni mišljenja i o saznanjima do kojih smo došli u zajedničkom nastojanju da sagledamo osnovne činioce koji utiču na bezbednost i odbranu nesvrstanih zemalja u savremenim međunarodnim okolnostima. Svakako uvek polazeći od temeljnih principa pokreta nesvrstanosti. Ne bih mogao da pravim rezime tako široke, bogate i sveobuhvatne rasprave čiji smo bili svedoci i učesnici. Pokušaću samo da ukažem na neke ključne misli koje su izložene u referatima i u bogatoj i sadržajnoj diskusiji.

Ideja o održavanju naučnog skupa potekla je od pet uglednih naučnih institucija Jugoslavije, kao izraz želje i potrebe da naučnici i političari nesvrstanih zemalja razmene mišljenja, stečena saznanja i rezultate u onim oblastima koje su od vitalnog značaja za očuvanje stabilnosti, zaštitu nezavisnosti, nacionalnog suvereniteta i bezbednosti nesvrstanih zemalja. U osnovi te ideje bila su dva stava i saznanja: *prvo*, da je politika nesvrstanosti, svojom ukupnom aktivnošću u svetu i svojim zemljama, stekla konkretna iskustva i došla do spoznaje na planu odbrane nezavisnosti i bezbednosti svoje zemlje, a takođe i jačanju sistema bezbednosti u svetu uopšte, i *drugo*, šta bi na tom planu mogle dalje da čine naučne institucije i naučni radnici nesvrstanih zemalja.

Posebno mi je drago što mogu da konstatujem da se veliki broj naučnih institucija i istaknutih ličnosti iz brojnih nesvrstanih zemalja odazvao pozivu da svojim učešćem u radu naučnog skupa da-

ju svoj izuzetno značajan doprinos sagledavanju svih relevantnih okolnosti koje utiču na bezbednost i odbranu nesvrstanih zemalja osloncem na vlastite snage. Bogatstvo ideja, kreativan pristup analizi, objektivnost i argumentovanost ne samo da su doprineli da ostvarimo ciljeve koje smo naučnim skupom postavili, nego su i osobeno i uverljivo svedočanstvo naučnih potencijala kojima raspolažu nesvrstane zemlje i doprinosa koji pokret nesvrstanosti može da da svetu koji želi da živi u uslovima trajnog mira i veće stabilnosti i bezbednosti u svakom njegovom delu.

Istorijska je zasluga pokreta nesvrstanosti i njegovih osnivača što je sprečeno ostvarenje ciljeva i težnji velikih sila da svet podeli na blokove i uspostave svoju dominaciju nad tako podeljenim svetom. Ali, pokret nesvrstanosti nije mogao sprečiti sve teške posledice konfrontacije, rivalstva i nadmetanja velikih sila i blokova po mnoge nesvrstane zemlje, niti osujetiti gotovo neprekidni politički, propagandni, ekonomski i drugi pritisak kojima su bile izložene i one i čitav pokret nesvrstanosti.

U središtu našeg naučnog skupa nalazile su se sledeće tematske celine: (a) položaj nesvrstanih zemalja u savremenom svetu; (b) determinante bezbednosti nesvrstanih zemalja osloncem na vlastite snage; (c) značaj i uloga naučno-tehničke saradnje na unapređivanju njihove bezbednosti i odbrane. U toku nekoliko radnih sednica, posvećenih razmatranju velikog broja pitanja koja se ukrštaju u svakoj od tih tematskih celina, podneseno je 30 referata i vođena je široka, tolerantna, konstruktivna i na mahove polemična diskusija u kojoj je učestvovao 81 sudionik skupa.

Prilikom razmatranja položaja nesvrstanih zemalja u savremenim međunarodnim odnosima učesnici skupa su polazili od velikog značaja sadašnjeg procesa popuštanja zategnutosti za jačanje mira i bezbednosti u svetu. U sadašnjoj fazi, u središtu tog procesa je pregovaranje i sporazumevanje supersila, koje je već dovelo do prvih koraka u sferi nuklearnog razoružanja. Ukoliko bi proces pregovaranja i sporazumevanja supersila doveo do širih prodora u oblasti nuklearnog i drugog razoružanja, kao i smanjivanja njihove konfrontacije u raznim delovima sveta i oblastima međunarodnih odnosa, to daje nadu da će to doprineti da sadašnje popuštanje zategnutosti dobije stabilniji tok.

Ali s obzirom na iskustva iz detanta sedamdesetih godina, koji je u vrlo kratkom vremenu doživeo uspon i pad, neophodno je da se u proces popuštanja zategnutosti uključe i svi drugi relevantni

međunarodni činioци. Samo tako će sadašnji proces popuštanja za-tegnutosti prevazići okvire bilateralizma supersila i dobiti globalna obeležja i univerzalni značaj.

Isto tako, uprkos primordijalnom značaju nuklearnog i drugog razoružanja za jačanje mira i bezbednosti u svetu, međunarodna stabilnost se ne može ostvariti bez prevazilaženja znatnih razlika između industrijski razvijenih i nerazvijenih zemalja koje su krupno protivurečje savremenog sveta u celini. Taj kompleks problema postaje sve akutniji i dobija, zapravo, dramatične dimenzije u uslovima suočavanja sve težeg položaja zemalja u razvoju sa tokovima naučnog i tehnološkog napretka na pragu XXI veka.

Zaoštavanje krize međunarodnih ekonomskih odnosa i porast zaduženosti zemalja u razvoju dostižu takve razmere da ne samo da ugrožavaju njihov razvoj već i njihov suverenitet. Savremena tehnološka revolucija jača tendencije marginalizacije nesvrstanih i ostalih zemalja u razvoju u međunarodnoj podeli rada. Revolucionarna dostignuća nauke i tehnologije sve su teže dostupna zemljama u razvoju, a poznato je da je znanje postalo odlučujući razvojni faktor. Sve to pokazuje opravdanost ideja i ciljeva novog međunarodnog ekonomskog poretka, kao i traženje odgovarajućih puteva za njihovo ostvarivanje.

Polazeći od funkcionalne povezanosti između ekonomskog, a posebno tehnološkog razvoja i bezbednosti, na šta su ukazali učesnici u raspravi, sve više postaje očigledno da je neophodno tražiti efikasnije puteve i sigurnija sredstva jačanja bezbednosti i odbrambene sposobnosti nesvrstanih zemalja, pre svega unapređenjem ekonomsko-tehnološkog razvoja i jačanjem naučnih potencijala zemalja u razvoju.

Unapređivanje njihove međusobne ekonomske, tehnološke i naučne saradnje postaje imperativ i za prestrukturiranje položaja nesvrstanih zemalja u međunarodnim ekonomskim odnosima, a time i jačanja njihove ukupne bezbednosti.

U meri u kojoj je ekonomsko-tehnološka saradnja nesvrstanih zemalja u funkciji unapređivanja njihovog nacionalnog razvoja, odnosno koliko postiže konkretne ekonomske rezultate, ona doprinosi i jačanju bezbednosti nesvrstanih zemalja.

Sve ove i mnoge druge okolnosti, o kojima je u referatima i u toku rasprave bilo reči, ukazuju na to, da se položaj nesvrstanih zemalja u savremenom svetu još nije značajnije promenio i da je

potrebno pojačati napore na ostvarivanju osnovnih strategijskih ciljeva programa pokreta nesvrstanosti koji se odnose na jačanje mira i međunarodne bezbednosti. Pri tome smo nastojali da ukažemo da sadašnji proces popuštanja zategnutosti proširuje prostore za jačanje aktivnosti pokreta nesvrstanosti u borbi za mir i bezbednost u svetu.

U opsežnoj raspravi o determinantama bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja osloncem na sopstvene snage, svi učesnici naučnog skupa, svaki na svoj način i iz svog ugla posmatranja, polazili su od sveobuhvatnog značaja sistema kolektivne bezbednosti Ujedinjenih nacija. Nesvrstane zemlje koje predstavljaju većinu članica svetske organizacije moraju da nastave sa naporima usmerenim na reafirmisanje njegovog konceptualnog i efektivnog značaja za čitavu međunarodnu zajednicu. Kao zemlje koje se nisu svrstale u vojno-političke saveze velikih sila, nesvrstane zemlje moraju, istovremeno, da ulažu napore i za jačanje opšte međunarodne bezbednosti i za stalno učvršćivanje svoje odbrane.

Stabilizaciju međunarodne bezbednosti nemoguće je postići bez prevazilaženja politike sa pozicija sile, koja je svojstvena blokovskoj podeli i konfrontaciji. Ona još postoji na globalnom planu, kao i u pojedinim delovima sveta, u funkciji očuvanja ili uspostavljanja različitih vidova dominacije i hegemonije. Politika sa pozicija sile podstiče trku u naoružavanju, ali i sama dobija nove stimulanse gomilanjem i usavršavanjem nuklearnih i drugih oružja. Sve dok sve države, a pre svega velike sile, ne prihvate principe aktivne i miroljubive koegzistencije kao kodeks ponašanja u međunarodnim odnosima, bezbednost sveta će biti na krhkim osnovama, a odbrana nesvrstanih zemalja stalno izložena velikim iskušenjima i opasnostima.

Osim tih i drugih već pomenutih međunarodnih determinanti, na bezbednost nesvrstanih zemalja utiče više činilaca iz njihovog regionalnog i užeg geopolitičkog okruženja, kao i mnogi problemi sa kojima se one suočavaju u svom unutrašnjem razvoju. Od mnogih globalnih, regionalnih, nacionalnih činilaca koji su, na ovaj ili onaj način, relevantni za odbranu nesvrstanih zemalja, ključni značaj, svakako, ima njihova spremnost i odlučnost da svim sredstvima brane svoju slobodu i nezavisnost. Celokupna posleratna istorija, sa mučnom hronikom hladnoga rata, sa oružanim intervencijama i pritiscima različite vrste, ali i velikom epopejom antikolonijalne re-

volucije, pokazuje da ni najveća moć i sila nisu uspeli da slome otpor naroda koji je odlučan da brani svoja neotuđiva prava u međunarodnoj zajednici.

U raspravi je, s tim u vezi, posebno naglašeno da ugrožavanje integralne bezbednosti malih i nerazvijenih zemalja ostaje negativna karakteristika savremenog sveta, i pored svih pozitivnih promena na međunarodnom planu i unutar globalnih društava. Ta opasnost proizlazi iz bitnih obeležja i protivurečnosti savremenog sveta i na tome uspostavljenih odnosa moći glavnih aktera međunarodne zajednice i njihovog odnosa prema malim zemljama. Ona je zakonomerni proizvod trendova u razvoju i distribuiranju svetske ekonomske, političke i vojne moći. Kao optimalni model integralne odbrane malih zemalja — po mišljenju skupa, javlja se strategija narodnog rata, koja omogućuje uključivanje u odbrambenu strategiju svih resursa društvene moći — od ekonomske i tehnološke, preko političke i ideološke, do vojne moći kao njenog radikalnog oblika. Kao takva, strategija narodnog rata nadmoćnija je nad svakom agresivnom strategijom, jer one ne mogu savladati ograničenja koja sobom nose klasične sheme merenja, iskazivanja i efektuiranja odnosa snaga, svodeći ih uglavnom na odnos vojnih snaga. Strategija narodnog rata faktički može računati na sveukupne materijalne resurse i moralne snage zemlje i naroda i kao takva deluje kao efikasno sredstvo odvrćanja. Ta strategija se zasniva na vlastitim snagama, ali podrazumeva i svestranu podršku, moć i saradnju prijateljskih zemalja na ravnopravnoj osnovi i bez ustupaka na račun sopstvenog suvereniteta, kao i podršku nesvrstanog pokreta u celini. Što je ta saradnja u svim oblastima iz kojih strategija narodnog rata crpi moć sveobuhvatnija i intenzivnija, to se i odbrambeno-samozaštitne moći svake male zemlje ponaosob umnožavaju.

Veoma važna bila je razmena gledišta o saradnji na unapređivanju njihove bezbednosti i odbrane. Ističući da su nesvrstane zemlje postigle značajan nivo saradnje u mnogim oblastima međusobnih i međunarodnih odnosa, od političke i ekonomske saradnje do značajnog širenja veza u informativnoj, kulturnoj i drugim sferama, učesnici skupa su konstatovali da njegovo održavanje predstavlja prvi korak u uspostavljanju razmene mišljenja i iskustava naučnih i drugih javnih radnika nesvrstanih zemalja radi jačanja bezbednosti. Mnogi od njih su ukazivali na odgovarajuće stavove u dokumentima nesvrstanih zemalja, kao i na prilike u svetu koje ne-

prekidno čine aktuelnim i neophodnim ulaganja napora radi jačanja bezbednosti nesvrstanih zemalja.

Kao konkretni oblici te saradnje koji zaslužuju pažnju navedeni su, pored ostalih, uspostavljanje banke informacija nesvrstanih zemalja o nekim pitanjima odbrane, osnivanje instituta nesvrstanih za strategijska istraživanja, pokretanje glasila nesvrstanih zemalja o problemima odbrane i bezbednosti, osnivanje zajedničkih laboratorija za testiranje kvaliteta opreme, razmena bezbednosnih informacija i dr. Posebno je naglašena neophodnost daljeg jačanja saradnje naučnih instituta, strategijskih i nastavno-naučnih centara nesvrstanih zemalja koji se bave tematikom odbrane i bezbednosti, intenziviranje njihovih kontakata i razmene njihovih studijskih rezultata, transfera znanja i tehnologije.

Nesvrstane zemlje raspolažu riznicom dragocenih iskustava pred kojima su morale da iskažu svoju istorijsku nemoć mnoge klasične i moderne strateške doktrine koje su polazile od »prava jačeg«. Zato je razmena iskustava među nesvrstanim zemljama o vidovima, putevima, sredstvima nacionalne odbrane osloncem na vlastite snage od izuzetnog značaja za svaku od njih.

Veliku pažnju učesnika skupa privuklo je upoznavanje sa sistemima odbrane u pojedinim nesvrstanim zemljama i regionima sveta koji mogu da budu inspirativni za druge nesvrstane zemlje. Ne zanemarujući specifična obeležja sa kojima se suočava odbrana svake nesvrstane zemlje, zavisno od brojnih istorijskih, geopolitičkih i drugih razloga, sve one su, u krajnjoj liniji, suočene sa istim strateškim i egzistencijalnim zahtevom: spremnošću i sposobnošću da se uspešno suprotstave potencijalnom agresoru. To otvara široke prostore za različite vidove jačanja saradnje u domenu bezbednosti i odbrane nesvrstanih zemalja.

Smatram da je za sve nas bilo od izvanrednog značaja što smo imali prilike da dobijemo širi uvid u stanje i zbivanja u pojedinim regionima — od Mediterana, južne i jugoistočne Azije do južne Afrike i centralne Amerike i, u tom okviru da se upoznamo sa problemima bezbednosti i odbrane zemalja koje se nalaze u tim geopolitičkim prostorima. Idući od opšteg ka posebnom, sasvim prirodno smo nailazili i na razlike u gledištima, pa i na konfrontaciju različitih argumenata. U pokretu nesvrstanosti, zasnovanom na principima ideološkog i političkog pluralizma, razlike nikada nisu

bile prepreka zajedničkim aktivnostima, traženju miroljubivih rešenja prihvatljivih za sve na bazi ravnopravnosti i uzajamnih interesa.

Zaključujući ovaj skup, verujem da je mišljenje većine ovde prisutnih da je okupljanje na Brionima bilo pravovremeno, korisno i uspešno. Čini mi se vrlo značajnim što će rezultati ovog skupa, koji će biti objavljeni u odgovarajućem zborniku na više jezika, biti dostupni svim nesvrstanim zemljama u pokretu nesvrstanih. Trebalo bi da ovakva okupljanja i dalje održavamo zavisno od ukazane potrebe. O tome će voditi računa organizatori ovog skupa koji su se, nadam se da to mogu reći, pokazali kao vrlo uspešni. Organizator će razmotriti predloge koji su ovde izneseni i preneti ih institucijama nesvrstanih zemalja koje će ih koristiti prema svom nahođenju.

PODACI O AUTORIMA
(svrstani prema redosledu objavljenih priloga)

1. Sergej Kraigher, predsednik Saveta Centra za stratezijske studije, Beograd, Jugoslavija
2. Radovan Vlajković, član Predsedništva SFRJ, Beograd, Jugoslavija
3. Dr Bojana Tadić, naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, Jugoslavija
4. Miloš Minić, član Saveta Centra za stratezijske studije, Beograd, Jugoslavija
5. Angel Pablo Tello, profesor Univerziteta u La Plati i savetnik državnog sekretarijata za odbranu, Buenos Aires, Argentina
6. Brigadni general vazduhoplovstva Jasjit Singh, direktor Instituta za odbrambene studije i analize, Nju Delhi, Indija
7. Xabier Gorosteaga, direktor centra za regionalna, ekonomska i društvena istraživanja, Managva, Nikaragva
8. Prof. dr Aleksandar Grličkov, član Saveta Federacije SFRJ, Beograd, Jugoslavija
9. Leo Mates, član Saveta Federacije SFRJ, Beograd, Jugoslavija
10. Dr Ranko Petković, direktor i glavni i odgovorni urednik »Međunarodne politike«, Beograd, Jugoslavija
11. Dr Slavko Kulić, naučni savjetnik, Ekonomski institut, Zagreb, Jugoslavija
12. General-potpukovnik dr Mićo Ćušić, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, Jugoslavija
13. Dr Zoran Trputeć, direktor Instituta za zemlje u razvoju, Zagreb, Jugoslavija
Dr Nada Švob-Đokić, viši znanstveni suradnik, predsjednik Znanstvenog vijeća Instituta za zemlje u razvoju, Zagreb, Jugoslavija
Mr Mario Nobilo, stariji znanstveni asistent Instituta za zemlje u razvoju, Zagreb, Jugoslavija
Mario Polić, diplomirani ekonomista, Institut za zemlje u razvoju, Zagreb, Jugoslavija
14. Dr Marjan Svetličić, predsednik Poslovnog odbora Centra za proučavanje saradnje sa zemljama u razvoju, Ljubljana, Jugoslavija
15. General-major u penziji Ahmed Ismail Fakh, savetnik premijera, Kairo, Egipat
16. General-major Herman C. Lupogo, Generalštab, Dar Es Salam, Tanzanija
17. Mohamed El Sayed Said, šef Odseka za arapske poslove u Centru za političke i stratezijske studije, Kairo, Egipat
18. General-pukovnik u penziji Agha Ibrahim Akram, predsednik Instituta za regionalne studije, Islamabad, Pakistan

19. Nilufar Chowdhury, samostalni istraživač u Institutu za međunarodne i strategijske studije, Daka, Bangladeš.
20. General-potpukovnik dr Ramiz Abdul, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, Jugoslavija
21. Admiral flote Branko Mamula, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, Jugoslavija
22. Madeleine Teran Rodriguez, Ministarstvo inostranih poslova, Havana, Kuba, potpukovnik Jorge Luis Garcia Hernandez, Ministarstvo revolucionarnih oružanih snaga, Havana, Kuba
23. General-major Soebijakto, Institut za narodnu odbranu i bezbednost, Džakarta, Indonezija
 Tek-Tjeng Lie, član Ministarstva za obrazovanje i kulturu, Džakarta, Indonezija
 Brigadni general KoV u penziji Soedibyo, Centar za strategijske i međunarodne studije, Džakarta, Indonezija
 Pukovnik Sudjai, Institut za narodnu odbranu i bezbednost, Džakarta, Indonezija
 Taheri Noor, Džakarta, Indonezija
 Pukovnik Altons Tamara, Institut za narodnu odbranu i bezbednost, Džakarta, Indonezija
24. Angela Uche Joy Ogwu, stariji istraživač u Institutu za međunarodne odnose, Lagos, Nigerija
25. Sunmolu Babajimi Peters, istraživač u Institutu za međunarodne odnose, Lagos, Nigerija
26. General-major Miraš Stožinić, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije »Maršal Tito«, Beograd, Jugoslavija
27. Pukovnik u penziji, prof. dr Mensur Ibrahimpašić, Beograd, Jugoslavija
28. Pukovnik prof. dr Radovan Radinović, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije »Maršal Tito«, Beograd, Jugoslavija

Tehnički urednik

Nikola Savić

Jezički redaktor

Slavica Đerić-Magazinović, profesor

Prevodioci

na engleski

Dušan Isaković

na francuski

Svetomir Jakovljević

Radoslav Đerić, profesor

na ruski

Zoran Stevanović, profesor

Korektori

Bojana Uzelac

Dunavka Đorđević

